

**UNIVERZITA
JÁNA AMOSA KOMENSKÉHO**

Magisterské/kombinované štúdium
2010 – 2012

Diplomová práca

Bc. Barbara Huszárová

Absencia rodičovského vzoru pri výchove dieťaťa

Praha 2012

Vedúci práce : PaedDr. Milan Hejdiš, PhD.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master/Combined Studies

2010 – 2012

Diploma Thesis

Bc. Barbara Huszárová

Absence of the parent pattern in the child upbringing

Prague 2012

The Diploma Thesis work supervisor:

PaedDr. Milan Hejdiš, PhD.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojim pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname bibliografických odkazov.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa 15.04.2012

Bc. Barbara Huszárová

Pod'akovanie

Chcela by som poďakovať všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom pomohli pri vypracovaní tejto diplomovej práce. Poďakovanie patrí najmä PaedDr. Milanovi Hejdišovi, PhD. za odborné vedenie, za pomoc a rady pri spracovaní tejto práce.

Anotácia

Táto diplomová práca sa zaoberá základnou charakteristikou rodiny, manželstva a rodičovstva, otcovstva a materstva, rozvodu a jeho dopadu na deti. Rovnako popisuje pojem osamelý rodič a vymenúva problémy osamelého rodičovstva. V závere teoretickej časti vymedzuje pojem náhradná výchovná starostlivosť. V metodologickej časti diplomová práca opisuje ako osamelý rodič prežíva rodičovskú rolu a životnú situáciu, špecifikuje pocity, ktoré osamelí rodičia zažívajú a ako sami hodnotia situáciu, v ktorej sa nachádzajú.

Kľúčové slová: manželstvo, materstvo, náhradná výchovná starostlivosť, osamelá matka, osamelý otec, osamelý rodič, otcovstvo, rodičovstvo, rodina, rola matky, rola otca, rozvod.

Annotation

This diploma thesis deals with the basic characteristic of the family, the matrimony and parenthood, fatherhood and the motherhood, divorce and its impact on the children. At the same time it interprets the term recluse parent and it enumerates the problem of lonely parenthood. At the end of theoretical part it specifies term substitute pedagogical care. In methodological part, the graduation thesis describes how the lonely parent live-over the parenthood role and life living situation, specifies the feelings which lonely parents experiencing as alone and evaluate the situation in which they occur.

Key words: matrimony, motherhood, substitute pedagogical care, lonely mother, lonely father, lonely parent, fatherhood, parenthood, family, role of mother, role of father, divorce.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČASŤ.....	11
1. Rodina.....	11
1.1 Pojem rodina.....	11
1.2 Funkcie rodiny.....	14
1.3 Tradičná vs. súčasná rodina.....	17
1.3.1 Vývojové trendy rodiny na Slovensku – prognóza rodiny.....	19
1.4 Typy rodín.....	21
2. Rodičovstvo a manželstvo.....	26
2.1 Mužská a ženská rola.....	26
2.2 Rodičovstvo.....	27
2.3 Manželstvo.....	30
2.4 Rozvod a deti.....	32
2.5 Osamelý rodič.....	36
3. Otcovstvo.....	39
3.1 Otcovstvo.....	39
3.2 Rola otca.....	41
3.3 Typy otcov.....	45
3.4 Rodina s otcom ako jediným rodičom.....	47
4. Materstvo.....	50
4.1 Materstvo.....	50
4.2 Rola matky.....	52
4.3 Typy matiek.....	54
4.4 Rodina s matkou ako jediným rodičom.....	56
5. Náhradná výchovná starostlivosť o deti a mládež.....	61
5.1 História tradičnej formy starostlivosti o opustené deti a ich výchovu.....	61
5.2 Náhradná výchovná starostlivosť.....	63
5.2.1 Motívy a problémy náhradnej výchovnej starostlivosti.....	66
5.3 Formy náhradnej výchovnej starostlivosti.....	68
5.3.1 Náhradná osobná starostlivosť.....	69

5.3.2 Pestúnska starostlivosť.....	71
5.3.3 Ústavná starostlivosť.....	72
5.3.4 Poručníctvo a opatrovníctvo.....	73
5.3.5 Osvojenie.....	75
PRAKTICKÁ ČASŤ.....	78
6. Prieskumný problém.....	78
6.1 Cieľ prieskumu.....	78
6.2 Prieskumná vzorka.....	78
6.3 Prieskumné otázky.....	79
6.4 Metódy prieskumu.....	79
6.5 Metódy spracovania údajov.....	80
6.6 Stručná charakteristika jednotlivých prípadov.....	81
6.7 Výsledky prieskumu a interpretácia údajov.....	83
7. Stanovisko k otázkam kvalitatívneho prieskumu.....	95
7.1 Odporúčania pre prax.....	96
ZÁVER.....	97
ZOZNAM POUŽITEJ SLOVENSKEJ LITERATÚRY A PRAMEŇOV.....	99
ZOZNAM POUŽITEJ ZAHRANIČNEJ LITERATÚRY A PRAMEŇOV.....	101
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE.....	104

Úvod

Život bez partnera je jednou z alternatív, ktorú prinášajú západné spoločnosti. V 19. storočí bol život bez partnera u mužov znakom slobodomysel'nosti až voľnomyšlienkarstva. U žien bol tento životný štýl viac menej odsudzovaný. Osamelým rodičom je rodič, ktorý žije sám, či už z dôvodu, že je slobodný, nerozvedený, ale nežije s partnerom, rozvedený alebo ovdovel. Najrozšírenejším je prípad rozvedenej ženy, ktorá žije sama so svojim dieťaťom. Negatívnym sociálnym javom je, že neustále narastá počet osamelých rodičov. Ani fyzická prítomnosť druhého z rodičov tiež nemusí byť zárukou zdravého vývoja dieťaťa. Ekonomické zabezpečenie rodiny, čas venovaný výchove detí a vedeniu domácnosti je pre osamelého človeka veľkým zaťažením. Niekedy takýto človek nevie uspokojiť všetky potreby svojich detí tak dobre, ako by sám chcel. Zlyhávanie v určitých oblastiach môže znižovať jeho sebadôveru a viesť k pocitom zúfalstva a beznádeje.

Danú problematiku som si zvolila z dôvodu neustáleho rastu rozvodov, čím stúpa aj počet osamelých rodičov. Rozvod oddeľuje manželov a o čo horšie je, že oddeľuje deti od rodičov, ktorí by si mali uvedomiť, že rozvodom neprestávajú byť rodičmi svojich detí.

Cieľom práce je vymedziť základné charakteristiky rodiny, manželstva, rodičovstva, otcovstva, materstva, rozvodu a jeho dopadu na deti. Rovnako charakterizovať pojem osamelý rodič, vymenovať problémy osamelého rodičovstva. Popísať rodinu osamelej matky či osamelého otca. Bohužiaľ, existujú aj rodiny, či rodičia, ktorí z rôznych dôvodov nevedia vychovávať svoje dieťa. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli vymedziť pojem náhradná výchovná starostlivosť, ktorý je jasne definovaný v Zákone o rodine č. 36/2005 Z.z.

Danú tému sme sa snažili spracovať s pohľadom dostupnej literatúry o problematike rodiny, rodičovstva, osamelého rodičovstva a náhradnej výchovnej starostlivosti. V metodologickej časti prieskumnú vzorku tvorili respondentky – osamelé matky. Cieľom prieskumu je poznať a pochopiť ako osamelý rodič prežíva rodičovskú rolu a životnú situáciu, špecifikovať pocity,

ktoré osamelí rodičia zažívajú a ako sami hodnotia situáciu, v ktorej sa nachádzajú. Informácie z tohto prieskumu môžu v budúcnosti slúžiť ako podklady pre hlbší a dlhodobejší výskum. Prieskum by rovnako mohol poskytnúť akési vodítko pri poskytovaní psychoterapeutickej pomoci osamelým matkám.

1 Rodina

Rodina, tento pojem má veľa definícií, významov a funkcií. Rodina znamená pre každého z nás niečo iné, ale v základe si jej význam spájame s láskou, šťastím, bezpečím či istotou. Na rodinu môžeme pozerat' z viacerých perspektív, ale tradičná rodina však zatiaľ naďalej zostáva normatívnym ideálom slovenskej populácie. (Kasanová, 2008)

1.1 Pojem rodina

Chápanie pojmu rodina sa menilo rovnako ako sa menili názory na miesto rodiny v spoločnosti. Rodina má svoje korene v antickom rímskom právnom myslení. Označenie patriarchálnej formy domáceho spoločenstva zahrňovalo muža – patriarchu, jeho ženu, deti, otrokov a služobníctvo. Starovek aj stredovek rodinou označoval dve odlišné veci. Na jednej strane myslel rodinou spoločenstvo ľudí, ktorí spolu žijú pod jednou strechou, kde spolu hospodária a podliehajú jednej autorite – hlave rodiny. Do rodiny okrem pokrvných príbuzných zahŕňali na začiatku aj otrokov, neskôr aj služobníctvo. Tento stav pretrvával do prvej polovice 19. storočia. Druhé chápanie, považovalo rodinu za systém širokého pokrvného príbuzenstva. Rodinou sa myslelo to isté ako rod – rozsiahla skupina ľudí, ktorá pokrvným zväzkom udržiavala jednotu moci a majetku. Moderná predstava rodiny už ale žiadnemu z týchto výkladov nezodpovedá. Moderná spoločnosť pod pojmom rodina rozumie a označuje hlavne jej prevažujúcu formu – párovú monogamnú rodinu. Ide o spolužitie manželského páru so svojimi deťmi. V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť z rôznymi definíciami rodiny, ktorými sa autori snažia vymedziť všetky podstatné znaky. Rodina je definovaná z rôznych pohľadov ako filozofického, psychologického, pedagogického i sociologického. Podľa pedagogického slovníka môžeme rodinu definovať ako spoločenstvo ľudí, ktoré vzniká spravidla na základe manželského zväzku a zahŕňa vzťah medzi ženou a mužom a tiež rodičmi a deťmi. Podľa psychologického slovníka sa rodinou

chápe spoločenská skupina spojená manželstvom alebo pokrvnými zväzkami, zodpovednosťou a vzájomnou pomocou. Sociológia považuje rodinu za formu začlenenia jednotlivca do sociálnych štruktúr. Je považovaná za základnú sociálnu organizačnú jednotku, za inštitucionalizovaný sociálny útvar najmenej troch osôb, kde časť členov je vzájomne spojená pokrvnými alebo adoptívnymi vzťahmi rodič – dieťa, druhá časť vzťahom otec – matka, a tretia časť pokrvným alebo adoptívnym súrodenectvom. V súčasnosti nemôžeme vytvoriť jedinú všeobecne platnú definíciu rodiny, ale všeobecne sa chápe ako biosociálna skupina tvorená rodičmi a aspoň jedným dieťaťom. Títo rodičia môžu, ale aj nemusia, byť biologickými rodičmi, resp. manželmi. Podľa legislatívnej úpravy je rodina založená manželstvom základnou bunkou spoločnosti. (Zákon o rodine č. 36/2005 Z.z.) Právne predpisy nelegalizujú alternatívne formy rodinného spolužitia. Z jednotlivých definícií rodiny môžeme vyvodit' tieto charakteristické znaky rodiny:

- *rodina je spoločensky schválená forma spolužitia,*
- *rodina sa skladá z osôb navzájom prepojených krvou, manželstvom alebo adopciou, s čím súvisia aj silné citové putá,*
- *osoby tvoriace rodinu spolu obvykle bývajú pod jednou strechou,*
- *členovia rodiny spolu spolupracujú v rámci rodinnej del'by úloh,*
- *členov rodiny možno určiť metódou merania príbuzenstva a pôvodu,*
- *každá rodina si vytvára svoje zvyklosti a tradície.*

Rodina je špecifická práve tým, že sa v nej spájajú formálne a neformálne vzťahy. Rodina ako neformálna skupina je založená na vzťahoch lásky, sympatie, pomoci, ale aj na vzťahoch menej pozitívnych. Rodina ako inštitúcia zase s formálnymi vzťahmi, ktoré sú právne upravované určitými normami. (Bujnová, 2005)

Otázka, prečo vlastne ľudia chcú mať deti, je pre budúcnosť ľudstva rozhodujúca a zásadná. To, že ľudia majú deti je samozrejším a prirodzeným od veku vekov. Rodinu charakterizujú situácie, keď spolužitie s dieťaťom súčasne uspokojuje psychické potreby vychovávateľov a zároveň vychovávateľa uspokojujú psychické potreby dieťaťa. (Bakošová, 2008)

Domov je nesmierne dôležitá, ale aj vzácna vec. Jednou zo spomienok zo

šťastného detstva je spomienka na dobrý domov. Šťastné detstvo vytvára predpoklady pre dobré, zdravé utváranie ľudskej osobnosti. A takýto duševne zdraví ľudia zase vytvárajú zdravú spoločnosť. Dá sa povedať, že domov nášho dieťaťa nie je len tak našou súkromnou záležitosťou, ale je v záujme celej spoločnosti. Domov pre dieťa znamená predovšetkým miesto, kde pociťuje bezpečie a istotu. Tu je chránené pred všetkým nebezpečenstvom, čo sa skrýva v okolitom svete. Nájde tu maminu náruč, do ktorej môže utiecť pri každom náznaku pocitu ohrozenia. Otca považuje za najsilnejšieho zo všetkých ľudí na svete, je pre dieťa najodvážnejší a najšikovnejší. Je to miesto jeho prvých objavov, miesto učenia a poznávania, šťastných zážitkov a spomienok. Domov je tam, kam patríme, kde s nami počítajú, kde môžeme hocikedy prísť, kde nás dokonale poznajú. Miesto, kde sa utvárajú naše spoločenské hodnoty, ale aj vznikajú prvé pocity zahanbenia, bolesti, keď prekročíme rodinné pravidlá, sklameme alebo rozhneváme tých, ktorých milujeme. Je teda aj miestom, kde sa vytvára naše svedomie, ktoré nás bude sprevádzať našim životom a poukazovať čo je dobré a čo nie. Dobrý domov je predpokladom pre dobrý vývoj celej osobnosti človeka. Dnešná generácia mladých ľudí, ktorí si zakladajú rodiny, má veľkú zodpovednosť pre nasledujúce generácie. (Matějček, 1989)

Rodinu možno považovať za kolísku osobnosti. Tu sa rozvíjajú základné psychické vlastnosti dieťaťa, vytvára jeho osobnosť, dieťa vstupuje do kultúry danej spoločnosti a preberá isté normy správania. Rodina sa stáva predstaviteľom kultúrnych či subkultúrnych hodnôt a vzorov. Jednotlivec sa vidí v očiach svojich najbližších a snaží sa postupovať tak, aby si získal uznanie osôb, s ktorými žije, a ktorých si váži. Ak sa dieťaťu neumožní vyrastať v malej skupine akou je aj rodina, do istej miery zaostáva. Vidieť to hlavne na malých deťoch, ktoré nemajú možnosť vyrastať v rodine. Ich duševný a spoločenský vývoj sa oneskoruje, citový vývoj je tiež zabrzdený. Rodina umožňuje svojim členom uspokojenie emocionálnych a spoločenských potrieb ako priateľské a úprimné city. Takéto city upevňujú pocit spolupatričnosti a pocit bezpečia, pokoja a uvoľnenia. Vyvíja sa pocit starostlivosti, pomoci a podpory. (Ziemska, 1980)

Atmosféra rodinného prostredia, podľa H. Rozinajovej, je daná vzájomnými vzťahmi medzi rodičmi, ale aj medzi ostatnými členmi rodiny. Dieťa sa formuje podľa rodinných vzťahov a rodinného prostredia, v ktorom vyrastá. Môžeme teda povedať, že rodinné prostredie je základným formujúcim činiteľom. Starostlivosť rodičov o dieťa, ich prejavy lásky, sú nevyhnutnými podmienkami jeho zdravého vývoja. Vplyv rodiny začína už hneď po narodení a pokračuje až do dospelosti. Jej pôsobenie sa však najvýraznejšie prejavuje v detstve. Pozitívny príklad zo života rodičov je kladným činiteľom, ktorý formuje osobnosť dieťaťa. Kultúrny človek chápe, že rodiny sú „obehovým systémom“ spoločnosti, sú tepnami, ktorými prúdi krv národa. (Rozinajová, 1988)

1.2 Funkcie rodiny

Na plnenie svojich funkcií je potrebné, aby mala rodina vytvorené legislatívne, ekonomické, sociálne a kultúrne podmienky. V dnešnej demokratickej spoločnosti by si mali vytvárať optimálne podmienky pre svoj život samotné rodiny, ale prostredníctvom rodinnej politiky aj štát nesie určitú zodpovednosť. Demokratický štát vo vzťahu k rodinám vytvára právne, ekonomické a inštitucionálne podmienky a poskytuje im priestor na uplatnenie ich zodpovednosti. (Kasanová, 2008)

Rodinu veľakrát charakterizujú aj cez jej funkcie, ktoré odrážajú určitý stav, ku ktorému rodina dospela v rámci historického vývoja. Funkcie sú zamerané na plnenie nejakých úloh, ktoré sú dané vzťahmi vo vnútri rodiny, ale aj vzťahmi navonok k širšej spoločnosti. Niektorí autori, ktorí sa zaoberajú funkciami rodiny, hovoria o dvoch zásadných funkciách, ktoré vymedzujú fungovanie rodiny :

- 1, *Prirodené funkcie* – rozmnožovanie, uspokojovanie pohlavného pudu.
- 2, *Sociálne funkcie* – starostlivosť o udržanie a rozmnožovanie vlastníctva, byť produktívnym, udržanie kultúry, čím rozumieme zaradenie detí do spoločnosti prostredníctvom rodiny a jej výchovy.

V literatúre sa uvádzajú rôzne funkcie rodiny, ale najčastejšie sa uvádzajú :

1, Biologicko–reprodukčná funkcia

Je historicky najstaršia. Predstavuje zložky ako uspokojovanie pohlavného pudu, čím máme na mysli vzájomné erotické vzťahy medzi partnerom a biologickú reprodukciu ako pokračovanie rodu

2, Ekonomicko–zabezpečovacia funkcia

Predstavuje pokrytie všetkých materiálnych potrieb života členov rodiny, ako aj zabezpečenie každodenného chodu domácnosti. Ide o uspokojovanie základných biologických potrieb ako bývanie, spánok, stravovanie a obliekanie, ďalej potrieb na vzdelanie a na rôzne aktivity voľného času ako športové a kultúrne aktivity.

3, Emocionálna a psychohygienická funkcia

Rodina ako zdroj citovej výchovy dáva pocit stability a bezpečnosti. Poskytuje citové zázemie, ktoré je veľmi dôležité pre psychickú stabilitu a zdravý vývoj jej členov. Pri deficite citov, dochádza k frustrácii a rôznym poruchám, čo potvrdzujú ťažkosti, do ktorých sa jedinec dostáva, ak stratí prirodzený kontakt s rodinou.

4, Výchovno–socializačná funkcia

V rodine sa človeku dostávajú základné pravidlá správania sa. Prostredníctvom rodiny sa postupne začleňuje do širších spoločenských vzťahov. Rodina formuje názory, postoje a vlastnosti jedinca, ako aj jeho správanie a konanie. Prostredníctvom výchovy sa dieťa pripravuje na začlenenie do spoločnosti, na zospoločenšenie, prechod od vedomia *JA* k vedomiu *MY*. (Bujnová, 2005)

Základné funkcie rodiny dopĺňa celý rad ďalších funkcií :

- *Odpočinková a regeneračná funkcia*, spočíva v poskytovaní pocitov bezpečia a intimity, duševnej opory, ktoré sú dôležité pre psychickú rovnováhu jedinca.
- *Ochranná funkcia* spočíva v ochrane zdravia detí, ale aj ochrane pred sociálno-patologickými javmi.
- *Funkciu rekreačnú*, kde rodina vytvorí priestor na oddych, na získanie nových síl pre plnenie povinností. Rodina organizuje voľný čas deťom jeho zmysluplným využívaním.
- *Domestifikačná funkcia*, znamená vytvorenie akéhosi osobného zakotvenia

človeka v živote, pocitu, že „sem patrím“, „tu som doma“. Domestifikačná funkcia je často označovaná aj ako *opatrovateľská*. (Bujnová, 2005)

Dnešná rodina stratila veľa zo svojich funkcií, ktoré ju predtým udržiavali pohromade. A to funkciu výrobnú, poisťovaciú, vzdelávaciu aj ochrannú. Mimoriadny význam, ale nabrali základné funkcie, na ktorých sa rodina zakladá a to, zaistiť citové uspokojenie všetkým svojim členom a deti pripraviť na život v spoločnosti. Stúpajúce štatistiky rozvodov poukazujú, že citové puto, na ktorom sa rodina prevažne zakladá, je síce vzácne a krásne, ale aj krehké. (Matějček, 1989) Rodina je asi jediná spoločenská skupina, ktorá má vlastnosti neformálnej aj formálnej skupiny súčasne. Plní úlohy aj voči svojim členom, ale aj voči spoločnosti. (Ziemska, 1980)

Podľa M. Montoussé a G. Renourda rodina plní mnoho funkcií, ale primárna je daná cirkvou a to plodenie potomstva. Okrem tejto biologickej funkcie rodina vykonáva aj ekonomické a sociálne funkcie. Prvou ekonomickou tradičnou funkciou rodiny je zabezpečiť predávanie dedičstva deťom, na ktorom závisí ich budúcnosť, ekonomická aj sociálna situácia. Každá generácia mala toto dedičstvo zväčšovať. Druhou ekonomickou funkciou rodiny je funkcia výrobná. V agrárnych a remeselníckych spoločnostiach bola rodina základnou výrobnou jednotkou. A treťou ekonomickou funkciou je funkcia spotrebná. Táto na rozdiel od prechádzajúcich dvoch nezaniká vznikom modernej spoločnosti. Naopak, konzumácia tovaru trvalej spotreby a voľnočasových aktivít sa stáva hlavným cieľom rodiny. Zásadnou zostala sociálna funkcia rodiny, predávanie hodnôt. A. Percheron rozlišuje štyri oblasti predávania hodnôt:

- v prvej sa predávajú hodnoty spojené s prácou a povoláním,
- v rodine sú predávané aj vzorce rodinného chovania a vzťahom medzi pohlaviami,
- z tradičných hodnôt je to predávanie náboženských hodnôt,
- v poslednej sú to politické a ideologické hodnoty, v dnešnej dobe sa politika stáva súčasťou bežného života a nie je už tabuizovaná. (Montoussé, Renourd, 2005)

1.3 Tradičná vs. súčasná rodina

Miera plnenia rôznych funkcií rodiny nie je konštantná, aj samotná rodina bola ovplyvnená vývojom spoločnosti, ktorá sa menila a modifikovala. Prehlbujúca sa deľba práce a rozvoj špeciálnych inštitúcií určili rodine celý rad tradičných funkcií. Medzi úlohy rodiny patrilo zaobstarávanie obživy, bývania. Rodina jedinca vychovávala, vštepovala duchovné a kultúrne hodnoty a zabezpečovala primerané podmienky reprodukčnej funkcie. V štruktúre rodiny mal každý člen svoje miesto a úlohy. Spoločenským pokrokom, vznikom štátu došlo na úrovni rodiny ako inštitúcie k rôznym zmenám. O. Matoušek uvádza, že výrazným rysom postindustriálnej rodiny bolo pokračujúce prenášanie predchádzajúcich zodpovedností rodiny na štát. Na miesto, kde bola rodina voľakedy nezastupiteľná, nastúpili špecialisti a formálne inštitúcie. Škola prevzala od rodiny vzdelávanie detí. Bolo zrejmé, že rola rodiny sa v socializácii dieťaťa stále znižovala. I. Možný uvádza, že postavenie rodiny bolo stále viac potláčané do úzadia vplyvom rovesníckej skupiny, ktorá si vytvárala hodnoty na základe masovokomunikačných prostriedkov. Autonómia rodičov bola obmedzovaná verejnými inštitúciami. Starostlivosť o chorých prevzali od rodiny lekári, nemocnice a sieť sociálnych zariadení. Podľa Z. Matějčka dôležitý význam nabrali funkcie ako potreba zaistiť citové uspokojenie členom rodiny a pripraviť deti na život v spoločnosti. Jedným zo základných predpokladov plnenia funkcie výchovy detí je citové puto, ktoré by malo byť trvalé. Výchovnú funkciu si rodina udržala len pri najmenších deťoch, kde je nezastupiteľná, rovnako ako v poskytovaní bezpečia a istoty svojim členom. (Bujnová, 2005)

Koncom 80. rokov 20. storočia Alan, J. hodnotí proces zmien v rodine, že došlo k zníženiu príbuzenského systému ako účastníka sociálneho prostredia, že prevažuje návštevny typ stykov a vzťahy s rodičmi nadobúdajú povahu občasnej služby alebo materiálnej výpomoci. Znížil sa počet detí v rodine, poklesol počet súrodencov. Význam rodičov pre život dieťaťa vzrástol, ale na strane druhej existencia dieťaťa zasahuje tiež do životného štýlu rodičov.

F. D. Singly uvádza, že rodina sa v priebehu 20. storočia stala priestorom,

kde si jednotlivec chráni svoju individualitu a zároveň je nástrojom štátu, ktorý podporuje a reguluje vzťahy členov rodiny.

Z. Bakošová uvádza, že koncom 20. storočia sa rodine pripisovali prívlastky ako „nenahraditeľná hodnota ľudského života“. Odborníci na rodinnú problematiku uvažujú o rodine ako o určujúcej hodnote obnovy Európy. V západnej Európe sa snažia rodinu obnoviť aj preto, lebo ju vytlačili hodnoty konzumnej spoločnosti. Vo východnej Európe sa štát snažil vytlačiť rodinu vnucovanými hodnotami totalitnej spoločnosti. Na konci 90. rokov 80% populácie na Slovensku považovalo rodinu za najdôležitejšiu hodnotu. Výskumy hovorili, že 90,8% rodín tvorili úplné rodiny, ale psychológovia, učitelia a sociálni pracovníci poukazovali na nízku kvalitu vzťahov vo vnútri rodiny. Neúplných rodín bolo 9,2% zo všetkých domácností. V tomto období sa začali postupne odkrývať aj dovtedy tabuizovaný problém násilia v rodinách. Podľa Guráňa možno urobiť z týchto charakteristických znakov rodina z konca 20. storočia takýto záver :

- na rodinu boli kladené príliš veľké nároky, individuálne aj spoločenské.
- väčšina problémov a negatív v rodine je prejavom preťaženia rodiny a nie krízy rodiny.
- štát by si mal uvedomiť, že kde málo investuje nemôže veľa očakávať.

V 90. rokoch bol vytvorený tím odborníkov na spracovanie koncepcie rodinnej politiky, výsledkom bolo vytvorenie koncepcie explicitnej rodinnej politiky, ktorá by podporovala rodinu ako celok. Podľa tohto štát na seba prebral zodpovednosť za určité situácie, v ktorých je treba rodinu chváliť. Odborníci sledujú ekonomické, demografické a hodnotové hľadiská správania sa rodín. (Bakošová, 2008)

Začiatkom nového tisícročia odborníci diskutujú o rodinnej problematike, koncepciách rodinnej politiky, o zladení zamestnania a rodinných záležitostí a o novom zákone o rodine. (Bakošová, 2008)

1.3.1 Vývojové trendy rodiny na Slovensku – prognóza rodiny

Na základe demografických údajov je pre rodinu na Slovensku na začiatku nového tisícročia charakteristické:

- *Pokles pôrodnosti, úmrtnosť vykazuje stabilnú úroveň.*
- *Zvyšovanie veku matiek pri pôrode.*
- *Zvyšovanie počtu narodených detí mimo manželstva.*
- *Pokles sobášnosti.*
- *Zvyšovanie rozvodovosti.*
- *Zmena štruktúry rodiny, pokles úplných rodín a zvyšovanie podielu neúplných rodín.*
- *Zmena veľkosti rodín, nastáva posun k jednoduchým rodinám.* (Bakošová, 2008)

Dnešná moderná spoločnosť je charakteristická stúpajúcou tendenciou rodín s jedným dieťaťom a rovnako nárastom počtu dobrovoľne bezdetných manželstiev. Ženy kvôli profesijnej kariére opúšťajú domácnosti. Narastajú aj iné netradičné formy spolužitia ako gayov a lesbičiek, ktoré sú výrazom celkovej emancipácie spoločnosti a sú spojené s akceptovaním predmanželského či mimomanželského sexu. Takáto forma spolužitia bez dokladov je preferovaná buď tými, ktorí sa do manželstva neponáhľajú z rôznych dôvodov alebo už zažili jeho rozpad. Ukázalo sa, že iba štvrtina európskych domácností dnes funguje v tradičnej forme: dvaja rodičia a deti. Bezdetné manželstvá sú dnes veľa krát zámerom, pretože manželia uprednostňujú konzumný spôsob života, materiálne statky pred nákladnou výchovou dieťaťa. Dnes sú časté rodiny s jedným dieťaťom, kde rodič čelí ekonomickým problémom. Dnes však narastá aj počet vzdelaných a ambiciózných žien, ktoré majú dostatok finančných prostriedkov a sú ochotné vychovávať dieťa bez prítomnosti otca. Ide tu o posun tradičných zdrojov manželstva. (Sekot, 2004) J. Jandourek uvádza, že pojem singles označuje tých jedincov, ktorí nechcú vstupovať do manželstva, pretože im život osamote v podstate vyhovuje. Môžu sa venovať kariére, záľubám, vstupovať do viacerých sexuálnych vzťahov. (Jandourek, 2003)

P. Šmolka a J. Mach uvádzajú, že súčasnú rodinu charakterizujú aj negatíva ako kríza rodiny, stúpajúca rozvodovosť, domáce násilie, rozpad tradičných rodinných hodnôt, týrané ženy, zneužívané a zanedbávané deti. Štatistiky, ktoré vyplývajú z empirických výskumov v rokoch 1993 - 1996 hovoria, že len tri štvrtiny detí na konci povinnej školskej dochádzky dospievajú v pôvodnej rodine s obidvomi vlastnými rodičmi. Miera rozvodovosti stúpa a za kritické môžeme považovať obdobie zhruba posledných štyridsať rokov. V súvislosti s demografickými zmenami a aj s vyššou vzdelanostnou úrovňou žien sa u nás rozpadá tradičný patriarchálny model rodiny. Muži prichádzajú o svoje výsadné postavenie, vzdelanejšia žena sa chce pochopiteľne aj uplatniť vo svojej profesii. V posledných rokoch došlo aj k niektorým pozitívnym zmenám. Výrazne stúpa priemerný vek snúbencov, odpadli formálne tlaky na uzavretie manželstva, klesá potratovosť, ale aj počet detí v rodinách. Na druhej strane rýchlo stúpa počet neformálnych zväzkov, spolužitie bez svadby. Tieto spolužitia sú labilnejšie ako tradičné formy. Chýba tu totiž tzv. rozvodová bariéra, takýto vzťah sa môže skončiť z úplne malicherných príčin. Ďalším mínusom je zredukovanie času, ktorý rodina trávi spolu. Prehlbujú sa ekonomické rozdiely medzi rodinami navzájom, ale aj vo vnútri rodiny. Medzi nové javy patria aj stále častejšie svetonázorové rozpory medzi partnermi. (Šmolka, Mach, 2008)

Z. Bakošová uvádza, že moderná predstava o rodine a manželstve nezodpovedá prakticky žiadnej forme, ktorá bola zaznamenaná v histórii. Našu spoločnosť charakterizuje prirodzená, prevládajúca forma rodiny – párová, monogamná rodina, t.j. rodina tvorená párom muž a žena s deťmi. V zmenách, ktoré prekonala rodina na Slovensku, išlo o rozsah, štruktúru, bohatstvo vzťahov, premien v hodnotách, zmeny v životnom štýle, deľba práce, kvalita partnerských vzťahov a foriem spolužitia. Ekonomické zmeny priniesli mnoho rozdielov v rodine ako sociálne napätie, nezamestnanosť a rozdiely v príjmoch. Príanom všetkých humanisticky orientovaných ľudí je rodina nenahraditeľnou hodnotou v ľudskom živote. Každý túži v rodine po blízkych, po pocitoch pokoja, istoty a bezpečia. (Bakošová, 2008)

Matoušek uvádza, že väčšina prognóz radikálnych amerických diel

nevyzníeva pre rodinu priaznivo. Spomínajú sa v nich dve predpovede. Prvá hovorí o oslabovaní rodinných pút. Manželia budú spolu len krátky čas, budú rovnoprávni, budú udržiavať svoje vlastné záujmy, ktoré nebudú zdieľať s nikým iným z rodiny. Podľa tejto prognózy sa budú ľudia viac orientovať na osobný blahobyť. Štát bude preberať funkcie, ktoré predtým plnila tradičná rodina. Druhá prognóza uvádza, že význam mužskej role v rodine bude klesať. Ženy už nebudú chcieť kopírovať mužov, ale práve naopak, budú sa chcieť od nich odlišovať, až dištancovať, čo by mohlo zničiť nukleárnu rodinu. Manželstvo by stratilo zmysel a plodenie detí by prebiehalo len medzi ženou a zdravotným zariadením. Ani matke a ani dieťaťu by nemuselo byť známe, že kto je otcom. Muž by mal význam v rámci rodiny iba ako genetický darca. Matoušek na záver týchto extrémistických prognóz uvádza optimistický uhol pohľadu na rodinu ako takú. Je presvedčený, že hodnotná osobnosť potrebuje v živote aj komunikáciu, spoluúčasť, kruh svojich najbližších, ktorí vytvárajú domov. Z. Bakošová sa domnieva, že v budúcnosti bude prevládať rozmanitosť rodinných štruktúr. Budú existovať aj rodiny nukleárne, široké, multigeneračné, rozvedené a aj znovu zosobášené. (Matoušek, 1993)

1.4 Typy rodín

Rodinné spolužitie malo veľa rozličných foriem a to hlavne kvôli tomu, že závisí od rôznych demografických faktorov akými sú vek v okamihu svadby, plodnosť, rozsah majetku, ale aj náboženské hľadisko. Naša spoločnosť je monogamnou, ale väčšina tradičných spoločností bola polygamných. Palyandria, t.j. zväzok jednej ženy a viacerých manželov je veľmi vzácný. Na rozdiel polygýnia, t.j. spolužitie jedného muža a viacerými manželkami, bola časté a ovplyvňované viacerými faktormi ako:

- snaha splodiť čo najviac detí,
- mnohoženstvo bol symbol bohatstva,
- zdroj bohatstva, bohatstvo vytvárali pracujúce ženy,
- tvorba väčšieho počtu zväzkov s inými klanmi.

Atmosféru v rodinách ovplyvňujú vzájomné vzťahy partnerov, rodičov a deti navzájom. Tieto vzťahy sú determinované štruktúrou rodiny, ktorú delíme na rodiny úplné, neúplné a doplnené.

Úplná rodina

Úplnú rodinu tvorí otec, matka a aspoň jedno dieťa. Úplná rodina predstavuje najrozšírenejší typ rodiny, ktorej hovoríme tzv. základná rodina, označovaná aj nukleárna rodina, resp. biologická rodina. Takúto štruktúru rodiny môžeme, aspoň z teoretického hľadiska, považovať za najvhodnejší model pre výchovu dieťaťa. Dieťa má možnosť nájsť si vzor svojho správania a na tomto základe si vytvárať vlastné predstavy o rolom správaní dospelých. Úplnou rodinou teda rozumieme takú rodinu, kde dieťa vyrastá s oboma rodičmi, otcom aj matkou, ktorí plnia svoje funkcie. (Bujnová, 2005)

Neúplná rodina

Ideál rodiny s oboma rodičmi nie je v reálnom svete vždy naplnený. Rodina, ktorú tvorí len jeden z rodičov so svojim dieťaťom, je neúplnou rodinou. I. Sobotková uvádza, že rodiny len s jedným rodičom sú stále častejším rodinným typom. Jedná sa tu o rodiny, ktoré vznikli rozvodom, rozchodom, ovdovením, adopciou dieťaťa osamelou ženou, ale aj narodením dieťaťa mimo manželstva – slobodná matka. Dnes je známe, že dieťa sa dokáže prispôbiť situácii, že žije len s jedným rodičom, behom dvoch až troch rokov, ak nepretrvávajú nepriaznivé okolnosti ako hádky medzi bývalými manželmi alebo sabotovanie kontaktu dieťaťa s druhým rodičom. V neúplných rodinách často absentuje vzor otca či matky, čo môže neskôr negatívne vplyvať na nadväzovanie partnerských vzťahov. Na druhej strane, ale samotná prítomnosť druhého rodiča nie je zárukou zdravého vývoja dieťaťa. Pre dieťa nie je dôležitá kvantita rodičovstva, ale jeho kvalita. (Bujnová, 2005)

Doplnená rodina

Ďalším typom je doplnená rodina, ktorá býva označovaná aj ako rekonštruovaná, zmiešaná alebo nevlastná. Takáto rodina vzniká sobášom, po rozvode alebo ovdovením, jedného alebo oboch partnerov, detí z jedného alebo predchádzajúcich manželstiev a prípadne aj detí z nového manželstva.

V poslednej dobe sa venuje pozornosť aj netypickým typom rodín. Je to

napríklad homosexuálna rodina, t.j. kde homosexuálni partneri vychovávajú deti alebo tzv. škandinávská rodina, t.j. mimomanželské spolužitie, kde nezosobášení rodičia žijú spolu aj so svojimi deťmi.

Z. Bakošová uvádza na základe štruktúry rodiny a kvality vzťahov v nej nasledovné typy rodín:

1. Rodina úplná, vrátane tzv. doplnenej

- *Harmonická rodina*: uspokojuje potreby svojich členov, poskytuje starostlivosť a prejavuje záujem o dieťa.
- *Konsolidovaná rodina*: uspokojuje len základné potreby svojich členov, v takejto rodine neprichádza k vážnym rozporom a poruchám pri výchove detí.
- *Disharmonická rodina*: je rodina narušená, rozvrátená, môžeme ju charakterizovať napätou atmosférou, ktorá vedie k stálym nezhodám, často sa tu vyskytuje alkoholizmus a hrubé zaobchádzanie s partnerom alebo deťmi.

2. Rodina neúplná

- *Rodina vdovcov*
- *Rodina slobodnej matky*
- *Rodina rozvedených rodičov s deťmi*
- *Rodina bezdetná* (Bakošová, 2008)

O. Matoušek dáva prednosť pred pojmom harmonická a disharmonická rodina pojmom funkčná a dysfunkčná rodina. Tieto pojmy vychádzajú z hlavných funkcií rodiny, ktorými sú výchova detí a uspokojovanie potrieb členov rodiny. Za vyhovujúce považuje aj označenie neklinická a klinická rodina, ktorá je definovaná výskytom nejakej poruchy. Funkčnú a dysfunkčnú rodinu charakterizuje na základe kritérií akými sú schopnosť jednotlivých členov rodiny medzi sebou efektívne komunikovať, riešiť bežné problémy, primerane emocionálne reagovať. V dysfunkčných rodinách je prítomná atmosféra nedôvery. Potreby a prania členov rodiny sú neprijateľné a sú odmietané. Bežne sa vyskytujú mocenské boje, ktoré často vedú k rozdeleniu rodiny na dve časti. V takýchto rodinách prevládajú negatívne emocionálne prejavy, od ironizovania až k priamemu napádaniu a aj bežná rutina sa zvláda s ťažkosťami, pretože tu nie sú jasne stanovené kompetencie. Časté sú aj neskrývané prejavy beznádeje a zúfalstva.

Vo funkčných rodinách sa oproti tomu za dobro očakáva dobro, členovia sa rešpektujú. Rodinu charakterizuje silné spojenectvo medzi rodičmi. Je tu jasne stanovená hierarchia zodpovednosti. V komunikácii je veľa dialógu a humoru, samotná atmosféra je pozitívnejšia. Rodina zvláda domácnosť bez väčších problémov. O dôležitých veciach rozhodujú rodičia, ale berú ohľad aj na pranie detí.

Z uvedených charakteristík funkčnej a dysfunkčnej rodiny nevyplýva, že napríklad funkčná rodina nemá vážnejšie spory alebo komunikačné nejasnosti, ale je ich podstatne menej. Bez zreteľu na typ rodiny, v ktorej vyrastáme, rodina ako taká na nás zanecháva stopy. (Bujnová, 2005)

Z. Bakošová uvádza aj možnosť ďalšieho rozdelenia typu rodín:

Rodina s jedným dieťaťom

Existuje niekoľko príčin rozhodnutia mať len jedno dieťa ako tradícia rodiny, zdravotné dôvody alebo aj neschopnosť rodičov vychovávať viac ako jedno dieťa. Nevýhodou je tu pomer členov 1:2, čo spôsobuje nerovnováhu. Takýto typ rodiny potrebuje jasné pravidlá, aby sa predišlo situáciám nerovnováhy. Rodičia sa tu často dopúšťajú chyby, že stavajú dieťa do centra svojej pozornosti a tým v ňom vyvolávajú pocit, že je výnimočné. Dieťa tak naberá vysoké sebavedomie a v budúcnosti môže túto pozornosť očakávať aj zo strany širšieho okolia.

Rodina starších rodičov

Môže ísť o rodinu, kde sú starší manželia. Existujú rôzne dôvody pre vznik takejto rodiny ako vysoký vek, keď uzatvárajú manželstvo, ale aj zdravotné dôvody. Tým, že sú starší vo výchove môže byť prítomná úzkostlivosť, slabá pružnosť, únava a menšia trpezlivosť, náchylnosť dieťa obmedzovať. Často vychovávajú dieťa príručkovu, sú málo spontánni, v ich živote je menej radosti.

Rodina pracovne exponovaných rodičov

Tento pojem, ktorý použil I. Možný, označuje rodinu orientovanú na permanentné zvyšovanie kvalifikácie a trávenie veľa času v práci. Práca je pre nich osobnou potrebou, honbou za materiálom, za titulmi. Výchova je tu poznačená tvrdosťou v tom zmysle, že rodičia sa príliš zaujímajú len o svoju

prácu. Deti z takýchto rodín sú izolovanejšie od spolužiakov, vyrastajú medzi dospelými.

Podnikateľská rodina

Podľa Z. Bakošovej je to novodobý typ rodiny, má diferencovanú podobu. Tošner uvádza, že sa v nej zameriava na uspokojovanie profesijných potrieb, menší dôraz sa kladie na sociálne istoty. V tomto type rodiny rodičom chýba voľný čas, je to ohrozená skupina, ktorá je vystavená častejším stresom. Deti tu skôr preniknú do sveta dospelých. V rodine sa preferujú materiálne hodnoty. Ženy tu často trpia pocitmi osamelosti, celá domácnosť aj deti spočívajú na ich pleciach, čo sa nepriaznivo odráža vo vzájomných vzťahoch a celkovo zhoršuje rodinnú atmosféru.

Rodina vdovcov, vdov

Keď zomrie jeden z partnerov vzniká v rodine zložitá situácia po všetkých stránkach. Deti strácajú detstvo veľmi skoro, preberajú rolu rodiča, ktorý zomrel. Zostávajúci rodič sa často dopúšťa chýb, že buď v dôsledku smútenia zanedbáva deti, alebo je až príliš ochranársky, lebo sa snaží nahradiť chýbajúceho rodiča. Deťom môže pomôcť tým, že nebude zabúdať na ich detstvo, dá im len to, čo naozaj môže, a bude sa snažiť, aby pochopili reálnu situáciu.

Rodina rozvedených rodičov

Rozvod sa dotýka všetkých členov rodiny. Všetci niečo strácajú, či už partneri navzájom jeden druhého, deti niekoho z rodičov. Najhoršie sú emocionálne straty. Obaja rodičia by si mali uvedomiť, že rozvodom nestratili status rodiča, nemali by sa hádať v prítomnosti detí, nenútiť, aby si deti vybrali medzi rodičmi, nevyužívať deti na špehovanie partnera, hovoriť s nimi jasne a otvorene, nechať ich vyjadriť svoje pocity a uistiť ich, že nie sú dôvodom ich rozvodu. (Bakošová, 2008)

2 Rodičovstvo a manželstvo

2.1 Mužská a ženská rola

Civilizačný vývoj a emancipácia v posledných storočiach maskujú existenciu biologicky daných konštánt mužského a ženského chovania. Rodina nemôže existovať bez rozdielnosti muža a ženy. Rozdielnosť je daná hlavne biologicky. Muž a žena sa nepozerajú na svet rovnako. Rozdielnosť v správaní si môžeme všimnúť aj na detskom ihrisku, keď sa dieťa hrá na šmykľavke. Otec dieťa nabáda, aby vyliezlo hore, aj keď sa oň bojí. Naopak mama je opatrnejšia, keď sa dieťa na rebríku zastaví, ihneď mu uteká na pomoc a pridrižiava ho. Tento aspekt vrodenej, biologicky zakódovaných rozdielov medzi ženami a mužmi začal zaujímať vedcov v druhej polovici 19. storočia. O. Matoušek uvádza, že až do 30. rokov minulého storočia vychádzali ženy z týchto porovnaní ako handicapované bytosti. Bolo to spôsobené nielen študovanými ukazovateľmi, ale hlavne chybami v hodnotení výsledkov. Tieto výskumy robili prevažne väčšine muži. Keď rovnaký výskum neskôr robili ženy, výsledky sa podstatne líšili od predchádzajúcich, pôvodne zistené rozdiely sa nepotvrdili. Otázka, ktoré pohlavie je hodnotnejšie, predurčené na vedúcu rolu v rodine a spoločnosti, sa v dnešnej modernej dobe, javí ako naivná a hlúpa. (Matoušek, 1993)

Rozdiely vo vrodenej psychike mužov a žien majú štatistickú povahu, v populácii sa priemerné hodnoty líšia. O. Matoušek uvádza, že muž je lepšie vybavený, aby bol ochrancom rodiny voči vonkajšiemu nebezpečenstvu a tiež je živiteľom. Žena je lepšie vybavená na to, aby sa starala o vnútorné záležitosti rodiny. Prelínanie mužskej a ženskej role v dnešnej modernej dobe vedie ku zvýšeným nárokom, pre ktoré majú ženy aj muži nedostatočné predpoklady. Od mužov sa očakáva viacej záujmu o rodinu, aby boli schopní podieľať sa na starostlivosti o deti, ale aj o domácnosť. Od žien sa očakáva sebaapresadzovanie, odolnosť voči stresu, výkonnosť a nezávislosť. Moderná spoločnosť sa snaží výchovou usmerňovať a meniť vrodenu výbavu mužov a žien. O. Matoušek tvrdí, že v tom nikdy nemôže byť 100% úspešná, čo ju

zachraňuje pred sebazničením a tieto vrodené rozdiely medzi pohlaviami je lepšie využívať ako potlačovať. (Matoušek, 1993)

Tradičný rolový model muža a ženy v rodine uvádza, že hlavnou úlohou muža je uživiť rodinu, byť akýmsi vodcom a starať sa o súdržnosť rodiny. Žena sa má starať zase o chod domácnosti, má byť emocionálnym článkom rodiny a formovať pozitívnu vnútornú štruktúru. Od polovice 50. rokov minulého storočia prestal byť muž jediným živiteľom rodiny, profesijná kariéra sa stala pre ženy rovnako podstatná ako pre mužov. Rodín, kde muž pracuje a žena sa stará „iba“ o domácnosť v moderných západných krajinách stále viac ubúda. Role muža a ženy sa v súčasnosti vyrovnávajú, presadzuje sa zastupiteľnosť matky či otca v domácich prácach. Stále viac žien dosahuje vysoké postavenie v zamestnaní. (Bujnová, 2005)

V súčasnosti väčšina autorov z odboru sociálnych vied pokladá diferenciáciu mužskej a ženskej role za výsledok biologických, psychických a sociálnych činiteľov. Osobnostný rozvoj mužského a ženského pohlavia má niektoré rovnaké znaky, ktoré sú podmienené geneticky, ale objavujú sa aj rozdiely vychádzajúce hlavne zo spoločenských predpokladov, a to hlavne v rozdielnom chápaní rodičovstva, partnerstva alebo profesijnej role. (Vágnerová, 2007)

2.2 Rodičovstvo

Pojem rodičovstvo a rodina spolu úzko súvisia, pretože súčasťou rodiny sú aj deti a toto slovo znamená, že pre ich výchovu sú potrební aj rodičia. Pojem rodičovstvo označuje osobnostné vlastnosti, teoretické poznatky, praktické zručnosti, ktoré sú podmienkou, aby by bol rodič schopný vychovávať svoje deti. Rodičovstvo má tri hlavné dimenzie: biologickú, právnu a psychosociálnu, ktorá je najdôležitejšou časťou. Rodičom je ten, ktorý sa o dieťa stará a uspokojuje jeho základné životné potreby. Súčasťou psychosociálneho rodičovstva je úplná, trvalá a vedomá akceptácia dieťaťa. S istotou vieme, že dieťa potrebuje dospelých rodičov, vychovávateľov.

(Bujnová, 2005)

Rodičovské role nie sú kontrolovateľné ako pracovné role. Každý rodič má aspoň predstavu, že akým rodičom by mal byť, pre svoju rodičovskú rolu má svoj vzor, či už pozitívny alebo negatívny. Všetko môže prebiehať uvedomene, ale aj bez hlbšieho odôvodnenia. Niektorí rodičia majú správne názory, ale v ich realizácii to môže viaznuť. Na vznik a vývoj výchovných postojov môže vplývať spolupráca rodiny so školou, pedagogická výchova k zodpovednému rodičovstvu. (Opravilová, 1989)

E. Poliaková uvádza tri základné typy vzťahu rodič – dieťa:

- *Tradičný (patriarchálny)*, ktorý je založený na tradičných úlohách otca, matky a detí, kde základnou autoritou je otec, matka sa stará o deti a domácnosť a deti musia rešpektovať rodičovskú autoritu.
- *Moderný typ*, v ktorom prevláda partnerské rozdelenie práce medzi matku a otca, otec je tu už viac citovo zamestnaný vo vzťahu k deťom.
- *Avantgardný typ*, ktorý je vo svojej podstate podobný predošlému typu, ale berie sa väčší ohľad na potreby detí, ktoré sú dôležitejšie ako kariéra rodičov v práci.

Každý rodičovský vzťah je potrebné budovať. Rodičia by mali vytvoriť rešpektovať osobnosť dieťaťa, ponechať mu priestor pre individuálny vývoj, aby sa ich rodičovský vzťah vyvíjal správne. (Bujnová, 2005)

Na druhej strane rodičovská autonómia musí byť sociálne regulovaná hlavne z dôvodov, že najmä malé dieťa je fyzicky aj psychicky pred svojimi rodičmi bezbranné, nie každý rodič rozpozná, čo je pre jeho dieťa najlepšie a každá spoločnosť chce, aby v nej vyrastali osobnosti, ktorých hodnoty sú zlučiteľné s jej vnútornou integritou. (Bujnová, 2005)

Rodič, to je osoba v dvojakom zmysle, na jednej strane biologický rodič a na strane druhej rodič sociálny. Biologický je pokrvný príbuzný dieťaťa, ktoré po ňom zdedilo určité gény, vlohy, či už telesné alebo psychické. Sociálny rodič nemusí byť pokrvným príbuzným dieťaťa, ale rodičom sa stal preto, že sa o dieťa stará od narodenia, dieťa chráni, vychováva, dáva mu pocit istoty a poskytuje mu rodičovskú lásku. Sociálna úloha rodiča si požaduje mravné úsilie ako obetavosť, humánnosť, sebaovládanie, odriekanie a lásku k dieťaťu.

Rodičovstvo je, čo sa týka tejto úlohy najsociálnejšou povinnosťou človeka. Rodičom sa človek stal na celý život, pretože aj dospelí potrebujú rodičov, a to nielen z emocionálneho hľadiska. (Rozinajová, 1988)

Úlohou rodičov je rozvíjať osobnosť dieťaťa a vychovávať ho. Rodičia, ale na druhej strane obohacujú aj svoju vlastnú osobnosť. Uspokojenie rodičom prináša detská pripútanosť, sledovanie jeho vývoja, radosť z úspechov a vlastne všetko, čo dieťa prináša do ich života. Spolu s dieťaťom vstupujú do nových spoločenských kruhov, čím získavajú nové poznatky o mnohých iných oblastiach života. Tým, že majú za dieťa zodpovednosť, sa stávajú zrelšími. Skúsenosť, ktorú rodičia nadobúdajú pri plnení si rodičovských povinností, je výhodou pri styku s ľuďmi. Častá interakcia s dieťaťom obohacuje osobnosť rodičov. Dieťa je často aj článkom, ktorý upevňuje manželstvo. Postupne, ako sa aj dieťa vyvíja, mení sa aj život rodičov a rodiny, rodičia trávia svoj voľný čas inak, inak organizujú aj domácnosť. Postupne teda aj rodičia menia svoj postoj k dieťaťu. Čím je dieťa menšie, vyžaduje si tým viac lásky. Spolu s rastom mu môžu rodičia poskytovať rozumnú voľnosť. V každom prípade by mali byť zachovaná určitá rodičovská autorita, ktorú dieťa potrebuje, či už v období detstva, školskej dochádzky alebo dospievania. V období dospievania sa rodičia dostávajú do úlohy radcov a iba v nevyhnutných prípadoch by sa mali prikláňať k autoritatívnym príkazom či zákazom. Ak si rodičia nevytvorili správny vzťah s dieťaťom, keď bolo ešte malé, v období dospievania sa to ťažko napraví. Toto obdobie je pre mladých obdobím fyziologických a psychických zmien. V období do 20 – 21 rokov musia mladí ľudia urobiť veľa rozhodnutí, ktoré môžu ovplyvniť ich budúci samostatný život. Rodičia môžu svojim deťom pomôcť v rôznych otázkach, ale svoj postoj by im nemali nanucovať. Zároveň im môžu podať pomocnú ruku. (Ziemska, 1980)

Rodičia majú významnú rolu, pretože môžu utvárať budúce generácie, nielen geneticky, ale aj svojím výchovným vplyvom. Právě rodičovstvo by malo byť milujúce, starostlivé, poskytujúce ochranu a bezpečie. Rodičovské chovanie je inštinktívne, svojimi vplyvmi ho však upravuje aj kultúra. Rodičovského chovania sú deti schopné približne od deviatich rokov. Inštinktívne rodičovstvo sa prejavuje napr. aj tým, akým spôsobom hovorí

dospelý človek na dieťa, jeho reč je asi štyrikrát pomalšia, má inú intonáciu, dospelý často opakuje slová a dáva zmysel slabikám, ktoré sa podarí dieťaťu vysloviť. Rodičia nemajú ľahkú úlohu, v deťoch by mali podporovať zdravé vlastnosti a kontrolovať tie nezdravé, pomáhať im pri učení sa ľudským hodnotám. Pomôcť by im pri tom mohli znalosti, ktoré sú výsledkami skúmania humanistických vied a praxe odborníkov. E. Rheinwaldová píše, že len tak sa svet stane lepším miestom pre nás všetkých a len potom sa človek bude môcť nazývať „homo sapiens“. (Rheinwaldová, 1993)

2.3 Manželstvo

Rodina spočíva na manželstve. Dnešné manželstvo sa viac ako predtým zakladá na láske. Mladí ľudia za lásku pokladajú citovú blízkosť, vzájomnú dôveru, sympatie, zaľúbenosť, oddanosť jeden druhému, ale aj sexuálnu príťažlivosť a predstavy o spoločnej budúcnosti. Dnešnej dobe sa už málokedy vyskytuje manželstvo z rozumu. (Matějček, 1994)

Manželia Kratochvílovci sa pokúsili vystihnúť *očakávania jednotlivcov voči manželskému partnerovi*. Ich prehľad sa týka len tých manželských očakávaní, ktoré sa najčastejšie objavili v manželských terapiách. Nie sú to len očakávania neprimerané, všetky sú prirodzené a oprávnené, ale keď sa vymknú spod kontroly, môžu manželstvo aj rodinu zničiť.

Očakávania žien sú:

- *posedieť a porozprávať sa*: žena čaká, že muž bude počúvať o bežných starostiach,
- *duševné porozumenie*: chce s mužom zdieľať vnútorné pocity, bez toho, aby boli ironizované,
- *vycítiť, čo žena potrebuje*: aby muž vycítil jej potreby a spontánne na ne reagoval, aby ocenil, čo pre neho a pre celú rodinu robí,
- *vyjadrovať lásku celým svojím životom*: žena čaká trvalé dôkazy toho, že je milovaná.

Očakávania mužov sú :

- *uvarené a upratané*: muž očakáva, že domácnosť bude v dobrom stave, že mu žena vytvorí príjemný domov,
- *neobťažovať s problémami*: kde muž očakáva, že kolobeh domácnosti bude prebiehať pod vedením ženy, prípadne detí, ale že on bude len minimálne obťažovaný s ich problémami,
- *sex kedy sa mu zachce*: muž sa cíti byť pánom v sexuálnej sfére, nepredpokladá, že by mal ženu k sexuálnemu aktu lákať, pretože nepočíta, že by mohol byť odmietnutý,
- *obdiv stále*: muž čaká, že žena bude obdivovať či už jeho výkony v práci, či to, čo urobil pre rodinu. (Matoušek, 1993)

Manželstvo je predovšetkým citovým vzťahom dvoch ľudí. Málokto vníma od začiatku manželstvo ako právny vzťah. Je to aj prirodzené a správne. Napriek tomu je dobré si uvedomovať, že manželstvo je aj vzťahom právnym, a že vstupom do manželstva, ktorým predovšetkým potvrdzujeme citový vzťah, zakladáme aj vzťahy právne ako vzťah spoluvlastníkov majetku, osôb, ktoré sa musia navzájom vyživovať, skôr či neskôr aj rodičia, ktorí nesú rodičovskú zodpovednosť. Manželstvo je zákonom definované ako trvalé spoločenstvo muža a ženy, jeho hlavným poslaním je založenie rodiny a výchova detí. Uzatvára sa slobodným a súhlasným prehlásením o tom, že spolu vstupujú do manželstva, v prítomnosti dvoch svedkov. Manželstvo sa môže uzatvoriť buď pre obecným úradom, ktorý má poverenie viesť matriku, alebo pred cirkevným orgánom, ktorý je registrovaný podľa zákona. Manželstvo nemôže byť uzatvorené so ženatým mužom alebo vydatou ženou, medzi predkami a potomkami a medzi súrodencami, tiež ho nemôžu uzavrieť maloletí, t.j. osoby mladšie ako osemnásť rokov, výnimočne môže súd povoliť manželstvo maloletej osoby, staršej ako šesťnásť rokov, manželstvo nemôže uzavrieť osoba, ktorá bola zbavená svojprávnosti alebo trpí duševnou poruchou. (Šmolka, Mach, 2008)

Manželstvo je podľa H. Rozinajovej zväzok muža a ženy založený na vzájomnej láske a dobrovoľnosti. Manželstvo je charakterizované trvalým zväzkom muža a ženy, ktorý je uzavretý a potvrdený úradným obradom. Podľa

slovenského rodinného práva je manželstvo založené na monogamii. Podľa zákona manželstvo zaniká smrťou jedného z partnerov alebo rozvodom. Základným cieľom manželstva je láska, teda vzájomné poskytovanie lásky. Vzájomne sa milovať je teda jeden zo základných cieľov manželstva. Ďalším cieľom je spoločné potomstvo. Z toho vyplývajú základné úlohy manželstva ako založenie rodiny a zabezpečenie reprodukcie a nového pokolenia obyvateľstva. Tento cieľ manželstva je veľmi dôležitý, pretože reprodukcia zabezpečuje pokračovanie, zachovanie rodu, národa a samotnej spoločnosti. Vzájomná pomoc je cieľom manželstva, ktorého naplnenie nie je časovo obmedzené a pretrváva až do staroby. Túto pomoc charakterizuje aj vedomie spolupatričnosti a pochopenia. Manželstvo nemá teda iba reprodukčnú funkciu, ale cieľom manželstva je aj šťastie a spokojnosť človeka. Človek sa v manželstve prejaví viac ako kdekoľvek inde v nepredstieranej forme. Manželstvo je praktickou školou všetkých ľudských kvalít. Je ako iný tréning, kde sa musí človek zdokonaľovať a prekonávať rôzne zložité životné situácie. H. Rozinajová uvádza, že o manželstve sa často prirovnáva k zlatej klietke, kto je vonku, chce do nej vojsť a ten, ktorý je vnútri, túži vyletieť von. (Rozinajová, 1988)

2.4 Rozvod a deti

Myšlienka na rozvod napadne počas manželstva asi takmer každému. Ale od prvej myšlienky k realizácii býva našťastie ešte dosť dlhá cesta. Mnohé vyhrážky rozvodom sú skôr takým volaním o pomoc alebo po nejakej zmene. Človek by si mal, ale zvážiť, či neexistuje aj nejaká iná cesta ako dosiahnuť zmenu. Vyhrážanie sa rozvodom môže byť niekedy účinným prostriedkom, ale človek by sa k nemu mal prikloniť až v krajnom prípade. Užitočnou pomocou môže byť v tejto fáze návšteva manželskej poradne. Je nutné si, ale aj uvedomiť, že aj tá najväčšia snaha zachrániť manželstvo, nemusí mať dobrý koniec a manželstvo sa nepodarí udržať. O rozvode je potrebné informovať samozrejme aj deti, pretože sa ich to týka. Deťom je potrebné zdôrazniť, že

síce manželstvo končí, ale v žiadnom prípade nie rodičovstvo. Deti by mali byť informované pravdivo, pretože stratiť ich dôveru je veľmi ľahké, ale získať ju späť skoro nemožné. (Šmolka, Mach 2008)

Rozvod je v podstate to najhoršie čo môže manželstvo postihnúť. Oddeluje manželov, oddeluje deti od rodičov. Podľa H. Rozinajovej je to drastický a umelý zásah do prirodzených ľudských vzťahov a manželstvo vlastne rozvodom zomiera. Rozvod sa v dnešnej dobe šíri ako infekcia a postihuje čoraz viac ľudí. (Rozinajová, 1988)

Ako sme už spomínali, rozvod má na deti veľký vplyv v každom veku. Deti sú citlivé, a tak aj vnímajú atmosféru v rodine, nepriateľstvo rodičov navzájom, plač matky, či hnev otca alebo aj opačne. Všetko to ovplyvňuje naplnenie základných potrieb istoty a bezpečia. V takýchto rodinách sa podľa výskumov objavuje zanedbávanie a týranie. Obaja rodičia sú zaujatí svojím nešťastím alebo potrebou bojovať za svoju pravdu a dieťa je v takejto situácii rušivým elementom. Rodičia málo, ak vôbec, vnímajú jeho potreby. U dieťaťa sa často potom prejavuje zhoršený prospech a úprava zovňajšku. Z. Bakošová uvádza, že dieťa je v celej rozvodovej a porozvodovej kauze manipulované jedným alebo aj oboma rodičmi. Jeden rodič sa môže neúmerne zdôverovať a stavať tak dieťa do pozície ochrancu rodiny, druhý si dieťa zase kupuje alebo predstiera lásku. Dieťa sa v takejto situácii cíti zmätene, nedokáže rozlúštiť vzájomné ohováranie rodičov. Predmetom hádok sa dieťa stáva aj po rozvode, pri stretávaní sa s odlúčeným rodičom. Dôsledky rozvodu na dieťa môžu byť rôzne, deti rozvod prežívajú ako problém dneška, aj ako problém, ktorý sa ťahá už niekoľko rokov, ale aj ako problém trvalého charakteru. (Bakošová, 2008)

Rodičia by si mali uvedomiť, že rozvodom neprestávajú byť rodičmi svojich detí. Warshak odporúča spoločnú starostlivosť, pri ktorej sa o dieťa starajú obaja rodičia. Existujú tu dve možnosti spoločnej starostlivosti:

- Spoločná starostlivosť zo zákona, čo znamená, že rodičia rozhodujú spoločne o dôležitých veciach, ktoré sa týkajú dieťaťa ako napr. výber školy alebo lekára. Dieťa však žije len s jedným z rodičov.
- Spoločná starostlivosť – fyzická, kde dieťa žije striedavo u otca aj matky. Ide o striedanie pobytu u otca a matky po týždňoch, mesiacoch, prípadne aj

hodinách. Striedavá spoločná starostlivosť je presne upravená rozvrhom.

Na Slovensku sa porozvodová starostlivosť upravuje prevažne tradičným spôsobom, a to že dieťa je zverené do výchovy matke. V minulosti to bolo, ale práve naopak. Muž bol ten, kto mal absolútnu prevahu nad ženou a deťmi. V antickom Ríme mohol svoje deti dokonca aj predať do otroctva alebo beztrešne zabiť. Podobne to bolo až do 19. storočia. V patriarchálnej spoločnosti boli ženám priznané iba minimálne občianske práva. Prevládala názor, že najlepšiu starostlivosť môže dieťaťu poskytnúť iba otec, pretože žena ako taká, sama potrebuje ochranu muža. V priebehu 19. storočia sa spoločnosť začala odkláňať od tohto názoru, objavila sa nová hodnota – materinská láska. Chápanie a úlohy ženy sa menia. Jedným z dôvodov bola aj priemyselná revolúcia, ktorá znížila ekonomickú hodnotu detí, ktoré sa po rozvode stali finančným bremenom a otcovia sa ich radi vzdávali. V tomto období S. Freud uznáva matku ako nenahraditeľnú v živote dieťaťa. Deti sa zverovali do opateru matky, čo sa stalo štandardným prístupom. Tradičný model porozvodovej situácie sa, ale javí podľa Z. Bakošovej ako neúspešný. Výhradná starostlivosť matky ako jediným správnym riešením je mýtus. (Bakošová, 2008)

H. Smith uvádza, že spoločnosť predpokladá, že rozvod má na deti strašné dôsledky. Ak sa dokážu rodičia relatívne rýchlo spamätať a potrebám detí priradia najdôležitejšie miesto, výrazne tým pomôžu k duševnej pohode detí. Veľa detí má hlavne dve želania, a to, aby sa rodičia zase dali dokopy a vytvorili úplnú rodinu, a aby sa mali opäť radi. Je nutné, aby sa pozreli pravde do očí, ak sa ich druhé pranie nesplní, ľahšie sa tak zmieria s realitou a môžu veci vidieť v inom svetle. Rodičia sa často snažia svoje deti od rozvodu uchrániť a skrývať svoje trápenia. Pravdou však ostáva, že aj keď svoje deti nechcú rozrušiť, musia im povedať, že sa rozchádzajú. Krátko po rozvode prejavujú deti strach o oboch rodičov. Nasledujú rôzne otázky, deti chcú vedieť o minulosti, prečo sa to stalo, kto za to môže. Mnoho detí viní samých seba, zúfalo sa pokúšajú pomôcť, ale nevedia, čo mali urobiť inak, aby k rozchodu rodičov nedošlo. Otázky sa budú týkať aj stretávaní sa s druhým rodičom, či ho budú vídať, a ak áno, tak ako často. Potom nasledujú otázky týkajúce sa

budúcnosti, koľko bude mať rodina peňazí, či sa budú sťahovať, alebo či bude chodiť do inej školy. Neskôr prichádzajú aj obavy, či si budú rozumieť s maminým novým partnerom alebo s otcovou novou partnerkou.

Reakcie detí na rozvod môžu byť rôzne. Čo sa týka chovania, rozvod nemusí byť pre dieťa vždy katastrofou. Na začiatku musí dieťa prijať realitu, že rozvod je hlavne problém dospelých, ktorým môže dôverovať, že prevezmú zodpovednosť a všetky veci ohľadom ich vzťahu dokážu vyriešiť. Väčšina detí prežíva premenlivé emócie, ktorým je ťažké porozumieť. Deti do piatich rokov sú najviac zraniteľné, svoj nepokoj môžu dávať najavo plačom, všeobecne sú podráždené a zle spia, pretože je narušený ich pocit istoty. Starosti im robia aj myšlienky, že keď odišiel otecko, môže odísť aj mamička a čo bude potom. Môžu sa objaviť problémy s príjmom potravy nadmerne lipnutie na rodičovi. V predškolskom veku začínajú deti chápať trvalosť a opúšťa ich viera v zázraky. Chvíľu veria, že sa otecko vráti, ale potom si zase uvedomia, že situácia sa pravdepodobne nezmení. Staršie deti často skrývajú svoj smútok za hnev, zastrašujú, ničia a ubližujú ľuďom okolo seba. Niektorí môžu mať so školskými povinnosťami problémy, iní zase nachádzajú útočisko práve v škole, pretože sa môžu odpútať od problémov doma. Pocity detí sa často menia a dospievajúcim sa menia aj ich predstavy o tom, čo a prečo sa to vlastne stalo. Dospievajúci sú tiež veľmi zraniteľnou skupinou, smútia rovnako ako deti, ale začínajú už chápať svet dospelých, pretože sa sami za nich považujú. Obávajú sa, či dokážu v budúcnosti naviazať vzťahy a či budú niekedy šťastní. Rodičovi, o ktorom si myslia, že nie je v práve, to dávajú patrične pocítiť. Je pre neho ťažké sa vyrovnáť s premenlivými náladami svojho dieťaťa.

Prvé reakcie detí môžu byť, že realitu popierajú a odmietajú prijať realitu. Viera v to, že sa rodičia dajú dokopy, môže pretrvávajúť aj niekoľko rokov. Smútok je prejavom pocitu straty. Deti dávajú smútok najavo priamo plačom alebo nepriamo svojím jednaním. Aj keď sa môže zdať, že dieťa už prekonalo smútok, stále prežíva zúfalstvo a beznádej. Dieťa môže často voči rodičom pociťovať aj hnev. Ak sa dieťa cíti nemilované, dotknuté, že mu bolo ublížené, môže svoje pocity preniesť na druhého a rozhnevať ho. Dieťa, ktorého primárnou zónou sú ústa, si cucá prsty, žuje papier, hryzie nechty alebo

ceruzky či oblečenie. Často tiež kričí a nadáva. Dieťa, ktorého primárnou zónou sú ruky, rozbíja veci, trhá papier, vytrháva si vlasy či hrozí päťami. Dieťa, ktorého primárnou zónou sú nohy, bude utekať, kopat' a dupať. Podstatou takéhoto rozdelenia do skupín je navrhnuť dieťaťu a taký priestor, v ktorom by mohlo využiť svoju energiu. Pocit viny je úzko spätý so zložitými pocitmi hnevu. Dieťa chce byť potrestané, má pocit viny, že ono spôsobilo rozchod rodičov alebo, že tomu mohlo zabrániť. Úzkosť, zmätok a strach sa viažu na budúcnosť. Mnohé deti sa zo skúseností naučia, že dospelým sa nedá veriť, že neberú ohľad na ich želania a pocity. Tým, že sa snažia zmierniť tento zmätok, tak zbierajú po kúskoch informácie z vypočutých telefonických rozhovorov alebo z čítania cudzej pošty. Niektoré deti, ktoré prežili nepriateľský rozchod rodičov, majú strach z osobného ohrozenia. Deti často zažívajú násilie medzi rodičmi, ktoré nemusí byť len fyzické. Sú až príliš vystrašené, aby dokázali otvorene hovoriť o násilí, ktorého sú svedkami. Strach, ktorí prežívajú súvisí aj s budúcnosťou, obávajú sa, že rodičia na nich zabudnú alebo ich zavrhnú. Ďalšou emóciou je závisť voči úplným rodinám, ktorú deti len ťažko zvládajú. Spomínané pocity a reakcie postupne poľavujú. Pomerne dosť detí skonštatovalo, že postupom času a skončením neistoty prišli na to, že rozchod rodičov bolo to najlepšie riešenie. Dôležitým aspektom je aj skutočnosť, že dieťa už nie je vystavené neustálym hádkam a nepriateľstvu medzi rodičmi. Prežili síce ťažké obdobie, ale dokážu sa už pozerat' do budúcnosti s nádejou. (Smith, 2004)

2.5 Osamelý rodič

Osamelým rodičom je rodič, ktorý žije sám, či už z dôvodu, že je slobodný, nerozvedený, ale nežije s partnerom, rozvedený alebo ovdovel. Najrozšírenejším je prípad rozvedenej ženy, ktorá žije sama so svojim dieťaťom. Negatívnym sociálnym javom je, že neustále narastá počet osamelých rodičov. (Matoušek, 2005) Osamelí rodičia často mávajú pocity ako smútok a sklamanie z rozpadu vzťahu. O. Matoušek uvádza, že osamelý rodič,

častejšie matka, plní aj funkciu otca aj funkciu matky. Na jednej strane takýto rodinný vzorec deformuje predstavu dieťaťa o normálnom rodinnom živote, čo môže spôsobovať neprímeraný postoj k manželskej či rodičovskej roly. Na strane druhej, ale ani fyzická prítomnosť druhého z rodičov nemusí byť zárukou zdravého vývoja dieťaťa. Podľa I. Sobotkovej nie je pre dieťa dôležitá kvantita rodičovstva, ale jeho kvalita. (Bujnová, 2005)

Život bez partnera je jednou z alternatív, ktorú prinášajú západné spoločnosti. V 19. storočí bol život bez partnera u mužov znakom slobodomyselnosti až voľnomyšlienkarstva. Ale u žien bol tento životný štýl viac menej odsudzovaný. (Montoussé, 2005) Ekonomické zabezpečenie rodiny, čas venovaný výchove detí a vedeniu domácnosti je pre osamelého človeka veľkým zaťažením. Niekedy takýto človek nevie uspokojiť všetky potreby svojich detí tak dobre, ako by sám chcel. Zlyhávanie v určitých oblastiach môže znižovať jeho sebadôveru a viesť k pocitom zúfalstva a beznádeje. Osamelí otcovia alebo matky sa stretávajú s podobnými problémami. Podpora osamelých rodičov je poskytovaná v dvoch oblastiach, a to finančnej a nefinančnej. Finančná rovina zahŕňa oblasť sociálnej politiky, v rámci ktorej je poskytovaná dávky sociálnej starostlivosti, čo je opakujúci finančný príspevok, ktorý je podmienený starostlivosťou o nezaopatrené dieťa alebo jednorazový príspevok, príspevok na výživu dieťaťa, príspevok na úhradu bytu či iná vecná pomoc. Nefinančná rovina zahŕňa sociálne služby, ktoré pomáhajú osamelých rodičov prekonať ťažkú situáciu a ochrániť maloleté dieťa. Medzi typy sociálnych služieb radíme:

- Azylové domy sú pre matky s deťmi, ktoré sa nachádzajú v zlej situácii a potrebujú strechu nad hlavou, sociálne, psychologické, ale aj zdravotné služby.
- Odľahčovacie služby, ktorých cieľom je predchádzať nepriaznivým sociálnym situáciám v rodine z dôvodu psychickej a fyzickej preťažnosti rodičov. Služby sú poskytované formou návštevy pracovníka v rodine alebo krátkodobý pobyt dieťaťa mimo rodinu, kým si rodič vybaví veci, ktoré si za bežných podmienok nemôže dovoliť.
- Starostlivosť pre rodiny s deťmi, ktorej cieľom je zabezpečiť krátkodobú náhradu rodičovskej starostlivosti, ak to nie je v možnostiach rodiča pre vážne

prekážky ako je choroba alebo úmrtie.

- Poradenstvo je služba, ktorá je realizovaná prostredníctvom poskytovania rád, informácií o právach a povinnostiach alebo pomoc pri zastupovaní.
- Ranná starostlivosť je orientovaná na pomoc celej rodine s dieťaťom v rannom veku, kde vývoj tohto dieťaťa je ohrozený napr. zdravotným postihnutím. (Matoušek, 2005)

Osamelé rodičovstvo je často podceňovaný sociálny problém. Osamelý rodič je častejšie nezamestnaný, sociálne izolovaný a má nedostatočné bývanie. V takýchto rodinných typoch je ohrozené zaistenie citového zázemia dieťaťa jeho príprava na budúci život v spoločnosti. Osamelý rodič bojuje na jednej strane so zaneprázdnenosťou vlastnou prácou a na dieťa už nezostáva toľko času a na strane druhej, keď sa naplno venuje dieťaťu, tak pociťuje deficit v ekonomickom zabezpečení rodiny. Príjem rodiča ovplyvňuje kvalitu zabezpečenia každodenných potrieb ako strava, bývanie, zdravotná starostlivosť a vzdelanie. Osamelý rodič si s problémami hľadá zamestnanie, pretože pre zamestnávateľa je s dieťaťom neperspektívny. Zamestnávateľa ho odmietajú väčšinou preto, že o dieťa sa starajú bez výpomoci druhého rodiča. Osamelý rodič pociťuje problém sociálnej izolácie, pretože sa musí o dieťa a domácnosť starať sám, čo prináša menej voľného času a obmedzenie sociálnych kontaktov. Bývanie a poradenstvo takýmto rodičom poskytujú aj v domovoch pre osamelých rodičov s maloletými deťmi, ktorí sú ohrození na zdraví, alebo je ohrozená výchova dieťaťa. Útočisko tu nájde aj osamelá tehotná žena, ktorá sa nachádza v sociálnej tiesni. Tieto domovy sú typu azylového domu, ich úlohou je poskytnúť pomoc osobám v sociálnej núdzi a zaistiť okamžitú, ale časovo obmedzenú pomoc. (Matoušek, 2005)

3 Otcovstvo

„Čo je to otec, pravý otec, čo je to za veľké slovo,
aký hrozivo vznešený pojem označuje toto slovo?“

(F. M. Dostojevskij)

3.1 Otcovstvo

J. Potančok vo svojom článku *Zmeny v chápaní úlohy otca v súčasnej rodine* uvádza, že podľa I. Možného hovoríme o rodičovstve akonáhle sa dieťa narodí, človek sa nezvratne stáva rodičom a to isté platí aj o otcovstve, aj keď muž sa môže ľahko nepriznať k svojmu rodičovstvu. Vymedzenie pojmu otec, podľa Hobsonovej a Morgana je potrebné chápať vo vzťahových orientáciách k matkám a deťom, kde prvý vzťah – s matkou, ovplyvňuje vzťah druhý – s dieťaťom. I. Možný poukazuje na matku, ktorá je sprostredkovateľom vzťahu otca s dieťaťom, preto aj vývoj vzťahu medzi rodičmi môže rozšíriť alebo obmedziť vývoj vzťahu otca s dieťaťom. Otca môžeme vnímať cez proces prideľovania určitých charakteristík jednotlivcovi spoločnosťou – zvonku, ale aj cez vytváranie vlastnej identity – zvnútra v priestore, v ktorom si skladá vlastnú rolu z rozličných dostupných repertoárov. R. Dudová rozlišuje osem repertoárov otcovstva. Repertoár živiteľa, repertoár starostlivého otca, repertoár otca ako blízkeho dieťaťa, repertoár vychovávateľa, repertoár učiteľa, otec ako zabávač – kamarát, otec ako hlava rodiny a otec ako predstaviteľ pôvodu. Výsledná podoba otcovskej roly závisí od spôsobu, ako muž pospája jednotlivé repertoáre, ktoré naplnia obsah roly a naopak, ktoré vynechá. Nicholas Townsend v práci *The Package deal* píše o tom, že otcovstvo samo o sebe je komplex štyroch elementov, ktoré nemôže byť hodnotené individuálne. Štyri elementy sú potreba mať dieťa, byť ženatý, mať stálu prácu a vlastníť domov. Ich aspekty sú ukryté v potrebe emocionálnej blízkosti, zaopatrenia, ochrany a finančnej istoty. J. Potančok píše, že keby sme to chceli preložiť do ľudovej reči, tak podobný význam má známy výrok „postav dom, zasad' strom a splod' syna ...“. Otcovstvo v zmysle plnenia otcovskej roly nie je

prirôdzene dané, ale silne sociálne konštruované. Je to nekončiaci projekt, ktorý sa neustále tvorí a reformuluje roly cez pozorovanie, komunikáciu a negociáciu. Pojem *otcovanie* je v slovenskom jazyku novotvar. Autori sami priznávajú problémy pri používaní tohto termínu mimo hraníc anglosaského sveta. Definícia poukazuje na skutočnosť, že ide o aktívny prvok v prístupe muža k vykonávaniu roly otca. Najdôležitejší prívlastok výkonu roly otca je vzájomná interakcia medzi rodičom a dieťaťom. Pri budovaní vzájomného vzťahu sa za základ považuje spoločné bývanie, kde môžu byť spolu. Výskumy dokazujú, že hlavne po rozvedení stratou spoločného bývania sa stráca aj spoločná väzba medzi rozvedeným – odchádzajúcim rodičom a dieťaťom. (Potančok, 2010)

Každý túži po ideálnom otcovi, ktorý by mu pomohol riešiť všetky problémy, poskytoval ochranu a pocit spokojnosti a šťastia. V takomto svete, kde by každý mal ideálneho otca, by neexistovali žiadne spoločenské problémy, pretože takýto zázrační otcovia, by ich všetky s ľahkosťou vyriešili. Otcovstvo je neodvolateľný záväzok, ktorý muž vo svojom živote na seba preberá. Môže sa rozviesť, ale nikdy neprestane byť otcom. Muž na seba preberá doživotný rozsudok byť otcom a nikto mu na tejto ťažkej a neusporiadanej ceste nedá návod, čo robiť. (Yablonsky, 1995)

H. Rozinajová uvádza aký by mal byť otec očami detí. Čo sa týka vzťahu otca k deťom, tie si u otca cenia jeho priateľský prístup, schopnosť pochopenia v rôznych situáciách, dobrotu, starostlivosť, láskavosť, ohľaduplnosť a zmysel pre humor. Vo vzťahu otca k matke a rodine oceňujú, keď je otec k mame ohľaduplný, keď ju má rad a je jej verný. Vo väčšine prípadov si deti u svojho otca cenia aj jeho pracovitosť a poriadkumilovnosť. Čo sa stýka správania sa otca vo verejnom živote, deti znova uvádzajú, že si cenia jeho pracovitosť, ochotu pomáhať druhým, spravodlivosť, rozhladenosť v oblasti vedy, kultúry a politiky, ale aj to, že nedáva prednosť kariére pred rodinou. Z vyššie uvedeného môžeme predpokladať, že deti sa už dnes nepozerajú na otca iba ako na živiteľa rodiny, ale aj ako na človeka, ktorý ich vychováva a miluje, je im priateľom, ale aj autoritou, na ktorého sa môžu spoľahnúť, ktorý im poskytuje tak dôležitý pocit bezpečia a istoty. Na druhej strane najviac by sa im nepáčila

nevera zo strany otca, keby matku urážal a bol k nej hrubý, nestaral sa o rodinu a opíjal sa. Otec sa v súčasnosti chápe inak ako v minulosti. Dieťa očakáva, že otec bude láskavý a starostlivý pestún, že dokáže byť aj vážnym aj veselým predstaviteľom rodiny. Je otázne, či dnešní otcovia dokážu naplniť predstavy svojich detí o dobrých a moderných otcoch. V otcovi vidia deti ochrancu celej rodiny, vo väčšine prípadov sú hrdé na jeho prácu. Otec dodáva svojim deťom pocit istoty, ochrany a sebavedomia. (Rozinajová, 1988)

3.2 Rola otca

Sociologické výskumy poukazujú, že úloha otca sa v posledných desaťročiach výrazne zmenila. Narastá počet otcov, ktorí sa významne podieľajú na starostlivosti o deti. Dnešní otcovia trávajú viac času so svojimi deťmi ako predchádzajúca generácia otcov. Väzba matka – dieťa je naďalej najstabilnejšou rodinnou väzbou, ale môžeme skonštatovať, že emocionálna úroveň vzťahu otec – dieťa sa významne pozdvihla. V súčasnosti sa od otcov očakáva zodpovednosť, vernosť a spoľahlivosť. Dnešný otec sa nemusí toľko trápiť s obživou pre svoju rodinu, ale má o to náročnejšiu úlohu v psychologickú sféru, pretože podporuje a rozvíja osobnosť svojho dieťaťa ako rovnocenný partner s matkou. Otec ako vzor má viac menej normatívnu úlohu, je nositeľom hodnôt a noriem ako sila, autorita, rozhodnosť. Otec je vzorom nielen tým, čo sám robí, ale aj tým ako sa správa a spolupracuje s matkou. (Bujnová, 2005)

Otcovská rola má dnes podstatne iný obsah. Funkcia otca sa v posledných rokoch zmenila podstatne výraznejšie ako funkcia matky. Otcovia sa dnes viacej zapájajú do výchovy detí a trávajú s nimi podstatne viac času. O mužoch sa traduje, že sú autoritatívni a otec v rodine vystupuje ako garant zákona a rodinných pravidiel. (Saladin-Grizivatz, 2002) Otec sa vyznačuje ochranou a oporou voči vonkajšiemu svetu, učí dieťa disciplinovanosti a podporuje jeho iniciatívu, osamostatnenie a nezávislosť. (Bujnová, 2005)

Dnešný systém rolí stavia otca do nového svetla. Otec sa viacej zúčastňuje

na vedení domácnosti a bezprostrednej starostlivosti o dieťa. Tým, že sa otec podieľa na každodennom živote rodiny, sa prejavuje aj na jeho vzťahoch k deťom. V súčasnosti sa role otca a matky dopĺňajú. Od muža sa očakáva jeho praktickosť, pohotovosť, zodpovednosť, dohliadanie na dodržiavanie spoločenských noriem a samozrejme, že bude žene a celej rodine oporou. Je vhodné, aby sa otec od začiatku aktívne zapájal do starostlivosti o dieťa, ako aj povinností o domácnosť. (Ziemska, 1980)

Otcom sa muž nestane až po narodení dieťaťa, ide tu o veľmi dlhý proces, ktorý začína už pred pôrodom a pokračuje veľa rokov po ňom. Muž sa dokáže zapojiť do starostlivosti o dieťa na základe intuitívnych rodičovských schopností. Partner sa v dnešnej spoločnosti považuje za najdôležitejšieho pomocníka ženy v rodine, čo na neho kladie veľké nároky. (Břicháček, 2000)

Keď sa muž stane otcom, automaticky získava najdôležitejšiu rolu svojho života. Všetci otcovia by sa mali prikláňať k pozitívnemu a inteligentnému plneniu otcovskej úlohy, čo by podstatne zmenilo celú spoločnosť k lepšiemu. Efektívnejšie otcovstvo by znižovalo problémy ľudstva ako je zločinnosť, násilie či užívanie drog. (Yablonsky, 1995)

Prítomnosť otca je dôležitá už v období tehotenstva ženy, pretože komunikácia s plodom by nemala byť obmedzená len na matku, ale zapojiť by sa mal aj otec. Zapojenie otca do celého priebehu tehotenstva vylučuje v budúcnosti možnosť vytvorenia vzťahu matky a dieťaťa, z ktorého by bol otec vynechaný. (Rheinwaldová, 1993)

L. Yablonsky uvádza, že stupeň prepojenia otca a dieťaťa je určený množstvom vzájomných kontaktov od samotného narodenia. Predovšetkým, čo sa synov týka, väčšina otcov ich vníma, minimálne do doby dospievania, predĺžením vlastného JA. Vnímaví otcovia sa v rannom období svojich detí môžu od nich mnohé naučiť. Po prebratí role otca sa niektorí muži podstatne menia. Niektorí chladní alebo až psychopatickí bývajú po narodení dieťaťa empatickí, čo má pozitívny vplyv aj ostatných ľudí v ich okolí. Keď muž preberie základnú starostlivosť o svoje dieťa už od dojčenského veku, značne si tým rozšíri svoju životnú skúsenosť. Muži, ktorí dokážu svoje dieťa nakŕmiť, keď je hladné, vymeniť plienku, keď je to potrebné, ak dokáže uspokojiť jeho

citové potreby, sa naučia veľa o podstate ľudskej existencie (Yablonsky, 1995)

Výskumy len potvrdzujú, že plod reaguje na psychické stavy matky. Psychická pohoda matky počas tehotenstva, ktorú vytvára aj samotný otec dieťaťa veľký význam pre život dieťaťa. To ako sa muž k žene správa, vytvára v žene o ňom obraz a tento obraz bude matka vedome či nevedome prenášať aj na svoje dieťa. (Chorvát, 1986) Vytvárať vzťah dieťaťa s otcom je podstatné už v dojčenskom období. Dieťa reaguje inak na otca a inak na matku asi už od druhého mesiaca veku, v šiestich týždňoch bezpečne rozozná matku od otca. Samotná prítomnosť otca ho stimuluje a povzbudzuje. Otec sa už od začiatku hrá s dieťaťom odlišne ako matka. Matka radšej používa hračky, otec využíva svoje telo ako preliezačku alebo ako koňa. Dieťa na iniciáciu hry zo strany otca reaguje živšie. (Gruchálová, 2001) Otec je pre svoje dieťa v období batolaťa zdrojom špecifických impulzov, ktoré podnecujú kognitívny vývin a nezávislosť. Hra otca je aktívnejšia, plná vzrušenia, čo pripravuje dieťa na budúcu hru s rovesníkmi. Matky obľubujú radšej pokojnejšiu hru. (Čačka,2000)

Otec dieťaťa v predškolskom veku rozvíja skôr špecifickú oblasť komunikatívnych zručností, učí dieťa ovládať svoje afekty, regulovať agresivitu. Pôsobí ako usmerňujúca, schvaľujúca a trestajúca autorita, učí ho rešpektu voči rôznym normám, pretože sama materinská láska by nestačila k zdravému duševnému rastu dieťaťa, ktoré si musí osvojiť aj zdravý vzťah k autorite. U detí z neúplných rodín, kde bola nevyváženosť výchovných vplyvov, sa často prejavuje excentrickosť, výstrednosť prejavov.

V období dieťaťa školáka sa príklon k matke postupne presúva na otca. Dieťa si uvedomuje, čo mu dokáže otec poskytnúť lepšie ako matka. Otec lepšie uspokojí špecifické poznávacie záujmy či lepšie opraví hračku. Otec tak prináša výraznejšiu oporu detskej samostatnosti. U chlapcov vyrastajúcich bez otca, ak si nenájdu adekvátnu náhradu v podobe starého otca, strýka a podobne, to môže v budúcnosti viesť k nedôvere k ženám. (Čačka,2000)

Približne okolo 12.roku sa začína oslabovanie rodičovskej autority, ktoré vrcholí v 15-16 rokoch a vniká celkom nová dimenzia vzájomných vzťahov. Dospievajúce deti žiadajú od svojho otca, aby bol dobrým poradcom

a emocionálnou oporou všetkých členov rodiny. Deti oceňujú ako je otec kamarátsky, svedomitý, statočný, optimistický a má primeranú prítomnosť. Na druhej strane odsudzujú keď fajčí, holduje alkoholu a hazardným hrám, odťahuje sa od rodiny a ničí rodinné vzťahy. (Kollárik,1992) Čas dospievania je obdobie, kedy začínajú byť viditeľné problémy vo vzťahu otca k dieťaťu. Tieto problémy, ale siahajú do otcovej už od počiatku nezvládnutej role, kedy otcovia nevystupujú ako vzor a opora, sú často neprítomní, alebo so svojimi deťmi jedajú zraňujúcim spôsobom. (Gruchálová,2001)

Otcovia reagujú na svoje deti rovnako ako matky. Od matky sa otec odlišuje, že dáva väčšiu prednosť hre. Spôsob hry u otca býva viac vzrušujúci ako materský. Čo sa týka dievčat, otec je prvým mužom v ich živote, čo hrá veľmi dôležitú úlohu. Otec predstavuje mužské pohlavie. Je pravdepodobné, že dcéra bude každého muža, ktorý sa objaví v jej živote porovnávať so svojim otcom. Ak má s otcom úzky vzťah, pravdepodobne si v budúcnosti vyberie za manžela podobný typ muža. Naopak žena, ktorá nemá dobré skúsenosti zo svojim otcom, bude orientovať svoje hľadanie na opačné typy. (Preuschoff, 2007)

Už Sigmund Freud poukazoval na význam symbolického charakteru otca. Do vývoja dieťaťa v období medzi 3 – 6 rokom zasahujú tri podoby otca: skutočný otec, imaginárny otec a symbolický otec. Všetky tieto podoby sú dôležité. So skutočným otcom sa dieťa môže identifikovať. Imaginárny je ten, ktorého môže človek vo svojich predstavách „zabiť“. A symbolický otec, ktorý dáva svojmu dieťaťu priezvisko, je nositeľom zákona. (Saladin-Grizivatz, 2002)

Z. Matějček priznáva, že otec má predsa len určitú nevýhodu oproti matke. Biologické a psychické deje sa vzájomne podmieňujú, to čo sa deje v tele matky, má odozvu aj na dieťa. Otec nemá príležitosť sa s ním tak intímne zblížiť behom tehotenstva ako matka, neprežíva pôrod ani intimitu kojenia. Moderná psychológia poukazuje, že otec nie je svojou základnou psychickou vybavenosťou vychovávať dieťa nijako ukrátený, ale k jeho interakcii s dieťaťom ho čaká dlhšia a zložitejšia cesta ako matku. Veľa otcov je v dnešnej dobe dobrými konkurentmi aj tým najzručnejším matkám. (Matějček, 1989)

3.3 Typy otcov

Ako uvádza L. Yablonsky všetci muži sú synmi, ale nie každý muž sa stáva otcom. Dôležitou premennou veličinou pri určovaní otcovského štýlu je jeho miera túžby byť otcom. Osobná sloboda voľby sa stala veľmi dôležitým aspektom. Rozhodnutie stať sa rodičmi je dnes na pleciah samotných mužov a žien, ktorých sa to týka. Mať dieťa je v dnešnej dobe založené na dobrovoľnosti. Otcovský štýl je daný vzájomným ovplyvňovaním činiteľov ako nadšenie pre rolu otca, postavy vlastného otca ako vzoru pre rolu, predstavy o otcovstve, rola v zamestnaní, sociálna, kultúrna, ekonomická a náboženská orientácia, podľa typu osobnosti, temperamentu a charakteru. Jeden z rozhodujúcich vplyvov je napodobňovanie štýlu vlastného otca. (Yablonsky, 1995)

G. Preuschoff uvádza nasledovné typy otcov:

Autoritatívny otec, je taký, ktorému sa musí manželka podriaďovať. Dieťa sa pri takomto otcovi môže cítiť ako obeť a v budúcnosti by mohlo mať problém sa vzoprieť ľuďom so špatnými úmyslami.

Mäkký otec, je typ otca, ktorý je svojimi deťmi zbožňovaný, ale zároveň je tu aj riziko, že bude aj manipulovaný. V neskoršom živote takéto dieťa najskôr zažije sklamanie, keď príde na to, že nie všetci muži sú takto manipulovateľní. Tento typ otca je vtedy dobrým otcom, pokiaľ dokáže stanoviť medze a pravidlá. (Preuschoff, 2007)

Skoro každý otec si osvojí jeden zo základných typov otcovstva, ale vo väčšine prípadov nachádzame rôzne kombinácie týchto štýlov. L. Yablonsky spomína tieto štýly :

Citliví a milujúci otcovia – dvojníci. Takýto otcovia sú po citovej stránke zdraví ľudia, dávajú prednosť potrebám svojich detí pred svojimi vlastnými. Takýto otec počíta s deťmi vo svojich životných plánoch, je silne milujúci, vytvára puto vzájomnej lásky a účasti. Citlivý a milujúci otec môže mať aj negatívny vplyv na dieťa, pretože sa ho snaží príliš chrániť pred negatívnymi vplyvmi a možnými pocitmi sklamaní z neúspechu. Dôsledkom takejto prehnanej ochrany je, že okolo dieťaťa sa síce vytvorí akýsi kruh plný lásky a

porozumenia, ale nereálny. Otec takto preukazuje deťom cez svoju lásku „medvediu službu“, pretože im v podstate bráni v dosiahnutí vlastnej identity a vyrovnaní sa so skutočným svetom.

Otcovia rovnostárskeho typu – kamaráti. Veľa mužov je svojim potomkom skôr kamarátom ako otcom. Nedokážu si predstaviť, že by boli niekomu nadriadení, nezajmú vôbec pozíciu otca. Po citovej stránke zostávajú celý život deťmi a nikdy nedosiahnu stupeň vývoja, aby boli skutočnými rodičmi. Takýto rodič si nezaistí potrebnú autoritu a v budúcnosti nebude pre svoje dieťa otcovským vzorom.

Otcovia machri. Takýto otec má prehnanú predstavu o význame mužnosti. Často mu chýba súcitný pohľad na vývoj synovho JA. Svoju mužnosť a identitu spája s výkonmi svojho dieťaťa a prostredníctvom neho uspokojuje svoje egocentrické potreby. Otec tohto typu nemusí výhradne patriť k tým, ktorí bijú svoje deti, ale väčšina má násilnicke sklony a úplne ovládajú životy svojich detí. Rozhodujú o všetkom a svoju moc dokazujú na všetkých úrovniach. L. Yablonsky uvádza, že mnohé deti, ktoré vychovával takýto otec začnú časom rebelovať a stavať sa do opozície vo všetkých oblastiach. V niektorých prípadoch sa stávajú pasívne agresívnymi, navonok sa javia ako prispôsobiví, vo vnútri však prechovávajú nenávisť, v inom prípade sa zase stávajú vernými kópiami svojich otcov.

Otec – psychopat. Takýto otec nie je schopný bežných emocionálnych vzťahov. Všetky deti takýchto otcov môžeme ľutovať. Psychopat nie je schopný vychovávať dieťa tak, aby sa cítilo ako človek. Otec psychopat je opačným extrémom citlivého a milujúceho otca. Takýto typ otca si nevšíma práva a pocity druhých, má obmedzené sociálne svedomie, všetky styky s inými osobami sú podriadené jeho egocentризmu, s ľuďmi často manipuluje vo svoj prospech, patologicky klame s cieľom dosiahnuť osobné výhody. Psychopat je schopný rozoznať dobro a zlo, ale o tomto rozdieli vo svojom správaní vôbec neuvažuje. Má mravnú a charakterovú poruchu, je nespoľahlivý, výbušný. Charakterizuje ho nízka úroveň citov a nedostatočný záujem o výchovu a vývoj svojho dieťaťa. Ak je to v jeho záujme, môže pozornosť predstierať. Jeho požiadavky sú často nevypočítateľné.

Egocentrický otec. L. Yablonsky uvádza, že podľa jeho výskumov existujú dva typy psychopatických otcov. Jeden je, keď je otcova osobnosť psychopatická. Na svoje okolie môže pôsobiť charizmaticky, ale v roli otca sa správa psychopaticky, pretože taký skutočne je. Druhý je relatívne normálny, ale stáva sa situačne psychopatickým otcom, psychopaticky reaguje len na svoje deti. Zaobchádza s nimi chladne a bezcitne. Egocentrický otec sa rýchlo naučí vnímať ľudí len ako objekty, s ktorými manipuluje na dosiahnutie svojho cieľa. V manipulačných technikách sa neustále zdokonaľuje, bezohľadný prístup k okoliu prenáša aj do rodinných vzťahov. Egocentrický človek si vždy dokáže zdôvodniť svoje konanie. K dieťaťu chová síce kladné city, ale zároveň si uvedomuje, že je istou prekážkou v jeho ceste za úspechom. Pred svetom môže vyzeráť ako milujúci otec, ale v skutočnosti dáva dieťaťu najavo nespokojnosť zo všetkým čo robí, čo nepriaznivo vplýva na jeho sebavedomie a rozvoj osobnosti. Sklony k egocentrizmu majú často aj otcovia, ktorí sú slávne osobnosti. (Yablonsky, 1995)

Špecifickú kategóriu tvoria *gay otcovia*, ktorí sa dostávajú do povedomia len v posledných rokoch. V súčasnosti stále prevládajú negatívne reakcie na gay otcov a ich schopnosti vychovávať otcov, i keď výskumy poukazujú, že neexistuje žiadny dôvod obávať sa o vývoj detí, vyrastajúcich v starostlivosti otcov homosexuálov. Gay otcovia majú rovnaké dispozície ako heterosexuálni otcovia vytvoriť vhodné výchovné prostredie pre zdravý vývoj dieťaťa, dokonca často sú citlivejší a materskejší, ale aj prísnejší pri plnení povinností ako tradičný otec. Pohlavná orientácia teda nemá vplyv na kvalitu otcovstva. Všeobecný názor na gay otca je prísnejší než na otca, ktorý svoje dieťa opustil. (Badinterová, 2005)

3.4 Rodina s otcom ako jediným rodičom

Osamelý otec, ktorý by vychovával svoje deti a poskytoval im každodennú starostlivosť sám, je celkom vzácnosťou. Ale na druhej strane nie až tak vzácné, kedy matka v rodine nie je alebo nemôže plniť túto svoju rolu. Za

takýchto okolností často otcom pomáha niektorá z babičiek detí, alebo obaja starí rodičia. (Matějček, 1989)

Warshak opisuje osem typov mužov, ktorí žiadajú zverenie dieťaťa do starostlivosti. Môže to byť typ muža, ktorému v skutočnosti nejde o dieťa, ale len o zastrašenie manželky. Ďalší typ je taký, ktorý sa v nechce rozviesť a je to len jeho pomsta manželke, že ho chce opustiť. Vo väčšine prípadov ide o mužov, ktorí majú skutočný záujem o deti, sú presvedčení, že sa o dieťa dokážu postarať a vytvoriť šťastný domov. Zamestnanie patrí k problémom, ktoré zo sebou prináša zverenie detí do starostlivosti otcovi. Osamelí otcovia riešia rovnaké problémy ako osamelé matky, majú veľa povinností a málo času. Dnešná spoločnosť vystupuje voči osamelým otcom s predsudkami, pretože predpokladá, že otec nie je schopný uspokojiť emocionálne potreby svojich detí ako matka. Z. Bakošová opisuje pozitíva a negatíva výhradnej starostlivosti otcov o deti.

Pozitíva aj negatíva výhradnej starostlivosti otcov o deti :

- otec má možnosť kontaktu s deťmi,
- otec má príležitosť vytvoriť si s deťmi hlbší vzťah,
- otec má možnosť deťom pomáhať v stresových situáciách,
- otec má väčší vplyv pri rozhodovaní, čo sa týka detí,
- deti nepocitujú osamelosť,
- sebaúcta a identita rodiča sú posilnené.

K negatívam výhradnej starostlivosti otcov o deti patrí :

- nesúlad medzi zamestnaním otca a deťmi,
- negatívne postoje okolia,
- nutnosť vykonávať veľa činností naraz,
- málo času na načúvanie deťom,
- otec musí rozhodnutia o deťoch robiť samostatne,
- málo voľného času a času na spoločenský život,
- stres.

Aj H. Smith uvádza, že osamelí otcovia sa stretávajú s rovnakými problémami ako osamelé matky. Najväčším problémom býva, ako sme už spomínali, sklbenie zamestnania a starostlivosti o deti. Niektorým otcom podá

pomocnú ruku rodina, príbuzní, kamaráti alebo si zaplatia opatrovatel'ku. Iný sa vzdajú zamestnania v prospech starostlivosti o deti, čo môže viesť okrem iného aj k finančným problémom. Osamelí otcovia môžu mať citové problémy. Je potrebné, aby sa otec po rozvode alebo inom odlúčení od manželky, či partnerky, rýchlo spamätal. Ak nedokáže zvládnuť bolesť, smútok či hnev, môže to mať negatívny vplyv na vývoj dieťaťa, ale aj na otcove budúce vzťahy. Deti, ktoré vychová otec sám, sa musia vyrovnáť s faktom, že ich matka odmietla a opustila. Deti, ktoré cítia, že ich matka nemiluje, majú problémy s vlastným sebedomím. Takéto deti potrebujú veľa lásky od otca, príbuzných či priateľov, v niektorých prípadoch aj odbornú pomoc. Väčšina osamelých otcov pravdepodobne nepredpokladala, že každodenná starostlivosť o deti bude len a len na ich pleciach. V takýchto prípadoch je na mieste, ak deti pomáhajú úmerne svojmu veku s vedením domácnosti, či už pri domácich prácach ako upratovanie, príprava jedla, ale aj tým, že sa postarajú o mladších súrodencov. Treba mať na zreteli, že nie je v ich záujme, aby boli preťažované nadmernou zodpovednosťou a nemohli si užívať detstvo. (Smith, 1994)

Pre citový a sociálny vývoj dieťaťa je potrebné, aby malo v blízkosti vzory mužskej aj ženskej role. Je to nutnosťou neskoršej mužskej identity u chlapcov a ženskej u dievčat. Aby to dokázal rodič, či už matka alebo otec, ktorý vychováva svoje dieťa sám, je potrebné, aby prekročil hranice svojej roli podľa pohlavnej príslušnosti. Takéto hranie dvoch rolí je obťažné a náročné, málokto to dokáže. Ten kto nie, vychováva potom svoje dieťa viac menej jednostranne. (Matějček, 1989)

Na osamelého otca striehnu v podstate rovnaké psychologické nebezpečenstvá ako na osamelú matku. Miera tohto nebezpečenstva je ale zosilnená. Prvým aspektom je, už spomínaný, nedostatok biologického spolužitia otca s dieťaťom. Druhým je naša kultúrna tradícia, ktorá len ťažko pripúšťa otca ako jediného výchovného činiteľa. Osamelý otec ľahšie získa ženského pomocníka ako osamelá žena mužského. (Matějček, 1989)

4 Materstvo

„Budúcnosť národa je v rukách matiek.“

(Honoré de Balzac)

4.1 Materstvo

Z. Matějček uvádza, že existuje veľa dôkazov z histórie o tom ako nedostatok materskej lásky môže viesť dokonca až k záhube dieťaťa. Od ranného stredoveku do 19. storočia bola úmrtnosť detí, ktoré boli vychovávané mimo rodinu v ústavoch až tragicky vysoká. Skvele to opísal Charles Dickens v románe Oliver Twist. V dnešnej dobe viac detí, ako predtým, vyrastá len so svojimi matkami. Štatistiky poukazujú koľko je u nás nemanželských detí a koľko manželstiev sa rozpadá. Na deti vychovávané iba matkou sú často rozdielne názory. Jedni tvrdia, že je to len a len zlé, iní zase, že to vlastne až tak nevedí, tretí zase dokazujú, že je veľa úspešných ľudí, ktorí vyrastali iba s matkou. Každá výchova dieťaťa je beh na dlhú trať plný prekážok a prekvapení. Dávno neplatí, že výchova je formovanie niekoho niekým iným, starším. Vieme, že to nie je jednostranný vzťah, je to vzťah súčinnosti, kde obidvaja dávajú a sú obdarovaní. Je to zložitý proces, kde vychovávateľ plní jedinečnú životnú úlohu. Najlepšie predpoklady, ako sme už spomínali, má dieťa, ktoré vyrastá v úplnej rodine, kde sa jeho osobnosť môže od začiatku zdravo vyvíjať. Na druhej strane je tiež pravda, že ani v úplnej rodine, ktorá nefunguje, nemá dieťa zaistené fungovanie výchovného procesu. Úplnosť rodiny nie je zárukou šťastia a výchovného úspechu. Výchova osamelej matky neprináša nič nové a špecifické, ale je oveľa náročnejšia a prináša určité nebezpečenstvo, ktorému je treba venovať zvýšenú pozornosť. (Matějček, 1989)

Materstvo je významným obdobím a prirodzenou súčasťou v živote ženy. Zvládnuť túto rolu dokonale je veľmi ťažké. Adaptácia na rolu matky, jej prežívanie materstva a zvládanie rôznych zložitých životných situácií má vplyv na kvalitu vzťahu matky a dieťaťa, a tým samozrejme aj na duševný vývoj

dieťaťa. Zrelosť ženy v oblasti biologickej, psychickej a sociálnej patrí medzi významne faktory, ktoré ovplyvňujú zvládanie materstva. Medzi ďalšie faktory patria motivácia, sociálna podpora, príprava na materstvo, ale aj samotné dieťa. Materstvo prináša radosť, šťastie a pocit uspokojenia. Každá žena si uvedomuje, že priniesť na svet dieťa je závažnou zmenou. Matka na jednej strane pociťuje šťastie, na strane druhej materstvo pre ňu predstavuje obrovský pocit zodpovednosti. (Langmeier, 2007)

Materstvo je významnou časťou identity žien, žena je často hodnotená na základe materstva, či už sa matkou stane alebo nie. Biologické teórie pracujú s prirodzenou túžbou ženy rodiť. Materstvo sa považuje za inštinkt, ktorý je prirodzený všetkým ženám. Biologické vysvetlenie materstva opisuje, že bezprostredne po narodení dieťaťa sa u ženy prejaví silné puto k dieťaťu, žena hneď vie ako sa má o dieťa postarať, vycíti čo jej dieťa potrebuje. Z. Matějček uvádza, že existujú pud pohlavný a pud rodičovský, ktoré ovplyvňujú naše chovanie. Správanie sa matky je podľa neho spontánne, matka sa prispôsobuje chovaniu dieťaťa. (Matějček, 1994)

O materstve je potrebné hovoriť skôr ako sa dieťa narodí. Veľa žien si podstatu materstva uvedomuje a užívajú si ho ešte pre narodením dieťaťa. Bohužiaľ, existujú aj matky, ktoré sa k svojmu nenarodenému dieťaťu správajú nezodpovedne, fajčia, pijú alkohol, stravujú sa mimoriadne nezdravo. Všetko sú to obrovské riziká pre deti, ktoré sú s matkou spojené pupočnou šnúrou. Nie každá žena si uvedomuje, že narodenie dieťaťa je jedinečný a neopakovateľný zázrak v živote. Vzťah medzi matkou a dieťaťom má vnútornú, duševnú stránku, ktorá vznikla z fyziologického prepojenia v priebehu celého tehotenstva a vonkajšiu, ktorá je vytvorená patriarchálnymi mravmi a zvykmi. Úlohou matky nie je iba život darovať, ale ho aj naplňovať, preto sa zázrak života narodením len začína. (Jánošiová, 1975)

4.2 Rola matky

Byť matkou je najdôležitejšou rolou v živote ženy. Žena, ako dárkyňa života, bola ochraňovaná už v minulosti v patriarchálnej rodine. V dnešnej dobe chýba akási ochrana a vyzdvihovanie významu ženskej role. (Praško, 2002)

Matka charakterizuje symbol emocionálnej sily a podporuje citový kontakt s dieťaťom. Poskytuje mu pocit blízkosti a lásky, porozumenia a rovnako ako otec ochranu a bezpečnosť pred okolitým svetom. Citové väzby medzi dieťaťom a matkou sú vzorom budúceho citového vzťahu. Matka je prvý človek s ktorým sa dieťa identifikuje, ktorého začína napodobňovať a preberať od nej formy správania. (Bujnová, 2005)

H. Rozinajová popisuje z anonymných odpovedí mladých ľudí akýsi ideál matky. Prekvapilo ju, že väčšina z nich oceňuje, keď ich matka učí pracovať a rozdeľovať prácu medzi členov rodiny, keď sa s nimi pri spoločnej práci rozpráva, keď práca nie je iba povinnosťou alebo trestom, ale aj spôsobom na spoločnú komunikáciu. Na matke väčšina najviac oceňuje milú a veselú povahu, priateľský prístup, ochotu poradiť, pokoj, láskavosť, spravodlivosť a čestnosť. Mladí ľudia si cenia ak si matka dokáže nájsť čas aj pre seba, keď je moderná, má zmysel pre krásu, ale aj pre humor. Osobitne vyzdvihovali, že ich matka učí domáce práce a vie ich pochopiť vo veciach lásky. Medzi ďalšie pozitíva patrí matkin zmysel pre domácnosť a usporiadaný rodinný život, čistotnosť, schopnosť byť upravená. Mnohí uvádzali aj zručnosť, výrečnosť a sebavedomie. Medzi negatíva zaradili, že sa im nepáči, keď sa dlho hnevá, ale aj keď sa sama k svojim rodičom nespráva pekne, keď je lakomá, nedôsledná a malomeštiacka. Mladí ľudia jednoznačne odpovedali, že o dôverných veciach radšej rozprávajú s matkou, otec je teda len zriedka kedy dôverníkom svojich detí. (Rozinajová, 1988)

Matka je pre duševný vývin dieťaťa veľmi dôležitá, je symbolom istoty, spoľahlivosti, šťastia a lásky. Miluje svoje deti bez ohľadu na ich fyzické či psychické osobitosti. Matka sa v rodine považuje za zjednocujúci činiteľ, okolo matky sa zoskupuje jadro rodiny. Matka je svojím jednaním vychovávateľkou

svojho dieťaťa, ale na druhej strane aj dieťa prispieva k osobnosti svojej matky, k jej rozvoju, zrelosti, naplňa jej život a dáva mu zmysel. Výchovné pôsobenie matky na dieťa ovplyvňujú aj jej povahové vlastnosti. Ak je matka nevyrovnaná, nestála býva k deťom autoritatívnejšia a v niektorých prípadoch aj agresívnejšia. Matky, ktoré sú precitlivené, ktoré sa stále obávajú o svoje dieťa a zahŕňajú ho prehnanou láskou, bránia jeho socializácii, zaradeniu sa do kolektívu detí a jeho prirodzenému vývoju. (Brtníková, 1999) M. Vágnerová uvádza, že matka je veľmi dôležitou osobou pri výchove detí. Je súčasťou ich živote deň čo deň, snaží sa zabezpečiť ich fyzické aj psychické potreby. Dcéry vidia v matke model ich budúcej role, synovia ochrankyňu ich istoty a bezpečia. (Vágnerová, 2007) J. Cibulec uvádza, že matke by nemala chýbať ani funkcia estetického činiteľa, čo by sa malo prejavovať v celkovej atmosfére v rodine, ale aj vzhľade bytu a správania sa všetkých členov rodiny. Autor opisuje ovzdušie, ktoré dokáže vytvoriť iba žena. (Cibulec, 1984)

Komenský rovnako upozorňuje na dôležitosť materskej lásky a starostlivosti, ktorá je pre deti do šesť rokov nevyhnutná pre ich optimálny vývoj. Dieťa sa stáva súčasťou matky od chvíle počatia. Priama komunikácia medzi matkou a plodom hrá významnú úlohu pri vytváraní ich vzájomného vzťahu. Význam tejto komunikácie ešte s nenarodeným dieťaťom je v tom, že tieto prvé dojemné rozhovory vytvárajú silné rodinné putá a svojím spôsobom pripravujú matku na jej nasledujúcu životnú rolu. (Rheinwaldová, 1993)

Matka je najčastejšie tou osobou, ktorej prítomnosť je nutná pre vytvorenie kvalitnej citovej väzby. Skoré odlúčenie od matky má nepriaznivý vplyv, ktorý sa môže dlhodobo odraziť na kvalite citovej väzby. Podľa mnohých autorov práve skúsenosť z obdobia pred narodením je významná pre vznik citového putá. Ainsworthová vymedzila štyri fázy formovania citovej väzby:

1. fáza: Pred vznikom citového putá – sú to prvé týždne po narodení do 3 mesiacov, kedy novorodenec ešte nerozlišuje špecifické postavy vo svojom okolí. Dieťa je vďaka reflexom komunikuje so svojou matkou. Snaží sa upútať jej pozornosť, túži po jej opatere a prítomnosti. Kojenie a dotyky matky s dieťaťom sa výrazne podieľajú na celkovom vývoji dieťaťa.

2. fáza: Zárodok citového prilnutia – obdobie od cca. 4 mesiaca do 7. mesiaca,

začiatok tejto fázy je, keď dieťa začína rozlišovať známe tváre od cudzích, intenzívnejšie reaguje na známe tváre.

3. fáza: Vyhranené citové prilnutie – obdobie od 7. mesiaca do 4. roku, toto obdobie sa nazýva aj obdobím strachu z cudzích ľudí. Dieťa sa v takýchto situáciách utieka k matke. Matka je pre dieťa bezpečným zázemím

4.fáza: Obdobie vytvárania partnerských vzťahov – po 4. roku života, pretože okolo tohto obdobia má dieťa vytvorenú základnú identitu, vzťah matky a dieťaťa dostáva novú kvalitu, postupne ustupuje úplná závislosť na matke a dieťa si začína vytvárať vlastnú autonómiu. Dieťa sa začína osamostatňovať, tento proces sa končí až v dospelosti (Matejová, 2005)

Mamu, tú si dieťa zapamätá už pri prvom pohľade. V mamách je čosi výnimočné, čo vie vycítiť aj malé dieťa. Veď mama je vo väčšine prípadov najdôležitejšia osoba v živote. Stará sa o dieťa, dáva mu lásku a všetko, čo k životu potrebuje. Dieťa znamená pre mamu veľmi veľa a oveľa viac znamená slovo mama pre deti. Dieťa má primárnu inštinktívnu tendenciu naviazať sa na osobu matky, pripútať sa k nej a vytvoriť s ňou vzťahovú väzbu. Je to potreba blízkosti a jemnosti matky, ktorá dieťa chráni pred nebezpečenstvami. Bezpečná citová vzťahová väzba napomáha tomu, že deti sú psychicky zdravé a veselé. Z interakcií s matkou si dieťa vytvára vnútorné pracovné modely. Sú založené na reálnych životných skúsenostiach dieťaťa vo vzťahu s blízkou osobou. Svoje správanie vo vzťahoch si utvára podľa minulých skúseností a zážitkov s matkou. (Gallová, 2010)

4.3 Typy matiek

Väčšina detí si nemôže sťažovať na nedostatok materinskej lásky, ale každá matka je iná, má svoje charakteristické vlastnosti a povahu, používa iné výchovné postupy, ktoré považuje za tie najlepšie. Spojením rôznych vlastností vznikla typológia matiek. Iba v malom percente prípadov by sa dala matka zaradiť len pod jeden typ, väčšinou ide o kombináciu dvoch, niekedy aj troch typov matiek. J. Cibulec rozdelil matky do šiestich základných typov:

Matka nekompromisná, je typ nekompromisnej osobnosti, hovorí sa o nej, že je prísna, ale spravodlivá. Prísna nie je len na svoje deti, ale aj na manžela a príbuzných. Takáto matka má svoje pravidlá, ktoré striktné dodržiava, nie je ochotná robiť výnimky. Nekompromisná matka často používa tresty, už menej odmeny. Deti ju rešpektujú viac ako kohokoľvek iného. Spolužitie s takouto matkou pripomína skôr život v kláštore ako domov.

Egoistická matka – je typ matky, ktorá svoje deti väčšinou nemá rada, matkou sa stala nešťastnou náhodou, čo im dáva aj patrične najavo. Svoje deti vychová bez láskavosti a nežnosti. Deti ju vlastne otravujú a netajú sa tým, že by jej bolo lepšie bez nich. Má zlú povahu, vyvoláva konflikty, je večne nespokojná, všetko kritizuje a podceňuje.

Matka nevyrovnaná, úzkostlivá – je typ, ktorý sa snaží byť svojim deťom kamarátkou, ale veľmi sa jej to nedarí. Chýba jej potrebná vyrovnanosť, nedokáže si organizovať svoju prácu, nezvláda bežné rodinné starosti a problémy, ani výchovu detí. V mnohým situáciách je bezradná, nie je spokojná ani sama so sebou, často sa podceňuje. Správa sa ako veľké dieťa, ktoré samo potrebuje pomoc.

Matka snobská – sa snaží získať skôr obdiv okolia, svoj vzťah k deťom viac menej hrá. Viac ju zaujímajú vlastné záujmy a túžba po spoločnosti, ako výchova vlastných detí. Nemá zmysel pre rodinu a manželstvo. Je povrchná a deti jej slúžia len na predvádzanie vlastnej osoby alebo úrovne rodiny.

Matka netradičná, odviazaná – má podobné rysy ako matka snobská, pokiaľ ide o výchovu detí a jej vplyv na ich budúci život. Samotná výchova ju príliš nezaujíma, záujmy smeruje skôr mimo rodinu. Jej domácnosť má stopy voľného spôsobu života, ak sa teda o domácnosť nestará manžel alebo niekto iný. Vo výchove detí experimentuje, propaguje emancipáciu žien v tradičných materských povinnostiach. Deti ju vlastne obmedzujú v doterajšom spôsobe života.

Matka milujúca – je najžiadanejšia a spoločensky uznávaný typ matky z hľadiska výchovy, ale aj dobrého spolužitia v rodine. Takáto matka je stelesnením rodičovskej lásky, je kamarátska, obetavá a empatická. Nevyvoláva zbytočné hádky, je hnacím motorom rodiny a studňou dobrej

nálady. Svojim deťom a manželovi je oporou. (Ďurdiak, 2001)

J. Máchová poukazuje na niektoré defektné typy matiek. Opisuje *puritánsku matku*, ktorá je prísna, trvá na dodržiavaní predpisov a noriem, príkazov a zákazov. Spomína aj *bezmocnú matku*, ktorá je úzkostná, je nespokojná sama so sebou, ale aj s okolím, sama potrebuje pomoc a ochranu niekoho druhého. Posledná je *nepriateľská matka*, ktorá sa stará len o svoje prania a túžby, túži ľudí ovládať a rozkazovať im. Medzi jej charakteristiky určite nepatrí láskavosť a nežnosť, ani lásku k dieťaťu nedáva veľmi najavo. (Máchová, 1974)

V literatúre môžeme nájsť aj pojem *slabá matka*, kde sa jedná o matku, ktorá nedokáže zvládať rolu matky. Dieťaťu môže poskytovať nedostatočnú starostlivosť, čo prináša hnev a sklúčenosť, keď sa potreby dieťa ignorujú. Môže tu nastať stav, keď dochádza k zmene generačných hraníc a namiesto toho, aby sa matka starala o dieťa, stará dieťa o ňu. Citlivo reaguje na jej potreby a snaží sa ju ochraňovať. Dieťa často v takýchto prípadoch potláča svoj hnev, lebo matku považuje za príliš citlivú a zraniteľnú. (Slipp, 2007)

4.4 Rodina s matkou ako jediným rodičom

História slobodných matiek je tu od doby ako vzniklo samo ľudstvo. Matky samoživiteľky by sme našli už aj v praveku. Slobodné matky ako fenomén, sa začali presadzovať s kresťanstvom. Ak žena zostala sama s dieťaťom, bolo to kvôli strate manžela alebo druha buď vo vojne, či už z dôvodu choroby alebo opustenia rodiny. V stredoveku často otehotnelo mladé, neurodzené dievča s urodzeným pánom a ich deti často skončili v sirotinci alebo na ulici. Viktoriánska doba priniesla dva pohľady na matky a ženy, buď vystupovali ako Madony alebo ako Magdalény. Slobodné matky boli samozrejme Magdalény, boli nútené ťažko pracovať za málo peňazí. Slobodné matky väčšinou živorili a treli chudobu. Začiatok 60. rokov 20. storočia priniesol trend rodiny s jedným rodičom, a to z dôvodu narastajúceho počtu rozvodov. V posledných rokoch, ale narastá počet žien, ktoré sa samy

dobrovoľne rozhodli stať slobodnými matkami. Predtým to boli skôr mladšie ženy. V súčasnosti tú to ženy v období strednej dospelosti, sú väčšinou úspešné vo svojom povolání, aj keď sú bez partnera, rozhodli sa mať dieťa. (Kozlová, Tomanová, 2005)

Život matky samoživiteľky je veľmi ťažký, na všetko je sama. Žije v neustálom zhone, je frustrovaná, nemá čas ani sama na seba. Takáto matka nedokáže uspokojiť potreby svojich detí, často je veľmi kritická, trestá a menej prejavuje lásku. Z hľadiska výchovy sú to všetko negatívne pôsobiace faktory pre zdravý osobnostný vývoj dieťaťa. Z. Bakošová uvádza, že mnohé deti majú problém so stotožnením sa s vlastnou rolou. Tým, že vyrastajú v opatere matky sa správajú nechlapčensky, lepšie sa cítia v dievčenskej spoločnosti. Žena synovi ťažko poskytuje maskulínnu sebaistotu, dcére zase dá ťažko pocítiť jej vlastnú atraktívnosť. Dievčatá vyrastajúce len s matkou, v budúcnosti ťažšie nadväzujú kontakty s opačným pohlavím, pretože pociťujú neistotu, boli predsa v živote už odmietnuté, a to najdôležitejším mužom v ich živote – otcom. Negatívnym aspektom výchovy osamelej matky je, že si dieťa na nej vytvorí značnú závislosť. Existujú dva extrémny, buď chce dieťa zostať s matkou do najdlhšie, alebo sa odpúta neprirodzeným spôsobom. Tradičné porozvodové usporiadanie sa v dnešnej dobe javí ako neúspešné. Výhradná starostlivosť matky ako samozrejmé a jediné správne riešenie je mýtus. (Bakošová, 2008)

O. Matoušek opisuje rozdiel medzi mladými slobodnými matkami a matkami, ktoré sa samy rozhodli, že privedú dieťa na svet za slobodna okolo tridsiateho roku. Mladé slobodné matky charakterizuje, že do iného stavu prichádzajú neplánovane, vinou zlyhania alebo zanedbania antikoncepcie. Ich partneri sú skôr krátke známosti. Druhá skupina sú ženy, ktoré udržovali trvalejšie, dlhodobejšie vzťahy a vedome sa rozhodli, že budú mať dieťa. Po narodení dieťaťa sa často vzťah k partnerovi stáva ťažší až konfliktný, čo je často dôvodom na jeho ukončenie. (Matoušek, 1993)

Tehotenstvo slobodnej matky prebieha podľa O. Matouška komplikovanejšie, tieto ženy majú viac pôrodných komplikácií. Deti slobodných matiek sú častejšie choré a hospitalizované ako deti, ktoré

vyrastajú v kompletných rodinách. Rovnako je na tom aj prospech týchto detí, je horší aj napriek tomu, že ich inteligencia sa neodlišuje od detí z úplných rodín. Všetky tieto údaje O. Matoušek čerpal z výskumu „Čo čaká a neminie nevydaté ženy“, ktorý sa uskutočnil v brnianskej manželskej poradni E. Gbelcovou a T. Novákom. (Matoušek, 1993)

Je faktom, že slobodná matka trpí osamelosťou. Často ju ťaží odmietavý postoj otca dieťaťa a v niektorých prípadoch aj súdne vymáhanie dlžného výživného na dieťa. Muž chýba aj matke aj dieťaťu. O. Matoušek uvádza, že chlapci vyrastajúci v rodinách bez otca od ranného detstva pri testoch inteligencie vychádzajú menej nadaní ako chlapci vyrastajúci s otcom. Otec pre dieťa nie je len vzorom v tom čo robí, ale aj vzorom spolupráce s matkou. Otec je významný aj pre dcéru, ktorá keď vyrastá bez neho môže v dospelosti zaujať extrémne postoje, buď až nekriticky dokáže obdivovať muža alebo na druhej strane ho môže úplne odmietat'. Dieťa slobodnej matky často nemá ani súrodencov, pretože skoro žiadna slobodná matka nemá za slobodna viacej detí a iba veľmi málo takýchto matiek sa neskôr vydá a žela si mať viacej detí. (Matoušek, 1993)

Deti môžu byť samozrejme šťastné aj bez otca, ale vždy budú pociťovať, že im niečo chýba. Adoptované deti, ktoré ako dospelí hľadajú svojich biologických rodičov, tento pocit tiež vyjadrujú. Ak už musí dieťa vyrastať bez otca, je veľmi dôležité, aby vo svojom živote malo iné mužské role, ako napríklad dedka či suseda. Do týchto vzťahov musí dieťa vstupovať slobodne. (Preuschoff, 2007)

Či už sa už otec v rodine nachádza alebo nie, je dôležité akým spôsobom ho matka nahradí, ako o ňom hovorí, aké miesto mu vyhradí. V rodine sa chýbajúci otcovský vzor môže prejavovať v reči matky. (Saladin-Grizivatz, 2002)

Osamelá matka má zodpovednosť za celú rodinu, musí si vystačiť s menej peniazmi, zároveň sa obáva nadchádzajúcich zmien. Mala by ovládať svoje negatívne emócie voči bývalému partnerovi a zároveň deti chrániť pre nesplnenými sľubmi otca. Matka sa snaží pomôcť deťom sa vyrovnat' so skutočnosťou, že otec s nimi nežije v jednej domácnosti. Svoju finančnú

situáciu rieši prácou na plný úväzok, pobehuje medzi prácou a povinnosťami v domácnosti. Môže sa stať, že v niektorých prípadoch nedokáže naplniť dokonale potreby svojich detí, ktoré sa cítia, že sú odsunuté na okraj. J. Marhounová poukazuje na fakt, že slobodná matka stojí vo výchove proti svojmu dieťaťu sama, aj keď sa bráni, postupne znižuje nároky voči svojim dospievajúcim deťom. Niektoré osamelé matky následne výchovu vzdávajú. (Marhounová, 1988)

Jedna teória, ktorú uvádza L. Yablonsky tvrdí, že ak syn vyrastá bez otca a chýba mu silná otcovská postava, stáva sa takou postavou čoskoro on sám. V určitom zmysle sa stáva sám sebe otcom. Často k tomu dochádza v rodinách, kde sa otec fyzicky nenachádza, syn sa potom snaží prevziať otcovskú rolu veľmi skoro. Mnohým prípadoch je to samotná osamelá matka, ktorá prenáša túto rolu na svojho syna. Mladí muži, ktorí vyrastali v takej rodine, sa neskôr stávajú vo vzťahu k svojim deťom silným otcom, vzhľadom na to, že sa tejto roli ujali už omnoho skôr. (Yyblonsky, 1995)

Z. Matějček uvádza, že nie je možné dať priamy návod, ako má osamelá matka svoje dieťa vychovávať, čo má robiť a čo nie. Môžeme len prispieť k tomu, aby lepšie rozumela svojmu postaveniu a uvedomovala si ciele, kam chce dieťa doviest' a rovnako nebezpečenstvo a riziká, s ktorými sa pri tom môže stretnúť. V posledných desaťročiach existujú psychologické štúdie, ktoré poukazujú na štyri okruhy potrieb, ktoré by mali byť uspokojené, aby sa dieťa mohlo vyvíjať zdravo po duševnej, osobnostnej stránke a bolo schopné socializácie. V úplnej rodine sa tieto potreby uspokojujú prirodzenou cestou, spoložitím. V neúplnej rodine je potrebné vynaložiť viacej úsilia a uvedomenia. Z. Matějček opisuje, že samotné dieťa osamelej matky nie je zvlášť v nevýhode, ak je zabezpečený dostatok vývojových podnetov. Riziko je spojené s tým, že osamelá matka je viac vyťažená či už pracovne alebo inými osobnými problémami a potom sa môže stať, že dieťa svojím spôsobom zanedbáva. Druhým okruhom potrieb sú potreby sociálneho učenia. Ani v tomto ohľade nemusí byť osamelá matka v nevýhode. Svoje dieťa učí prirodzeným spôsobom od jeho prvých dní ako každá iná matka. Môže mať dokonca aj výhodu, pretože jej výchovné pôsobenie je jednotné. Tretí okruh

potrieb je z citovej oblasti. Ani v tejto oblasti nemusí byť osamelá matka v nevýhode. Neexistuje dôvod prečo by si dieťa nemalo vytvoriť citový vzťah k matke tak ako si ho vytvoria iné deti s úplnej rodiny. Posledným bodom sú potreby socializácie, teda spoločenské zapojenie dieťaťa. V tomto prípade sa dá predpokladať, že dieťa osamelej matky je v určitej nevýhode. Ale na druhej strane výchova samou matkou vedie k rýchlejšiemu dospievaniu dieťaťa a k jeho úspešnejšiemu spoločenskému zaradeniu. Takýto mladý človek má potom predpoklady, že bude iniciatívnejší, cieľavedomejší, istejší vo vystupovaní, ako niekto iný, ktorý vyrástol v hmotnom a citovom blahobyte. Samozrejme, že nie je ideálne, aby boli deti vychovávané iba matkami, ale ak to už nastane, je možné výchovné ťažkosti znížiť a vyrovnať pomer medzi priaznivými a nepriaznivými vplyvmi, alebo ich dokonca prevážiť na stranu dobrého. (Matějček, 1989)

5 Náhradná výchovná starostlivosť o deti a mládež

5.1 História tradičnej formy starostlivosti o opustené deti a ich výchovu

Žiadne dieťa si nevyberá svojich rodičov. Na rodičovstvo sa nikto odborne nepripravuje. Veľa mladých ľudí pristupuje ku vzťahom nezodpovedne, nie sú pripravení ani na plnohodnotný vzťah, taktiež nie na výchovu a starostlivosť o dieťa. Ak sa k tomu pripoja nevhodné bytové podmienky, ekonomická nedostatočnosť, chudoba, alkoholizmus, príde na svet mnoho nechcených detí. V takýchto prípadoch musí starostlivosť o deti prevziať štát. Existujú aj iné dôvody, pre ktoré dieťa nemôže byť vychovávané v biologickej rodine, ako smrť alebo choroba rodičov.

Od roku 1963 až do apríla 2005, kedy bol prijatý nový zákon o rodine, sa náhradná rodinná starostlivosť riadila podľa zákona o rodine z roku 1963. K tradičným formám náhradnej rodinnej starostlivosti o opustené deti radíme detské domovy, ktorých prvotnou podobou boli sirotince. Tie poskytovali opateru najslabším skupinám detí, ako boli siroty a deti ulice. Väčšina súčasných detských domovov rozvíjala svoju činnosť počas socialistického spoločenského zriadenia. Hlavnou úlohou detských domovov bolo vychovávať, vzdelávať a poskytovať starostlivosť deťom, ktoré z rôznych dôvodov nemôžu vyrastať v biologickej rodine. Existovali a dodnes aj existujú štátne detské domovy internátneho typu a detské domovy rodinného typu.

Detské domovy internátneho typu poskytovali výchovnú, sociálnu, ekonomickú, zdravotnú starostlivosť deťom do 18 rokov, prípadne do ukončenia štúdia. Z. Bakošová vo svojej knihe Sociálna pedagogika ako životná pomoc uvádza, že v roku 2000 bolo v Slovenskej republike umiestnených v 87 detských domovoch 3957 detí. Z uvedeného počtu 85,7 % detí má oboch žijúcich rodičov, teda nie sú siroty. Podľa Škovieru žilo v náhradnej inštitucionálnej výchove 6416 detí, v pestúnskej starostlivosti 3336 detí, v náhradnej osobnej starostlivosti 3987 detí. K tomu môžeme prirátat

okolo 7000 detí od 0 do 18 rokov, ktoré boli umiestnené v adoptívnych rodinách. To znamená, že na Slovensku v roku 2008 vyrastalo odhadom 20 000 detí 0 až 18 ročných v iných ako biologických rodinách, čo sú približne 2 % detskej populácie.

Zmena politického systému po roku 1989 zo socialistického na demokratický, nepriniesla do oblasti náhradnej rodinnej výchovy pozitívne zmeny. Inštitúcie zostali rovnaké a realizátori ústavnej výchovy boli tí istí, ktorí svoje vzdelanie získali za socializmu. Premena myslenia a pochopenie skutočných potrieb detí bez biologických rodičov je dlhodobý proces. Prvé inovačné návrhy patrilo model Roháčka, Mateja, ktorí riešenie situácie inštitucionalizovaných detí videli vo formách:

- priama pomoc rodine,
- náhradná rodinná starostlivosť a výchova,
- medzinárodná adopcia,
- transformácia inštitúcií náhradnej rodinnej starostlivosti na zariadenia rodinného typu.

Začiatkom 90. rokov 20. storočia uvedení autori upozornili, že u nás neexistuje vypracovaný systém pomoci rodine. Príčinou bola skutočnosť, že úrady práce, sociálnych vecí a rodiny neboli a ani dnes nie sú na terénu sociálnu prácu pripravené ani odborne, ani personálne. Terénna práca s rodinou sa javí aj podľa zahraničných skúseností ako efektívnejšia.

Na realizovanie náhradnej rodinnej starostlivosti a výchovy boli potrebné legislatívne opatrenia školského charakteru, miestnej štátnej správy a sociálnej pomoci. Výhoda tejto formy bola v tom, že deti mohli byť zaradené do novej rodiny, čím vznikol predpoklad na uspokojovanie všetkých potrieb.

Na základe odporúčaní Haagskej konvencie z roku 1993 autori odporúčali, aby prednostne boli uspokojení domáci záujemcovia o adopciu a až potom zahraniční. Adopcia by mala poskytovať všetky záruky dobrej výchovy detí.

Cieľom transformácie inštitúcií na rodinný typ bola zmena chápania detského domova, aby sa stal iba prechodným zariadením na čas, kým sa deťom nenájde vhodná rodina. Ďalej zabezpečiť profesionálne vzdelávanie pracovníkov a rovnako ich finančne stimulovať. Realizátor tohto projektu sa

stola Občianske združenie *Návrat*, ktoré cieľom je zlepšiť stav opustenosti detí na Slovensku. Ďalším iniciátorom zmien pre existujúce domovy je Občianske združenie *Spoločnosť priateľov detských domovov – Úsmev ako dar*, ktoré sa zameriava na pomoc deťom z detských domovov. Okrem iného organizuje výcvikový program *Pride*, ktorý vznikol v USA a je výsledkom 30 ročnej spolupráce odborníkov z oblasti starostlivosti o ohrozené deti. Cieľom je zlepšovať pripravenosť náhradných rodičov, vychovávateľov a odborných pracovníkov. (Bakošová, 2008)

5.2 Náhradná výchovná starostlivosť

Spoločnosť garantuje každému dieťaťu v rodine v rámci sociálnoprávnej ochrany dieťaťa, ktorú upravuje Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele:

- *ochranu*, potrebnú pre blaho dieťaťa a súčasne rešpektujúcu jeho najlepší záujem podľa medzinárodného dohovoru,
- *podporu a pomoc*, hlavne v prípadoch, ak samotní rodičia z rôznych dôvodov nie sú schopní, alebo ochotní zabezpečiť svojmu dieťaťu riadnu starostlivosť, výchovu a všestranný vývin v jeho prirodzenom prostredí,
- *zabezpečenie rovnocenného náhradného rodinného prostredia* dieťaťa, ktoré nemôže byť vychovávané vo svojej pôvodnej rodine. (Kasanová, 2008)

Sociálnoprávna ochrana, ktorá je vykonávaná výhradne prostredníctvom orgánov štátu zahŕňa:

- *Výchovnú činnosť*, ktorá je zameraná na zlepšenie vzájomných vzťahov v rodine, na obnovu rodinného prostredia, z ktorého boli deti odobrané kvôli zlyhaniu výchovnej funkcie.
- *Organizovanie náhradnej rodinnej starostlivosti*. Orgány miestnej štátnej správy upravujú zoznam detí, ktorým je potrebné zabezpečiť náhradnú rodinnú starostlivosť. Rovnako vedú aj prehľad osôb vhodných náhradnú rodinnú starostlivosť vykonávať, poskytujú poradenské služby v danej oblasti, sprostredkujú kontakt detí s týmito osobami a sledujú ich vývoj v náhradnej

rodinnej starostlivosti.

- *Rozhodovanie* o umiestnení dieťaťa v náhradnej starostlivosti rodičov a o výchovných opatreniach.

- *Ďalšiu činnosť* predovšetkým výkon kolízneho opatrovníka maloletých, podávanie návrhov súdu na nariadenie alebo zrušenie ústavnej výchovy. (Longauer, Selická, Vanková, 2006)

Náhradná výchovná starostlivosť predstavuje starostlivosť o deti, ktoré nemôžu byť z rôznych dôvodov vychovávané vo svojej biologickej rodine. Ak je biologická rodina vysoko rizikovým faktorom pri výchove dieťaťa, je potrebné, aby odborníci posúdili ako dlho je účelné podporovať biologickú rodinu a kedy nastane ten moment, že sa treba postaviť na stranu dieťaťa, hájiť jeho záujmy jeho umiestnením do náhradného domova. (Janský, 2004) Ako sme spomínali, niekedy sa môžu vyskytnúť situácie, že dieťa už nemôže žiť a byť vychovávané svojou vlastnou rodinou. Všetky príčiny tejto situácii sú závažné. E. Opravilová ich zhrnula do troch okruhov:

- rodina nevznikla,
- rodina sa rozpadla, prestala existovať,
- rodina síce existuje, ale nie je schopná sa z rôznych dôvodov starať riadne o dieťa.

Väčšinou sa jedná o deti, ktoré pochádzajú z nechceného tehotenstva, vzniknutých z mimomanželských vzťahov, deti mladistvých matiek, slobodných matiek, deti žien s mentálnym postihnutím, s poruchami správania a sociálnych vzťahov, ale napr. aj vo výkone trestu. V živote je veľa situácií, kedy je nutné, aby úlohu rodiny prevzal na seba štát, pretože každé dieťa má právo na šťastné a pokojné detstvo. (Opravilová, 1989)

Podľa zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine, náhradnou starostlivosťou je viacero osobitne usporiadaných, na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú, alebo nemôžu zabezpečiť. Náhradná starostlivosť môže vzniknúť výlučne rozhodnutím súdu. (Zákon NR SR 36/2005 Z.z. o rodine)

Pri úprave výchovných pomerov dieťaťa je potrebné uprednostniť

prostredie, ktoré dieťa pozná a je mu blízke. Takým prostredím môže byť rodina príbuzných dieťaťa, ktorí k nemu majú citový vzťah. Ak dieťa nemá vhodných príbuzných, hľadá sa iná rodina – osvojiteľská rodina, ktorá si dieťa osvojí, alebo pestúnska rodina, ktorá si ho zoberie do pestúnskej starostlivosti. Zostávajúcim riešením je ešte umiestnenie dieťaťa v zariadení ústavnej starostlivosti.

Súd pozbaví rodičov rodičovských práv aj v prípade, ak týrajú, zneužívajú alebo zanedbávajú maloleté dieťa alebo s ním inak zle zaobchádzajú, napriek predchádzajúcim opatreniam. Súd ustanoví maloletému dieťaťu poručníka alebo opatrovníka. (Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine)

Ak už musí byť dieťa umiestnené mimo biologickú rodinu, nejde o administratívne poukazovanie, ale o odbornú a veľmi zodpovednú prácu. Každá z foriem náhradnej starostlivosti má niečo špecifické, žiadna nie je zavrhnuteľná a žiadna nie je samospasiteľná. Dieťa, ktoré stratilo vlastných rodičov, potrebuje k zdravému vývoju rodinné prostredie, kde prevláda láska porozumenie a vzájomná dôvera. Manželské páry, ktoré nemôžu mať vlastné deti a túžia sa stať rodičmi, si môžu osvojiť dieťa, ktorému môžu nahradiť trvalý domov. (Matějček, 1989)

Nenahradiateľným predpokladom náhradného rodičovstva sú osobnostné kvality, kde na predných miestach stojí psychická stabilita, altruizmus, komunikatívnosť a prosociálnosť. Podstatný je aktívny postoj k životu a svetu, ktorý nestojí ani nepadá na získaní dieťaťa. Je pozitívnym faktom, ak je súčasťou rodiny aj vlastné biologické dieťa. Veľmi dôležité je prijatie dieťaťa aj širšou náhradnou rodinou. Medzi podporné faktory dobrého náhradného rodičovstva patrí aj viera v Boha a vzdelávanie sa v oblasti náhradného rodičovstva, rozširovanie odborných poznatkov z oblasti vývojovej psychológie, výchovy a psychopatológie. (Škoviera, 2007)

Otázka pravdy pri nevlastnej rodine je veľmi zložitá. Rodičia stoja pred životným rozhodnutím, či majú dieťaťu povedať pravdu, alebo ju zatajiť. Nevlastná rodina je predsa trochu zvláštna rodina, ktorá vzbudzuje v sociálnom okolí zvýšený záujem. Je veľmi nepravdepodobné, že by deti mohli tomuto záujmu nejako uniknúť. Existuje niekoľko doporučení, kde prvé hovorí o tom,

že dieťa by o svojom pôvode malo vedieť aspoň toľko, čo o ňom vie jeho okolie, aby nezostalo zaskočené nečakanými informáciami. Pravda, ktorú sa dieťa dozvedá, by mala odpovedať chápavosti dieťaťa. Postupne môžeme podľa rozumového dospievania ďalšie podrobnosti pridávať, ale nemali by sme nič meniť. Pravda musí byť oznámená tak, aby nikoho neurážala a neponižovala. K zdravému utváraniu vedomia dieťaťa o vlastnej osobe, teda k vedomiu vlastného JA, patrí vedomie o vlastnom pôvode a vlastných rodičoch. Nevlastní rodičia by mali dieťaťu vytvoriť prostredie skutočného domova, kde by bolo naplnené jeho základné psychické potreby a z nich tá najdôležitejšia, teda potreba životnej istoty a bezpečia. Nové rodinné prostredie by malo byť stále a stabilné. Významná rola pripadá aj „novým“ starým rodičom, pre deti sú to nové babičky a dedkovia. Nové rodinné spoločenstvo by malo byť otvorené aj voči okolitému svetu. Kritický záujem okolia, by mali nevlastní rodičia brať ako prirodzený jav. Situácia dieťaťa, ktoré prichádza do novej rodiny kladie veľké nároky na jeho prispôbovacie schopnosti, preto by sa náhradní rodičia mali snažiť dieťaťu porozumieť. Môžu nastať náročné situácie, kedy dieťa reaguje provokatívne až neznesiteľne, v takejto situácii by si mali rodičia zachovať chladnú hlavu, nesnažiť sa provokáciu potlačiť, ale brať ju ako prejav neistoty. Náhradní rodičia by sa nemali snažiť prispôbenie dieťaťa urýchliť. Je veľmi dôležité pred dieťaťom nič nepredstierať a nepreháňať, nekupovať si jeho priazeň a byť maximálne úprimný. (Matějček, 1994)

5.2.1 Motívy a problémy náhradnej výchovnej starostlivosti

Motívy náhradnej výchovnej starostlivosti

Podstatnú úlohu v procese náhradného rodičovstva hrajú potenciálne náhradné matky, ich potreba naplnenia biologického a psychologického materstva. Sú to väčšinou ony, ktoré prídu z nápadom osvojenia dieťaťa, muž je v podstate len ten, ktorý s tým súhlasí. *Motívy* pre náhradné rodičovstvo A. Škoviera rozdelil do troch skupín motívov.

Motívy zverejnené

- *Altruistický*: snaha a reálna možnosť pomoci deťom, ktoré ju potrebujú.
- *Profesionálny*: presvedčenie záujemcov, že to s deťmi vedia a rozumejú im.
- *Emocionálny*: pozitívny vzťah a láska k deťom.
- *Nenaplnenie rodičovstva*: túžba prežiť rodičovstvo aspoň psychologicky, keď už nemohli biologicky, zabezpečenie kontinuity rodiny.
- *Rodinný*: v rodine s jedináčikom doplnenie súrodenca.
- *Zmysel života*: náhrada prázdneho miesta po vlastných deťoch alebo prijatie poslania napr. v rámci náboženského spoločenstva.
- *Ekonomické zabezpečenie*: snaha o podelenie sa prebytku materiálnych statkov.
- *Záchranár*: „spasiteľský komplex“, keď už nemôžem spasiť svet, tak aspoň jedno dieťa.
- *Pragmatizmus*: môže ísť o dostupnú prácu a možnosť zmysluplne stráviť čas.

Motívy neverejné

- *Ekonomické prilepšenie*: stabilný príjem, čo sa ale netýka adopcie.
- *Rodinná povinnosť*: pocit rodinnej spolupatričnosti a spoločenské očakávanie prijatia dieťaťa, čo sa týka hlavne pestúnstva v rámci príbuzenstva.
- *Spoločenský status*: starať sa o dieťa, teda byť zamestnaný je spoločensky uznávaná morálna hodnota.
- *Publicita*: motiváciou je sebaaprezentácia, čo môžeme badať u niektorých „hviezd“ v zábavnom priemysle.
- *Niečo si dokázať*: ambície nerealizovaného rodičovstva sa presunú na dieťa „zvonku“.
- *Vykúpenie svojej viny*: pokus o odčinenie, ktorý má súvis s pocitom viny za nezvládnutie výchovy vlastného dieťaťa.

Motívy skryté

- *Očakávanie, že dieťa bude vďačné, a že ma ocení*: záujemca od dieťaťa očakáva vďačnosť, pohladenie. Môže ísť o nezrelého dospelého, ktorému chýbalo dostatočné ocenenie v detstve, alebo v súčasnosti chýba od partnera či vlastných detí.
- *Riešenie partnerskej krízy*: príchod dieťaťa „zvonku“ má zlepšiť narušený

partnerský vzťah.

- *Psychopatologické motívy*: najčastejšie ide o heterosexuálne alebo homosexuálne pedofilné zameranie.
- *Mocenské ambície*: rodičovská pozícia umožňuje uplatnenie mocenských ambícií prostredníctvom budovania závislosti. (Škoviera, 2007)

Problémy náhradnej výchovnej starostlivosti

Umiestnenie dieťaťa do náhradnej rodiny sa pokladá za optimálne riešenie situácie. Za najvhodnejšiu formu náhradnej výchovnej starostlivosti sa považuje osvojenie dieťaťa. Požiadavky na dieťa, ktoré by si chceli náhradní rodičia osvojiť, sú často príliš vysoké. Prevažná väčšina žiadateľov túži po zdravom, bielom dieťati, ktoré je v dojčenskom veku. V mnohých prípadoch vlastní rodičia svojim predstieraným záujmom zabraňujú procesu umiestnenia dieťaťa do náhradnej rodiny. Nie sú zbavení rodičovských práv, dieťa čaká v domove a stráca najvhodnejšiu dobu pre získanie novej rodiny. (Koluchová, 1987)

Matějček uvádza z problémov náhradnej rodinnej starostlivosti, ktoré spomaľujú a komplikujú premiestnenie dieťaťa do novej rodiny hlavne nejednotnú koordináciu náhradnej starostlivosti, zdĺhavosť samotného procesu umiestňovania detí, zlú komunikáciu a spoluprácu s inštitúciami, nedostatočné umiestňovanie rómskych detí a detí so špeciálnymi potrebami, nedostatočná príprava a vedenie žiadateľov o náhradnú starostlivosť, deficit alternatívnych foriem náhradnej starostlivosti a rovnako problematika medzinárodnej adopcie. (Matějček, 1999)

5.3 Formy náhradnej výchovnej starostlivosti

Na základe Zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele č. 305/2005 Z.z. a Zákone o rodine č. 36/2005 Z.z. rozlišujeme tieto základné formy náhradnej výchovnej starostlivosti:

- *Náhradná osobná starostlivosť*
- *Pestúnska starostlivosť*

- *Opatrovníctvo*
- *Ústavná starostlivosť*

Ako uvádza internetový portál Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR, celkový počet detí v náhradnej osobnej starostlivosti, pestúnskej starostlivosti, poručníctve a ústavnej starostlivosti bol k 31.12.2010 spolu 8626, z toho PS 2389 detí, poručníctve 600 detí, NOS 5637 detí a ÚS 5263 detí. Počet detských domovov na Slovensku v roku 2010 bol 94, z toho štátnych DeD 75, cirkevných a iných neštátnych DeD 19. Priemerná dĺžka pobytu dieťaťa je 4 roky a 4 mesiace. V roku 2010 ukončilo starostlivosť v DeD 1474 detí a to z dôvodu:

- *návrat do rodiny 236 detí,*
- *osvojenie 184 detí,*
- *pestúnska starostlivosť 190 detí,*
- *NOS 69 detí,*
- *plnoletosť 482 detí,*
- *z iného dôvodu 313 detí.* (www.upsvar.sk)

5.3.1 Náhradná osobná starostlivosť

Ak to vyžaduje záujem maloletého dieťaťa, súd môže zveriť maloleté dieťa do náhradnej osobnej starostlivosti. Osobou, ktorej možno maloleté dieťa takto zveriť, sa môže stať len fyzická osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné a morálne, a spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ňou žijú v domácnosti, zaručuje, že bude náhradnú osobnú starostlivosť vykonávať v záujme maloletého dieťaťa. Pri zverení maloletého dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti uprednostní súd predovšetkým príbuzného maloletého dieťaťa, ak splňa ustanovené predpoklady. (Zákon o rodine č. 36/2005 Z.z. § 45)

V rozhodnutí súd vymedzí osobe, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti, jej rozsah práv a povinností k maloletému

dieťaťu. Rodičia maloletého dieťaťa vykonávajú práva a povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností len v rozsahu, v akom nepatria osobe, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti. Rodičia majú právo stýkať sa s maloletým dieťaťom, ktoré bolo zverené do náhradnej osobnej starostlivosti. Ak sa s osobou, ktorej bolo maloleté dieťa takto zverené, nedohodnú o výkone tohto práva, rozhodne na návrh niektorého z rodičov alebo tejto osoby súd. Súd pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti určí rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať maloletému dieťaťu výživné rozsah ich vyživovacej povinnosti a súčasne im uloží povinnosť, aby výživné poukazovali osobe, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 45)

Maloleté dieťa možno zveriť do spoločnej náhradnej osobnej starostlivosti manželom. Maloleté dieťa možno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti jednému z manželov so súhlasom druhého manžela. Súhlas nie je potrebný, ak manželia nežijú v domácnosti, ak druhý manžel nemá spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu alebo ak zadováženie súhlasu je spojené s ťažko prekonateľnou prekážkou. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 46)

Náhradná osobná starostlivosť zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- smrťou maloletého dieťaťa,
- smrťou osoby, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do NOS,
- právoplatným rozhodnutím súdu o zániku dôvodu, pre ktorý bolo maloleté dieťa zverené do NOS,
- právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení NOS,
- rozvodom manželov, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do spoločnej NOS podľa § 46.

Náhradná osobná starostlivosť zaniká aj v prípade, ak ju zruší súd. Súd zruší NOS len z vážnych dôvodov, najmä ak osoba, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti, zanedbáva maloleté dieťa alebo porušuje svoje povinnosti. Súd tak urobí aj v prípade, ak o to táto osoba požiada. Ak jeden z manželov, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do

náhradnej osobnej starostlivosti, zomrie, maloleté dieťa zostáva v náhradnej osobnej starostlivosti druhého manžela. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 47)

5.3.2 Pestúnska starostlivosť

Ak rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa a ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, súd môže rozhodnúť o jeho zverení do pestúnskej starostlivosti fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom a spĺňa ustanovené predpoklady. Pestúnom sa môže stať len fyzická osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné a morálne, je zapísaná do zoznamu žiadateľov o pestúnsku starostlivosť podľa osobitného predpisu a spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ňou žijú v domácnosti, zaručuje, že bude pestúnsku starostlivosť vykonávať v záujme maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa možno zveriť do spoločnej PS aj manželom. Pri zverení maloletého dieťaťa do PS jednému z manželov je potrebný písomný súhlas druhého manžela. Súhlas nie je potrebný, ak manželia nežijú v domácnosti, ak druhý manžel nemá spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu alebo ak je zadováženie súhlasu spojené s ťažko prekonateľnou prekážkou. Súd vymedzí rozsah práv a povinností pestúna k maloletému dieťaťu. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 48)

Pestún je povinný vykonávať osobnú starostlivosť o maloleté dieťa v rovnakom rozsahu, v akom ju vykonávajú rodičia. Maloleté dieťa, ktoré žije v domácnosti s pestúnom, je povinné podieľať sa osobnou pomocou, a ak má príjem z vlastnej práce, aj príspevkom z tohto príjmu na spoločných potrebách rodiny. Počas výkonu PS rodičia maloletého dieťaťa vykonávajú svoje rodičovské práva a povinnosti len v rozsahu, v akom nepatria pestúnovi. Rodičia majú právo stýkať sa s maloletým dieťaťom, ktoré bolo zverené do pestúnskej starostlivosti. Ak sa s pestúnom nedohodnú o výkone tohto práva, rozhodne na návrh niektorého z rodičov alebo pestúna súd. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 50)

Súd určí rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať maloletému dieťaťu výživné rozsah ich vyživovacej povinnosti a súčasne im uloží povinnosť, aby výživné poukazovali orgánu sociálnoprávnej ochrany detí. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 51)

Pestúnska starostlivosť zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- smrťou maloletého dieťaťa,
- smrťou pestúna,
- umiestnením maloletého dieťaťa do ochranej výchovy alebo nástupom do výkonu trestu odňatia slobody,
- právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení pestúnskej starostlivosti,
- rozvodom manželov, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do spoločnej pestúnskej starostlivosti.

Súd zruší PS len z vážnych dôvodov, najmä ak pestún zanedbáva starostlivosť o maloleté dieťa alebo porušuje svoje povinnosti; Súd tak urobí aj v prípade, ak o to požiada pestún. Ak s tým pestún a maloleté dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti súhlasia, súd môže z dôležitých dôvodov predĺžiť pestúnsku starostlivosť až na jeden rok po dosiahnutí plnoletosti. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 52)

5.3.3 Ústavná starostlivosť

Náhradná osobná starostlivosť alebo pestúnska starostlivosť má prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti. Súd môže nariadiť ústavnú starostlivosť len vtedy, ak výchova maloletého dieťaťa je vážne ohrozená alebo vážne narušená a iné výchovné opatrenia nevedli k náprave alebo ak rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa z iných vážnych dôvodov a maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti. Za vážne ohrozenie alebo vážne narušenie

výchovy maloletého dieťaťa sa nepovažujú nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa. Súd v rozhodnutí, ktorým nariaďuje ústavnú starostlivosť, musí presne označiť zariadenie, do ktorého má byť dieťa umiestnené. Pri rozhodovaní o nariadení ústavnej starostlivosti súd vždy prihliadne na záujem maloletého dieťaťa, najmä na citové väzby maloletého dieťaťa k súrodencom a na ich zachovanie. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 54)

Súd sústavne sleduje spôsob výkonu ústavnej starostlivosti a najmenej dvakrát do roka hodnotí jej účinnosť, najmä v súčinnosti s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí, obcou a s príslušným zariadením, v ktorom je maloleté dieťa umiestnené. Ak súd nariadil ústavnú starostlivosť z dôvodov, ktoré sú na strane rodičov, v rozhodnutí zároveň určí rodičom dieťaťa primeranú lehotu na úpravu ich rodinných a sociálnych pomerov tak, aby mohli osobne vykonávať starostlivosť o maloleté dieťa. Ak rodičia úpravu svojich rodinných a sociálnych pomerov v určenej lehote zabezpečia, súd ústavnú starostlivosť zruší. Ak rodičia úpravu svojich rodinných a sociálnych pomerov v určenej lehote nezabezpečia, súd začne aj bez návrhu konanie o zverení dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti alebo konanie o zverení dieťaťa do pestúnskej starostlivosti. Súd zruší ústavnú starostlivosť najmä vtedy, ak maloleté dieťa možno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti alebo ak zanikli dôvody, pre ktoré bola nariadená. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 55)

5.3.4 Poručníctvo a opatrovníctvo

Poručníctvo

Ak obaja rodičia maloletého dieťaťa zomreli, boli pozbavení výkonu rodičovských práv a povinností, bol pozastavený výkon ich rodičovských práv a povinností alebo nemajú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, súd ustanoví maloletému dieťaťu poručníka, ktorý bude zabezpečovať jeho výchovu. Poručník nie je povinný osobne sa starať o maloleté dieťa. Ak sa

poručník o maloleté dieťa osobne stará, má nárok na príspevky podľa osobitného predpisu. Ak sa poručník o dieťa osobne nestará, dohliada na rozsah a spôsob starostlivosti, ktorá sa dieťaťu poskytuje. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 56)

Ak sú rodičia maloletého dieťaťa nažive a ak to nie je v rozpore so záujmom maloletého dieťaťa, súd ustanoví za poručníka predovšetkým toho, koho navrhli rodičia, ktorých výkon rodičovských práv a povinností bol pozastavený. Ak niet takej osoby, súd ustanoví za poručníka niekoho z príbuzných alebo blízkych osôb maloletého dieťaťa alebo jeho rodiny alebo inú fyzickú osobu. Ak nebolo možné ustanoviť za poručníka žiadnu fyzickú osobu, súd ustanoví za poručníka obec a v prípadoch maloletých detí bez sprievodu orgán sociálnoprávnej ochrany. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 57)

Poručník je povinný vykonávať svoju funkciu riadne a v najlepšom záujme maloletého dieťaťa. Za jej riadny výkon zodpovedá súdu. Rozhodnutie poručníka týkajúce sa každej podstatnej veci maloletého dieťaťa vyžaduje schválenie súdu, ktorý sústavne sleduje spôsob výkonu funkcie poručníka, teda najmenej dvakrát do roka. Medzi poručníkom a maloletým dieťaťom nevzniká vyživovacia povinnosť. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 58)

Poručníctvo zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- smrťou maloletého dieťaťa,
- smrťou poručníka,
- zánikom dôvodu, pre ktorý bol poručník ustanovený,
- dosiahnutím plnoletosti rodiča maloletého dieťaťa,
- právoplatným rozhodnutím súdu o zbavení poručníka výkonu funkcie alebo o jeho odvolaní.

Súd zbaví poručníka výkonu funkcie na jeho návrh. Súd odvolá poručníka z funkcie, ak stratí spôsobilosť na výkon funkcie, porušuje svoje povinnosti alebo zneužíva svoje práva vyplývajúce z poručníctva. Ak poručníctvo zanikne smrťou poručníka alebo právoplatným rozhodnutím súdu o zbavení poručníka výkonu funkcie alebo o jeho odvolaní a ak je to naďalej v záujme maloletého dieťaťa potrebné, súd rozhodne o ustanovení nového poručníka. (Zákon

o rodine 36/2005 Z.z. § 59)

Opatrovníctvo

Do času, kým nie je maloletému dieťaťu ustanovený poručník, alebo do času, kým sa ustanovený poručník neujme svojej funkcie, robí neodkladné úkony v záujme maloletého dieťaťa opatrovník. Ak súd rozhodol o obmedzení výkonu rodičovských práv a povinností vo vzťahu k obidvom rodičom alebo k jedinému žijúcemu rodičovi, ustanoví vo svojom rozhodnutí maloletému dieťaťu opatrovníka. Okrem týchto prípadov súd ustanoví maloletému dieťaťu opatrovníka aj vtedy, ak je to potrebné z iných dôvodov a zároveň je to v záujme maloletého dieťaťa. Opatrovník je povinný vykonávať svoju funkciu v záujme maloletého dieťaťa. Súd vymedzí rozsah práv a povinností opatrovníka tak, aby bol splnený účel, na ktorý bol opatrovník ustanovený, a aby boli dostatočne chránené záujmy maloletého dieťaťa. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 60, § 61)

5.3.5 Osvojenie

Osvojením vzniká medzi osvojiteľom a osvojencom rovnaký vzťah, aký je medzi rodičmi a deťmi. Medzi osvojencom a príbuznými osvojiteľa vzniká osvojením príbuzenský vzťah. Osvojitelia majú pri výchove detí rovnakú zodpovednosť a rovnaké práva a povinnosti ako rodičia. O osvojení rozhoduje súd na návrh osvojiteľa. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 97)

Osvojiteľom sa môže stať len fyzická osoba, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné a morálne, je zapísaná do zoznamu žiadateľov o osvojenie podľa osobitného predpisu a spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ňou žijú v domácnosti, zaručuje, že osvojenie bude v záujme maloletého dieťaťa. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 98)

Medzi osvojiteľom a osvojencom musí byť primeraný vekový rozdiel. Osvojiť možno len maloleté dieťa, ak je osvojenie v jeho záujme. Osvojiť maloleté dieťa môžu manželia alebo jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z

rodičov dieťaťa v manželstve, alebo pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa môže výnimočne osvojiť aj osamelá osoba, ak sú splnené predpoklady, že osvojenie bude v záujme dieťaťa. Na osvojenie je potrebný súhlas rodičov osvojovaného maloletého dieťaťa, ak tento zákon neustanovuje inak. Rovnako potrebný na osvojenie je súhlas maloletého rodiča maloletého dieťaťa, ak tento zákon neustanovuje inak. Odvolať súhlas možno len do času, kým nie je maloleté dieťa umiestnené na základe rozhodnutia súdu do starostlivosti budúcich osvojiteľov. Ak je maloleté dieťa schopné posúdiť dosah osvojenia, je potrebný aj jeho súhlas. Na osvojenie maloletého dieťaťa do cudziny je potrebný aj súhlas Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky alebo orgánu štátnej správy určeného Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 99, § 100, § 101)

Na osvojenie nie je potrebný súhlas rodičov osvojovaného maloletého dieťaťa ani súhlas maloletého rodiča maloletého dieťaťa, ak počas najmenej šiestich mesiacov neprejavovali skutočný záujem o maloleté dieťa najmä tým, že ho nenavštevovali, neplnili si pravidelne a dobrovoľne vyživovaciu povinnosť k maloletému dieťaťu a nevynaložili úsilie upraviť si svoje rodinné a sociálne pomery tak, aby mohli osobne vykonávať starostlivosť o maloleté dieťa, ak im v prejavení záujmu nebránila závažná prekážka alebo počas najmenej dvoch mesiacov po narodení dieťaťa neprejavili o dieťa žiadny záujem, ak im v prejavení záujmu nebránila závažná prekážka, alebo ak dajú súhlas na osvojenie vopred bez vzťahu k určitým osvojiteľom. Osobný súhlas rodiča musí mať písomnú formu a musí byť uskutočnený pred súdom. O splnení podmienok osvojiteľnosti maloletého dieťaťa rozhoduje súd na návrh orgánu sociálnoprávnej ochrany. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 102)

Pred rozhodnutím súdu o osvojení musí byť maloleté dieťa najmenej po dobu deviatich mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa. Ak sa pestún rozhodne osvojiť maloleté dieťa, ktoré mu bolo zverené do pestúnskej starostlivosti, nevyžaduje sa, aby pred rozhodnutím súdu o osvojení bolo maloleté dieťa v starostlivosti pestúna po spomínanú dobu, ak pestúnska starostlivosť trvala aspoň po túto dobu. Rovnako sa postupuje aj v prípade, že

maloleté dieťa chce osvojiť osoba, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti, alebo poručník, ktorý sa o maloleté dieťa osobne stará. Súd je povinný na základe lekárskeho vyšetrenia zistiť, či zdravotný stav osvojenca a osvojiteľov nie je v rozpore s účelom osvojenia. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 103, § 104)

Osvojením zanikajú vzájomné práva a povinnosti medzi osvojencom a pôvodnou rodinou, ako aj medzi osvojencom a poručníkom alebo opatrovníkom, ktorý mu bol ustanovený súdom. Ak je to v záujme osvojenca, osvojiteľa mu môžu sprostredkovať prístup k informáciám o jeho rodičoch alebo poskytnúť informácie, ktorými disponujú. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 106)

Osvojenie môže súd zrušiť z vážnych dôvodov, ktoré sú v záujme maloletého dieťaťa, do šiestich mesiacov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia o osvojení na návrh osvojenca alebo osvojiteľa alebo aj bez návrhu. Zrušením osvojenia vznikajú znovu vzájomné vzťahy medzi osvojencom a pôvodnou rodinou. Osvojenec bude mať opäť svoje predošlé priezvisko. Ak súd zistí, že rodičia neplnia alebo nemôžu plniť povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností, rozhodne o potrebných opatreniach. Osvojiteľ sa zapíše v matrike namiesto rodiča osvojenca na základe oznámenia súdu. (Zákon o rodine 36/2005 Z.z. § 107, § 108)

Praktická časť

6 Prieskumný problém

Prieskumným problémom praktickej časti práce je pochopenie prežívania osamelého rodiča a toho, čo pociťuje, pretože v súčasnosti miera rozvodovosti stále stúpa. Logicky sa dá teda predpokladať, že sa zvyšuje aj počet osamelých rodičov. Niektoré výskumy poukazujú, že len veľmi malá časť takýchto rodičov vyhľadáva odbornú pomoc, napriek tomu, že ju niektorí zúfalo potrebujú.

6.1 Cieľ prieskumu

Cieľom prieskumu je:

- poznať a pochopiť ako osamelý rodič prežíva rodičovskú rolu a životnú situáciu,
- špecifikovať pocity, ktoré osamelí rodičia zažívajú a ako sami hodnotia situáciu, v ktorej sa nachádzajú,
- zistiť stav v monoparentálnej rodine a poukázať na niektoré problémy osamelého rodičovstva.

6.2 Prieskumná vzorka

Jedným z problémov bolo nájdenie vhodných respondentov. Väčšina prejavovala neochotu sa k danej problematike vyjadriť na základe vlastnej skúsenosti. Ako druhý problém uvádzali osamelí rodičia nedostatok voľného času. Predpokladáme, že skupinu osamelých rodičov tvoria prevažne ženy – osamelé matky. Rovnako si myslím, že budú ochotnejšie o danej problematike vypovedať.

Všetky tri respondentky mali základné spoločné charakteristiky:

- boli to osamelé matky, ktoré samy vychovávajú dieťa/deti,
- otec nie je aktívne prítomný, na výchove dieťaťa sa nezúčastňuje, nie je s nimi ani v každodennom kontakte.
- čo sa týka počtosti monoparentálnej rodiny, 2 z rodín sú dvojčlenné (matka a dieťa) a 1 trojčlenná rodina (matka a dve deti). 1 matka je slobodnou osamelou matkou a ďalšie 2 sú rozvedené osamelé matky.

6.3 Prieskumné otázky

Aby sme obsiahli výskumný problém položili sme si dve základné prieskumné otázky (kategórie), z ktorých sme ku každej priradili dané identifikačné znaky (podkategórie).

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategórie:

- 1-01 - akým spôsobom ste sa stala osamelou matkou
- 1-02 - trpíte pocitom osamelosti
- 1-03 - ako hodnotíte rolu osamelej matky a čo Vám táto rola prináša
- 1-04 - cítite sa znevýhodnená v zamestnaní
- 1-05 - na koho alebo kam sa obraciate o pomoc
- 1-06 - máte dostatok voľného času na svoj spoločenský život
- 1-07- ste pripravená na nový partnerský vzťah

Kategória 2: Angažuje sa partner na výchove dieťaťa?

podkategórie:

- 2-08- snažil sa bývalý partner/otec získať deti do svojej starostlivosti
- 2-09 - kladie dôraz na styk s dieťaťom
- 2-10 - prispieva finančne na dieťa
- 2-11 - aký je podľa Vás vzťah dieťaťa k otcovi

6.4 Metódy prieskumu

Pre potreby zodpovedania stanovených otázok sme zvolili kvalitatívnu prieskumnú metódu. Kvalitatívny prieskum charakterizuje pohľad z

perspektívy respondentky, popis každodennej reality, chápanie správania a významu v sociálnych súvislostiach. V metodologickej časti budeme stručne charakterizovať respondentky a reprodukovať výstupy z použitých metodologických nástrojov (Gavora, 2006).

Pri prvom stretnutí sme použili metódu riadeného rozhovoru, ktorej cieľom bolo zistiť základné údaje o matke a o dieťati. Pri riadenom rozhovore (Gavora, 2006) má prieskumník úplnú kontrolu nad obsahom rozhovoru a to tým, že určí jeho rámec a usmerňuje odpovede respondentov, aby ich udržal v medziach požadovaného obsahu rozhovoru. Ide tu o stupeň kontroly, ktorý má prieskumník nad priebehom rozhovoru a nad odpoveďami skúmanej osoby.

V druhej fáze sme postupovali metódou pološtandardizovaného rozhovoru (Gavora, 2006), pri ktorom sme zisťovali pohľad osamelej matky na svoju situáciu, na niektoré problémy a aspekty osamelého rodičovstva. Pološtandardizovaný rozhovor obsahuje štandardizované otázky doplnené voľnými otázkami, podľa toho, ako sa rozhovor vyvíja. V neutrálnom rozhovore sme zachovávali k respondentkám indiferentný vzťah, v zmysle vzájomného ovplyvňovania sa.

Na úvod rozhovoru sme respondentky požiadali o uvedenie základných údajov ako vek, počet detí, vzdelanie a bývanie.

6.5 Metódy spracovania údajov

Získané údaje z kvalitatívneho prieskumu sme zapisovali formou skrátených poznámok počas trvania rozhovoru (Gavora, 2006), pretože zdĺhavé zapisovanie reakcií respondentiek narúšalo plynulosť rozhovoru. Nakoľko respondentky nesúhlasili s nahrávaním na diktafón. Museli sme sa spoliehať na pamäť, pretože podrobnosti sme upresňovali po ukončení rozhovoru. Všetky rozhovory sme viedli v domácom prostredí respondentiek. Snažili sme sa o subjektívny prístup, ktorým sme neovplyvňovali respondentky k odpovediam. K danej problematike sme zaujali komplexnejší prístup. Všetky získané informácie sme zakomponovali do poznámok, ktoré boli východiskom pre interpretáciu údajov.

V metodologickej časti nebudeme reprodukovat' všetky sprístupnené informácie a údaje, len tie, ktoré považujeme za relevantné z hľadiska prieskumu. Rovnako neuvádzame ani ich pravé mená, ani mená ich detí. Respondentky boli uzrozumené s cieľom prieskumu, rovnako uistené, že zistené informácie nebudú zneužitú.

6.6 Stručná charakteristika jednotlivých prípadov

Prípad č. 1

Meno: Zuzana

Vek: 29

Počet detí: 2

Vzdelanie: učňovské bez maturity

Bývanie: mestský byt pre sociálne slabšie skupiny

Zuzana je osamelá rozvedená matka s dvomi deťmi, 5 ročnou dcérou a 7 ročným synom, ktoré pochádzajú z dlhodobejšieho vzťahu. Otec ich pred štyrmi rokmi opustil, odišiel zo spoločnej domácnosti. Žije v rovnakom meste, má novú partnerku, s ktorou čaká ďalšie dieťa. Momentálne je nezamestnaný a na výživu detí neprispieva. Zuzana pracuje len na dohodu o vykonaní práce, pretože si nevie nájsť stále zamestnanie, vzhľadom na jej situáciu.

Prípad č. 2

Meno: Martina

Vek: 26

Počet detí: 1

Vzdelanie: stredoškolské s maturitou

Bývanie: podnájom dvojgaržónka

Martina je osamelá slobodná matka, ktorá žije so svojim 6 ročným synom. Jej vzťah s partnerom stroskotal po oznámení jej tehotenstva. Otec dieťaťa nejvil ďalej o ňu ani o svoje dieťa žiadny záujem a pravdepodobne nemienil prevziať ani zodpovednosť rodiča. Martina meno otca na základe tejto skúsenosti neuviedla ani v rodnom liste. Voči otcovi si neuplatnila žiadne finančné nároky.

Martina pracuje ako odborná referentka v jednej poisťovni na plný pracovný úväzok.

Prípád č. 3

Meno: Viktória

Vek: 31

Počet detí: 1

Vzdelanie: neukončené vysokoškolské vzdelanie

Bývanie: s rodičmi v dome

Viktória je slobodná osamelá matka s jedným dieťaťom, 8 ročnou dcérou. Viktória otehotnela počas štúdia na vysokej škole, otcom jej dieťaťa je jej spolužiak, ktorý ale pred rodinou uprednostnil štúdium a neskôr kariéru. K dieťaťu sa priznal, je zapísaný v rodnom liste dieťaťa. Na dcéru riadne prispieva pomerne vysokou čiastkou. Viktória neuviedla presnú sumu. Momentálne žije aj so svojou dcérou v dome s rodičmi, kde má každý svoje súkromie. Viktória práve plánuje na jar rekonštrukciu svojej časti domu. Viktória pracuje ako profesionálna vojačka, čo je časovo veľmi náročné, práve preto videla ako vhodné riešenie spoločné bývanie s rodičmi.

Diagramický prehľad 1: respondenti prieskumu

Meno vek	počet detí	vzdelanie	bývanie	sociálna situácia
<i>Zuzana 29</i>	2	beu maturity	sociálny byt	práca na dohodu otec neprispieva na det
<i>Martina 26</i>	1	maturita	podnájom	odborná referentka dieťa nemá otca v RL nejavil záujem
<i>Viktória 31</i>	1	neukončené VŠ	v dome s rodičmi	profesionálny vojak otec prispieva na dieťa

6.7 Výsledky prieskumu a interpretácia údajov

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategória:

1-01 - akým spôsobom ste sa stala osamelou matkou

Zuzana (29): „... manžel nás opustil pomaly zo dňa na deň. Bola som veľmi prekvapená a sklamaná, že nás nechal v tejto situácii. Často sme sa hádali, väčšinou kvôli peniazom. Po roku, keď som sa dozvedela, že si našiel novú známosť, som požiadala o rozvod. Prakticky už tri roky som na všetko sama.“

Martina (26): „...náš vzťah, ak sa to tak dá povedať, ... trval veľmi krátko, možno mesiac, možno ani to nie, neviem už presne. Otehotnieť som musela hneď po druhom, možno aj prvom pohlavnom styku. Dávali sme si pozor, ale ... no nevyšlo to. Hneď ako som mu to oznámila mi povedal, že nech idem na potrat, keď som odmietla, prerušil so mnou všetky kontakty.“

Viktória (31): „...slobodnou matkou sa stanete veľmi ľahko a rýchlo. Spoznali sme sa na škole, kde sme obaja študovali. Bola som veľmi zaľúbená, náš vzťah sa mi zdal ideálny, spoločné záujmy, spoloční priatelia. Keď som zistila, že som tehotná, na alternatívne riešenia už nebol čas. Priateľ to neprijal, považoval to za veľkú prekážku v štúdiu ... hovorím, ľahko a rýchlo.“

Čiastkový záver 1-01:

Môžeme povedať, že situácia každej z týchto žien je iná, i keď u Martiny a Viktórie v niečom podobná. Obe otehotneli neplánovane, osamelé materstvo si však určite neplánovala ani Zuzana, ktorú odchod manžela veľmi zaskočil, cíti sa veľmi dotknutá. Podľa nášho názoru ešte donedávna verila, že sa otec jej detí vráti k rodine. Teraz sa, ale musí vyrovnávať s novou informáciou, že so svojou partnerkou čaká ďalšie dieťa.

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategória:

1-02 - trpíte pocitom osamelosti

1-03 - ako hodnotíte rolu osamelej matky a čo Vám táto rola prináša

Odpovede na tieto otázky sú veľmi dôležité v celom prieskume. Cieľom je

zistiť ako sa vlastne samotná žena cíti v roly osamelej matky, aké pocity prežíva.

Zuzana (29): „...to, že som ostala na všetko sama, bez roboty, bez peňazí...čo mi táto rola môže priniesť? Samé problémy, na nič nemám čas, starám sa o deti z toho mála čo máme ... potom idem a hľadám si robotu, ... a zase sa starám o deti. Je to jeden kolotoč. ..., že sa na nás vykašlal ma riadne zobralo, muž v domácnosti veľmi chýba, niekedy si neviem dať radu ani sama zo sebou, nie to ešte s deťmi, sú ako z divých vajec. Každú chvíľu sa ma niekto vypytuje ako sa mi darí? No asi ako?... fantasticky ..., neviem ako budeme žiť ďalej. Áno, osamelosť pociťujem každý deň. Predtým som mala zopár kamarátiek, dnes sa už len letmo pozdravíme na ulici. Niekedy si myslím, že im to tak vyhovuje, len aby som ich nechodila náhodou s niečím otravovať. Priznávam, že sa často deťom sťažujem na bývalého manžela ..., ale čo ho mám chváliť? ... veď sme tam kde sme aj vďaka nemu.“

Zuzana sa v roli osamelej matky cíti veľmi zle, opustene. V niektorých situáciách mám pocit, že sa sama opúšťa ešte viac ako je prípustné. Väčšinou spomína samé negatíva. Keď som sa jej opýtala, či vidí v niečom aj pozitívum, tak priznala, že deti už nie sú svedkami večných hádok, ale jedným dychom opäť dodala, že na druhej strane trpia nedostatkom financií. Zuzana pôsobí utrápeným až beznádejným dojmom.

Martina (26): „...nemám veľmi čas meditovať nad svojou situáciou. Vôbec si to nepripúšťam ako niečo negatívne, v živote treba rozmýšľať pozitívne, potom priťahujete pozitívne veci..., netreba sa prehnane ľutovať ako to robí veľa slobodných mamičiek. Svojho syna milujem, nič by som spätne nezmenila. Netvrdím, že občas toho nemám aj ja dosť, ale všetko sa dá vyriešiť, aj v práci si to, vďaka Bohu, zatiaľ viem zariadiť. Synovi sa snažím so všetkých síl zabezpečiť všetko potrebné, myslím, že sa mi to celkom darí, môžem byť na seba hrdá...Osamelosť pociťujem niekedy v takých situáciách, keď sa mi kolegyne v práci chvália ako boli napr. s mužom na večeri alebo také niečo, ale v podstate ani neviem, či mi to až tak chýba ... rovnako počívam aký bol opitý alebo ako ho musí doma obskakovať.“

V roli osamelej matky sa Martina necíti ako za trest. Miestami bolo cítiť

mierne feministicky orientované postoje, čo je, ale asi spôsobené, že Martina je sama na seba hrdá, ako zvláda rolu osamelého rodiča. Pokladá sa za sebestačnú, vyrovnanú osobu s pozitívnym pohľadom na svet. Pôsobí na mňa vyrovnane, stotožnila sa s rolou osamelej matky, prijala ju ako fakt. O syna sa snaží starať ukážkovo vzorne, akoby mala potrebu celému svetu ukázať, že to dokáže.

Viktória (31): „...zodpovednosť mojej role si uvedomujem, so svojou dcérou sa snažím tráviť čo najviac času, obidve sme športové typy ... voľný čas trávime hlavne športom. V porovnaní s inými slobodnými a osamelými matkami, priznávam, som na tom omnoho lepšie. Mám finančne celkom dobre ohodnotenú prácu, finančne mi vypomáha aj otec mojej dcéry, s ktorou si žijeme relatívne kludným životom, musím priznať, že aj vďaka pomoci zo strany mojich rodičov. V podstate preto som sa aj vrátila do rodičovského domu.“

Na otázku, či jej nechýba životný partner, reagovala: „Chlap mi zatiaľ vôbec nechýba, venujem sa kariére v práci a rovnako na plný úväzok aj dcére. Chlapov mám dosť v práci. V podstate si myslím, že v mojej situácii sa ani vlastne nedá hovoriť o osamelosti, v práci sme veľký kolektív a doma?, keď potrebujem, pomôžu rodičia. Vďaka nim sa môžem venovať aj nejakým záľubám, kde zrelaxujem. Negatívum nevidím ani čo sa týka dcéry, s otcom sú v pravidelnom kontakte.“

Čiastkový záver 1-02 a 1-03:

Viktória sa postavila k materstvu veľmi zodpovedne. Rodinu sa snaží zabezpečiť finančne, čo jej uľahčuje aj otec dieťaťa. V roli slobodnej matky sa cíti dobre, sama posudzuje svoju situáciu, že je na tom lepšie ako veľa vydaných matiek. Mnohé vydané matky jej môžu závidieť, v podstate, usporiadaný život. Viktória pôsobila vyrovnane, je to zdravo sebavedomá a v podstate samostatná žena.

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategória:

1-04 - cítite sa znevýhodnená v zamestnaní

Pri Zuzane som otázku pozmenila : Cítite sa znevýhodnená pri hľadaní

zamestnania? Nakoľko Zuzana si privyrába len príležitostne.

Zuzana (29): „Áno ... a dosť. Roboty je dnes tak či tak málo a keď ešte poviem, že žijem sama s deťmi? Hneď majú dôvod ma nezobrať, dnes by chcel zamestnávateľ, aby ste v robote už aj spávali, naskákani ihneď ako zazvoní telefón. A to sa u mňa samozrejme nedá ...Robota, kde pracujú do pol štvrtej? To v mojom prípade asi neprichádza do úvahy, ak vôbec ešte taká robota aj existuje ... Dnes pracujete od rána do večera, krížom-krážom, soboty, nedele, sviatok, nesviatok. Mal by tu byť na to zákon, že matky, ktoré sú samé s deťmi majú mať upravenú pracovnú dobu, no nie?“

Martina (26): „Pracujem ako odborná referentka na scanovacom úseku. Uvedomujem si, že môžem byť vďačná, že mám prácu. Mám ochotné kolegyně, s ktorými sa vieme ľahko zastúpiť. Kde je ochota, tam sa dá väčšinou všetko vyriešiť. Malý tiež nebyva často chorý, ... klop, klop, klop, ... v práci sa necítim byť nejako znevýhodnená.“

Viktória (31): „Znevýhodnená? ... žena v armáde? Asi každá žena vojačka pocítila zo strany mužského pohlavia určitý spôsob ponižovania a ironizovania. Hlášky typu: čo nesedí radšej doma s deckom, aj tak tu nič nerobí, boli na začiatku mojej kariéry na dennodennom poriadku. Neskôr, keď som zvládala všetko, čo aj oni, keď vznikli prvé kamarátstva, si ma mnohí začali väčšmi vážiť, hlavne keď sa dozvedeli, že sa sama starám o dcéru. Čo sa týka znevýhodnenia kvôli osamelému materstvu, vybrala som si zamestnanie, kde sa nemôžem vyhovárať na dieťa, ... ani to nerobím.“

Čiastkový záver 1-04:

Zuzanina situácia je diametrálne odlišná od situácie Martiny či Viktórie. Predpokladám, že problémom u Zuzany, čo sa týka zamestnania je jej nižšie vzdelanie a celkový prístup. Stále opisovala svoje predstavy o vhodnej práci pre osamelú matku. Myslím si, ale že nedokáže reálne zhodnotiť svoje možnosti. Oproti tomu stojí Martina a Viktória, samotný fakt, že prácu už majú a že sú v nej v podstate spokojné, napĺňa ich život optimizmom a rovnako veria v lepšiu budúcnosť, čo sa o Zuzana nedá povedať.

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategória:

1-05 - na koho alebo kam sa obraciate o pomoc

Túto otázku sme položili na objektívnejšie posúdenie nakoľko sú respondentky osamelé. Všetky tri respondentky vyhľadávajú pomoc hlavne u rodičov.

Čiastkový záver 1-05:

I keď nepochybuje o tom, že **Martina** je celkom samostatná. **Viktória** pomoc od rodičov a otca dieťaťa privíta. Ako najosamelejšia nám pripadala **Zuzana**, ktorá sa spolieha hlavne na susedov, nakoľko rodičia nebývajú v blízkom okolí.

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategória:

1-06 - máte dostatok voľného času na svoj spoločenský život

Zuzana (29): „...o voľnom čase, ktorý by som využila iba sa pre seba asi nemôže byť ani reči. Som rada, keď si večer stihnem okrem všetkého iného umyť vlasy. Občas si zájdem k susedke na kávu, či čaj, ale inak nič, čo by sa dalo pomenovať spoločenským životom nezažívam. Spoločenský život je v dnešnej dobe príliš drahý, čo si teda ja momentálne nemôžem dovoliť. Dúfam, že v kratšej dobe sa situácia zmení, rada by som si išla niekde zacvičiť, vyventilovať myšlienky. Teda ak sa aj to ráta, tak sa občas stretávam dole na ihrisku s inými mamičkami, sem-tam pokecáme, ako žijeme, poľutujeme jedna druhú a to je asi tak všetko.“

Martina (26): „...mám nejaké vlastné záľuby..., rada čítam, večer, keď malý zaspí, tak si rada prečítam nejakú dobrú knihu. Občas si vyskočím s kamarátkou do posilky, kde po cvičení trošku poklebetíme pri šálke dobrého čaju, syn sa tam zatiaľ prehrá s inými deťmi. Dnes je výhodou, že vyspelé telocvične rátajú aj s takouto možnosťou a majú pripravené detské kútiky. S malým príležitostne chodíme do kina, keď si cestou zo škôlky vyhliadne nejaký plagát a rozhodne sa, že to musí vidieť. Mám dosť známych, ktorí sa nám tiež radi postarajú o program. Brávajú nás zo sebou na rôzne garden-party, či opekačky. V podstate nemôžem povedať, že som domased.“

Viktória (31): „Musím pravdivo priznať, že mám. Mám veľa známych a priateľov, stretávam sa aj s inými matkami s deťmi, vymieňame si skúsenosti, porozprávame sa o starostiach. Je to ľahšie, keď viete, že nie ste jediná slobodná matka na svete ... S dcérou máme mnoho spoločných záľub, takže v podstate voľný čas trávim väčšinu spolu. V lete chodievame plávať, teraz zase lyžovať. Moji rodičia sa mi snažia vyjsť v ústrety, vždy sa ponúkajú, že malú postrážia. Len ... len nech si už niekoho nájdem...“

Čiastkový záver 1-06:

Väčšina osamelých matiek trávi všetok svoj voľný čas s rodinou, s najbližšími príbuznými, priateľmi či kolegami. Ako je vidieť na týchto troch prípadoch, pokiaľ to finančná situácia dovoľuje, voľný čas sa nájde a je možné ho stráviť aktívne a príjemne. V prípade Zuzany je to so socializáciou horšie, snaží sa síce sama vyhľadávať situácie, kde by sa mohla stretnúť s inými mamičkami, ale ako sama hovorí, je to nedostačujúce. Poradili sme jej, aby sa nakontaktovala na nejaké centrum pre osamelé matky, čo privítala ako dobrý nápad s tým, že by tam mohla nosiť aj vlastné deti.

Kategória 1: Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?

podkategória:

1-07- ste pripravená na nový partnerský vzťah

Zuzana (29): „...každý deň, keď otvorím dvere na byte, nikoho tam nenájdem. Nie je tam nikto, kto by na mňa čakal alebo tam jednoducho len tak bol. Som tam len ja a moje deti. Je načase, aby som túto realitu prijala a pohla sa ďalej. O novom vzťahu som zatiaľ neuvažovala, deti sú teraz prvoradé. Ako druhé musím zlepšiť našu finančnú situáciu. Privítala by som, keby sa ich vlastný otec viacej snažil, či už pomáhať finančne alebo byť proste viac otcom. Nechcem svojim deťom hľadať nového otca, už jedného majú ... keby sa uvedomil a začal sa o ne aj starať.“

Martina (26): „No neviem, neviem, každý niekoho potrebuje, nebudem sa hrať na ľadovú kráľovnú ... (smiech) ..., ale čo už. Keď niekto príde a budem cítiť, že je to ozajstné, nebudem sa brániť. Ale zase sa nechystám nasilu si niekoho zháňať, len aby som nebola sama, momentálne mi to vyhovuje tak ako som.“

Viktória (31): „S partnerom sme sa rozišli, aj keď vedel, že čakám dieťa. Bolelo to, teraz je to už na takej normálnej úrovni. Sama v sebe sa cítim taká vyrovnaná, že v podstate teraz nikoho nehľadám. Musím brať ohľad aj na svoju dcéru, je vo veku, keď veľa veciam začína rozumieť, nemôžem len tak niekoho priviesť do nášho súkromia. Ani neviem, ako by som jej to vysvetlila.“

Čiastkový záver 1-07:

Všetky tri respondentky sa zdajú, že po obdobiach smútku a sklamania z predchádzajúcich vzťahov sa nebudú hrnúť do nových vzťahov. Martina a Viktória majú viacej spoločného, čo sa týka otvorenosti a naklonenosti novému vzťahu. Predpokladám, že sú opatrnejšie vo výbere partnera, majú vyššie nároky na charakterové vlastnosti budúceho partnera. Niet sa čo čudovať, predsa nie sú zodpovedné len samé za seba, ale aj za svoje ratolesti. Myslím si, že Zuzana sa stále neodpútala od otca svojich detí. Cíti sa veľmi osamelo, napriek tomu stále nostalgicky rozpráva o exmanželovi. Predpokladám, že keď sa zlepší jej finančná situácia, zlepší sa aj spoločenský život, tým pádom sa zvýšia jej šance na nový partnerský vzťah.

Kategória 2: Angažuje sa partner na výchove dieťaťa?

podkategória:

2-08- snažil sa bývalý partner/otec získať deti do svojej starostlivosti

Otázku sme položili z dôvodu posúdenia či mala matka možnosť alternatívnej voľby pred uprednostnením osamelého materstva.

Zuzana (29): „On jednoducho zdúchol zo zložitej situácie, zdalo sa mu jednoduchšie sa pobaliť a problémy nechať za dverami našej spoločnej domácnosti. Počas rozvodu sa tváril, že prejavuje záujem o deti, ale táto iniciatíva ho neskôr rýchlo prešla ... Dnes vidím, že sa nedokáže postarať ani sám o seba, ako by sa postaral o deti ... To by som svojim deťom nikdy nespravila.“

Martina (26): „Rozišli sme sa ihneď ako som mu povedala o tehotenstve. Jeho rodina asi ani nevie, že má dieťa, ja to nechcem pretriasať po súdoch, aj kvôli malému. Tým, že syna odmietol, som ho vylúčila ako oficiálneho otca. Ani on sa doteraz nesnažil nás kontaktovať. Je to v poriadku, tak ako to je.“

Viktória (31): „*Náš vzťah sme ukončili v prvom trimestri môjho tehotenstva. Necítil sa, že by zvládol rolu študenta aj otca. Netajil sa však, že je otcom nášho dieťaťa. Je riadne zapísaný v rodnom liste. Dcéru sa nesnažil získať do vlastnej opatery, sám si uvedomuje, že by to časovo nestíhal, pretože je pracovne veľmi vyťažovaný.*“

Čiastkový záver 2-08:

Z uvedených výpovedí respondentiek vyplýva, že nemali inú možnosť. Osamelými matkami sa stali zhodou okolností, nie že by si to samé naplánovali. Myslím si, že je správnejšie, aby matka žila s dieťaťom sama ako, aby žila v podstate rovnako sama s dieťaťom a nezodpovedným či nezrelým otcom, čo by mohlo mať negatívny dopad na celkový vývoj dieťaťa.

Kategória 2: Angažuje sa partner na výchove dieťaťa?

podkategória:

2-09 - kladie dôraz na styk s dieťaťom

2-11 - aký je podľa Vás vzťah dieťaťa k otcovi

Zuzana (29): „*... ako som hovorila, počas rozvodu sa dušoval, že deti sú to najdôležitejšie v jeho živote, ale veľmi rýchlo si zvykol na život bez nich. Vyčítala som mu to, že občas ich zoberie niekam so sebou, ale je to skôr o tom, že práve on je niekde vonku s kamarátmi na pive a deťom sa vlastne vôbec nevenuje. Otec by mal byť pre svoje deti vzorom, dúfam, že on tým vzorom pre naše deti nie je. ... Deti ho napriek občasnému stretávaniu majú v podstate rady, vyjadrujú sa o ňom pozitívne, často sa pýtajú, či pre ne ešte niekedy príde. Snažím sa mu sem-tam telefonicky pripomenúť, že by sa mohol deťom aj ozvať, ale nemá to veľmi veľkú odozvu. Neviem ako im vysvetlím, keď sa mu narodí ďalšie dieťa ...*“

Martina (26): „*S otcom syna neudržiavam žiadne kontakty, nie je zapísaný ani v rodnom liste. Ako som už spomínala, ani on sa nesnaží nás kontaktovať. Počula som, že sa presťahoval za prácou do hlavného mesta, nič iné o ňom neviem. Synovi som od začiatku neklamala, ale snažila som sa pravdu dávkovať postupne, primerane jeho veku a možnostiam pochopiť celú situáciu.*“

Viktória (29): „*Otec mojej dcéry sa po určitej dobe spamätal, precitol v ňom asi otcovský cit alebo čo? Stretávanie s malou som mu nikdy nebránila. Dcéra má aspoň otca. Dnes si ju pravidelne bráva, robia si spoločný program a plány na prázdniny. Dcéra ho má veľmi rada, vždy s k nemu teší. Musím priznať, že napriek tomu, že s nami nežije v spoločnej domácnosti, o dcéru sa riadne stará, zaujíma sa o ňu. Zastupovať dvoch rodičov, mamu aj otca je náročné, a to nemám na mysli len finančne, ale aj psychicky, preto som rada, že sa podieľa na jej výchove a nakoniec prevzal na seba rolu otca.*“

Čiastkový záver 2-09 a 2-11:

O zverení detí súdy ročne rozhodujú takmer pri 13 tisíc rozvodoch, no iba necelých 11% prípadoch je dieťa zverené otcovi. Tým je vlastne podstatne obmedzená možnosť stretávania sa dieťaťa s otcom. Primárnym rodičom sa stáva matka. Psychológovia upozorňujú, že pokiaľ je to možné, tak by dieťa mali vychovávať obaja rodičia. V prípade Zuzany a Martiny ide o podobnú situáciu. Zuzanine deti síce otca aspoň poznajú, ale podľa jej slov nejaví záujem sa s nimi príliš kontaktovať. Správa sa nezrelo a nezodpovedne. U Martiny dieťa svojho otca ani nepozná, čím možno predišla možným sklamaniam, keď otec dieťaťa niečo sľúbi a nesplní. Viktória sa nachádza podľa odpovede v najlepšej situácii. Otec sa s dcérou stretáva na základe vlastného presvedčenia a nie z donútenia, čo určite vhodne vplýva na celkový rozvoj dieťaťa.

Kategória 2: Angažuje sa partner na výchove dieťaťa?

podkategória:

2-10 - prispieva finančne na dieťa

Túto otázku sme položili na posúdenie v akej ťažkej finančnej situácii sa nachádza osamelá matka.

Zuzana (29): „... *Peniaze nám nechce dávať, je až neuveriteľné, že nejaký chlap dobrovoľne a pravidelne platí alimenty. Momentálne je nezamestnaný, ale nebolo tomu tak vždy. Aj predtým sa snažil vyhnúť alimentom prácou na čierno a plácou rovno na ruku. S peniazmi je to u nás veľmi zlé, čo zle vplýva samozrejme aj na deti. Neustále im musím vysvetľovať, prečo im „to“ nemôžem*

kúpiť. Vzhľadom na ich vek to ťažko pochopia. Do obchodu sa snažím chodiť, keď sú v škôlke či škole, aby som sa vyhla rôznym cirkusom počas nákupu základných potravín.“

Martina (26): „...nie, pretože sa s nami vôbec nestretáva, nie je zapísaný v rodnom liste ako otec, z čoho plynie, že nemá voči dieťaťu žiadne povinnosti ... niekedy si myslím, že to bolo unáhlené rozhodnutie, veď syn má na alimenty právo, ... ale na druhej strane si myslím, že neskôr bude na mňa hrdý.“

Viktória (31): „Áno, prispieva a nemalou čiastkou. V kariére sa mu darí, peniaze mu nechýbajú. Nemá žiadne iné deti, tak na dcéru platí. Musím povedať, že sa začal správať zodpovedne, dcére založil aj životné poistenie a stavebné sporenie. Okrem toho jej vždy prinesie nejaký, keď aj malý darček. Po finančnej stránke dcére určite nič podstatné nechýba.“

Čiastkový záver 2-10:

Finančná situácia týchto respondentiek je veľmi odlišná. Najhoršie je na tom Zuzana, z časti preto, že sama nemá normálne zamestnanie a z časti, že bývalý manžel momentálne neprispieva na deti žiadnou čiastkou. V podstate, by sa, ale dalo povedať, že sa jej žije bez manžela lepšie, pretože ani v minulosti neprispieval na spoločnú domácnosť, ale výhody z nej čerpal. Viktória je šťastnejší prípad, sama má dobrú prácu a rovnako má výhodu aj v tom, že bývalý partner sa o dcéru riadne stará či finančne alebo po výchovnej stránke. Martina pôsobí, že je hrdá na to, že sa dokáže postarať o svoje dieťa bez almužny od otca, ako to sama hovorí. Verí, že jej dieťa bude na ňu tiež hrdé. V naliehavých situáciách tu má stále rodičov, ktorí sú pripravení ju finančne podporiť.

Na základe čiastkových záverov 1-07 a 2-11 konštatujeme k jednotlivým prípadom nasledovné:

Prípad č. 1 Zuzana

Zuzana – rozvedená osamelá matka, pôsobí nešťastným dojmom. Sama sa vyjadruje, že je nešťastná, osamelá a svoju budúcnosť nevidí ružovo. Nemá, ale v súčasnosti veľmi na výber. Túži zmeniť svoju finančnú situáciu, aby sa dostala zo zlej situácie a mala dostatok finančných prostriedkov na rozvojové

potreby pre deti. Problém je hlavne v tom, že dlhšiu dobu si nevie nájsť vhodné zamestnanie. Uvažuje o dokončení maturity, ale obáva sa nedostatku voľného času na štúdium. So svojimi deťmi žije v mestskom byte. Uvedomuje si, že prostredie, kde bývajú, nie je najvhodnejšie pre výchovu detí. V okolí je pomerne vysoká kriminalita a aj sociopatologické faktory ako drogy a alkohol. Vzťah s exmanželom nebol ideálny ani počas trvania manželstva. Exmanžel vždy klamal ohľadom peňazí. Zuzana má síce súdom potvrdené výživné, ktoré, ale exmanžel tým, že nemá zamestnanie prestal platiť. Zuzana v tejto veci zatiaľ nepodnikla žiadne kroky. Vážne finančné problémy mali aj pred rozvodom. Bývalý manžel bol veľmi lenivý a nespoľahlivý, nemal prakticky žiadne pracovné návyky, všade chodil neskoro, čo bolo aj hlavným dôvodom pri každej strate zamestnania. Otec sa s deťmi stretáva zriedka. Deťom chýba, majú ho radi. Zuzana zle znáša, že nejaví záujem ani o svoje vlastné deti. Ale na druhej strane uvádza, že sa k deťom nespráva obzvlášť pekne, v ich prítomnosti sa vyjadruje vulgárne a často pred ich očami konzumuje alkoholické nápoje. Zuzana bola pri rozhovore striedavo zúfalá a nahnevaná sama na seba, že to nechala zísť až takto do krajností. Táto osamelá matka žije aj so svojimi deťmi na prahu chudoby.

Prípád č. 2 Martina

Martina – slobodná matka, je jednou z tých šťastnejších, čo sa týka finančnej stránky. So synom nežije na prahu chudoby. Napriek tomu, že je slobodnou matkou necíti sa obzvlášť osamelá. Je to silná osobnosť, ktorá má potrebu samostatnosti. Je inteligentná a starostlivá matka. Počas rozhovoru pôsobila vyrovnaná a optimisticky. Vyrastala v harmonickej rodine, kde bol autoritou otec. Martina bola vychovávaná prísne, sama uznáva prísnu výchovu rodičov. Svoje dieťa má veľmi rada, je schopná sa preň obetovať. Snaží sa mu zabezpečiť vhodné výchovné prostredie. Býva v podnájme v dvojgarzónke v prostredí kde vyrastala. Udržiava zdravé a priateľské susedské vzťahy. Často sa so susedmi spolu stretávajú. Rodičia jej zvyknú pomáhať, vnuk ich rád navštevuje. Martina sa obhajuje, že rodičia si malého brávajú preto, lebo sami chcú, nie preto, že by ona nestíhala. Martina sa snaží, aby svoju rodičovskú

rolu neprenášala na svojich rodičov. Predpokladám, že tým upozorňuje na to, aká je samostatná, na to, ako sa dokáže postarať o svoje dieťa. Vlastnú domácnosť vedie zodpovedne, všade má vzorný poriadok a čistotu. Synovi sa snaží vynahradiť deficit mužského vzoru. Často sa stretáva s priateľmi, syna sa snaží brať stále so sebou a tráviť s ním čo najviac voľného času. Svojmu synovi o ich situácii nikdy neklamala, ako sme už spomínali, postupne mu ju vysvetľovala v rámci jeho vekových možností ju pochopiť. Otec jej syna s ňou prestal udržiavať akýkoľvek kontakt, nefiguruje ani v rodnom liste chlapca. Predpokladám, že v jej prípade išlo o pomstu či satisfakciu, za predchádzajúce odmietnutie z partnerovej strany. Verí, že to bude stále lepšie, že sami sme tvorcami svojho šťastia. Sama rozhovor uzavrela slovami: „V živote nám neostáva nič iné, ako si povedať, že to zvládnem a potom už len s optimizmom do toho. Pozitívne myslenie je veľmi dôležité.“

Prípad č. 3 Viktória

Viktória – slobodná matka. Počas rozhovoru sa javila spokojným dojmom. V súčasnosti žije v prostredí, v ktorom sama vyrastala. V kruhu najbližších sa cíti bezpečne. Je to inteligentná, vyrovnaná a zodpovedná matka. Pri dome, v ktorom žijú spolu s jej rodičmi, majú veľkú záhradu, kde s dcérou trávia veľa voľného času. Vyrastala v domove plnom lásky a porozumenia, čo sama dnes považuje za veľmi podstatné aj pri výchove vlastnej dcéry. Viktória má širokú rodinu a veľký okruh známych a priateľov, vždy sa nájde niekto, kto jej podá pomocnú ruku. S rodičmi má pekný vzťah, aj vo svojej situácii sa im snaží finančne pomáhať. Na nedostatok financií sa nemôže sťažovať, výrazne jej v tom pomáha aj bývalý priateľ, otec jej dcéry. Otec sa s dcérou stretáva pravidelne, majú spolu výborný vzťah a veľa spoločných aktivít. Podľa nášho názoru je Viktóriin šťastnejší prípad skôr ojedinelý.

7 Stanovisko k otázkam kvalitatívneho prieskumu

Cieľom prieskumu bolo ozrejmiť životný údel osamelého človeka, osamelej matky, jej akceptovanie roly osamelej matky, lepšie porozumenie pocitov, ktoré prežívajú osamote na ceste životom a rodičovstvom.

Na základe uvedeného v predchádzajúcich častiach konštatujeme k prieskumnej otázke kategórie 1: *Ako osamelá matka vníma svoju situáciu?*, nasledovné:

- situácia týchto troch respondentiek je značne odlišná a rôznorodá
- spoločnú majú pravdepodobne len charakteristiku, že sú to osamelé matky,
- ich životná úroveň a prijatie roly osamelej matky je rozdielne,
- jedna z respondentiek sa nachádza dokonca na hranici s chudobou.

Formulácia hypotézy H1:

Predpokladáme, že i napriek životnej a sociálnej úrovni, rozdielne prijatej roly osamelej matky, respondentky majú iba jednu spoločnú charakteristiku - slobodná matka.

K prieskumnej otázke kategórie 2: *Angažuje sa partner na výchove dieťaťa?*, uvádzame nasledovné:

- situácia v starostlivosti otca o svoje deti je výrazne rozdielna, od porozumenia až po odmietnutie.

Formulácia hypotézy H2:

Predpokladáme, že starostlivosť otca o svoje deti v starostlivosti matky je závislá nielen od vôle otca uznať deti formálne a fyzicky za svoje, ale aj od iných citlivých faktorov vo vzájomných vzťahov rodičov detí.

7.1 Odporúčania pre prax

Osamelá matka vo vzťahu k sebe samej:

- by mala čo najskôr prijať svoju rolu, aby bola schopná primerane vychovávať svoje dieťa,
- ak to nie je v jej možnostiach, mala by vyhľadať odbornú pomoc,
- by si mala vyhradiť čas sama pre seba, aby sa mohla venovať psychohygiene, z dôvodu udržania duševného zdravia, psychickej pohody a výkonnosti.

Osamelá matka vo vzťahu k dieťaťu:

- tráviť s dieťaťom čo najviac času,
- informovať sa o dieťati ako sa prejavuje mimo domova,
- s dieťaťom viesť vzájomné rozhovory minimálne 1 krát denne,
- osamelí rodičia by si mali vymieňať teoretické aj praktické poznatky a rady o výchove detí, ich prežívaní a správaní,
- matka by mala dieťaťu hovoriť vždy pravdu, ale s ohľadom na jeho možnosti ju pochopiť a prijať.

Škola:

- venovať viac času výchove a príprave mužov na otcovstvo a žien na materstvo,
- dlhodobo pôsobiť pri výchove k plánovanému rodičovstvu a partnerstvu, aby v budúcnosti mladí ľudia pristupovali k týmto rolám zodpovedne a boli schopní poskytovať potrebnú výchovu a starostlivosť svojmu dieťaťu.

Záver

Rodina je kolískou ľudstva. Je veľmi podstatné pre šťastie, duševný a telesný vývin dieťaťa, do akej rodiny sa narodilo a v akou rodinou bude vychovávané. Rodiny existujú všelijaké – šťastné, nešťastné, usporiadané, rozvrátené, úplné aj neúplné. Rodinný život, manželská harmónia, spôsob výchovného pôsobenia majú ďalekosiahle dôsledky na celkový vývoj dieťaťa, ale rovnako majú celospoločenský charakter, pretože ako sa hovorí, cez rodiny prúdi krv národa. Rodina znamená pre každého niečo iné, ale podstata je stále rovnaká. Pre mnohých z nás predstavuje detstvo, šťastie, bezpečie a istotu. Pre deti, ktoré sa do rodiny narodia, má rodina podstatný až určujúci význam. Rodina pôsobí na vývoj dieťaťa v období, keď je najtvárnejšie, jeho závislosť od dospelých je úplná a životne nevyhnutná.

Pojem rodičovstvo a rodina spolu úzko súvisia, pretože súčasťou rodiny sú aj deti a toto slovo znamená, že pre ich výchovu sú potrební aj rodičia. Pojem rodičovstvo označuje osobnostné vlastnosti, teoretické poznatky, praktické zručnosti, ktoré sú podmienkou, aby bol rodič schopný vychovávať svoje deti. Pravé rodičovstvo by malo byť milujúce, starostlivé, poskytujúce ochranu a bezpečie. Rodina spočíva na manželstve. Dnešné manželstvo sa viacej ako predtým zakladá na láske. Dnešnej dobe sa už málokedy vyskytuje manželstvo z rozumu. Mnoho manželstiev na láske založených sa bez lásky rozpadá, a bohužiaľ veľmi skoro, keď sú deti ešte malé. Manželstvo sa často prirovnáva k zlatej klietke, kto je vonku, chce do nej vojsť a ten, ktorý je vo vnútri, túži vyletieť von. Dôsledky rozvodu na dieťa môžu byť rôzne, deti rozvod prežívajú ako problém dneška, aj ako problém, ktorý sa ťahá už niekoľko rokov, ale aj ako problém trvalého charakteru. Osamelé rodičovstvo je často podceňovaný sociálny problém. Osamelý rodič bojuje na jednej strane so zaneprázdnenosťou vlastnou prácou a na dieťa už nezostáva toľko času a na strane druhej, keď sa naplno venuje dieťaťu, tak pociťuje deficit v ekonomickom zabezpečení rodiny.

O otcovskej láske sa až tak veľa nehovorí, skôr sa spomína láska materská. Materskej láske sa pripisuje až niečo výnimočné a nenahraditeľné. Otcovstvo

je neodvolateľný záväzok, ktorý muž vo svojom živote na seba preberá. V dnešnej dobe viac detí, ako predtým, vyrastá len so svojimi matkami. Štatistiky poukazujú koľko je u nás nemanželských detí a koľko manželstiev sa rozpadá. Na deti vychovávané iba matkou sú často rozdielne názory. Jedni tvrdia, že je to len a len zlé, iní zase, že to vlastne až tak nevadí, tretí zase dokazujú, že je veľa úspešných ľudí, ktorí vyrastali iba s matkou.

Žiadne dieťa si nevyberá svojich rodičov. Na rodičovstvo sa nikto odborne nepripravuje. Veľa mladých ľudí pristupuje ku vzťahom nezodpovedne, nie sú pripravení ani na plnohodnotný vzťah, toľkož nie na výchovu a starostlivosť o dieťa. V takýchto prípadoch musí starostlivosť o deti prevziať štát formou poskytnutia náhradnej výchovnej starostlivosti. Náhradná výchovná starostlivosť predstavuje starostlivosť o deti, ktoré nemôžu byť z rôznych dôvodov vychovávané vo svojej biologickej rodine. Ak je biologická rodina vysoko rizikovým faktorom pri výchove dieťaťa, je potrebné, aby odborníci posúdili ako dlho je účelné podporovať biologickú rodinu a kedy nastane ten moment, že je potrebné hájiť záujmy dieťaťa jeho umiestnením do náhradného domova.

Výchova je veľa dlžná v príprave mužov na otcovstvo a matiek na materstvo. Keby to dokázala, možno by mnoho rodín ostalo spolu a bolo by menej nešťastných, opustených detí a deprimovaných, osamelých mužov a žien. Snažili sme sa, aby aj širšia verejnosť pochopila, že prijatie cudzieho dieťaťa za vlastné je ďalším krokom k ľudskosti. Veríme, že sme náš pokus o priblíženie danej problematiky aspoň z časti naplnili a uvedená práca bude prínosom hlavne pre laickú verejnosť, ktorá by prejavila záujem bližšie sa oboznámiť s problematikou dnešných rodín, osamelého rodičovstva a náhradnej výchovnej starostlivosti o deti.

ZOZNAM POUŽITEJ SLOVENSKEJ LITERATÚRY A PRAMEŇOV

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. vyd. Bratislava: Public promotion s.r.o., Mgr. Štefan Berdis, 2008. 251 s. ISBN 978-80-9699-44-0-3.

BUJNOVÁ, E. *Príprava na rodinný život v rodinnom a školskom prostredí*. Nitra: PF UKF, 2005. 138 s. ISBN 80-8050-891-7.

ĎURDIAK, Ľ. *Psychohygienu mladého človeka*. 1. vyd. Nitra: Enigma, 2001. 149 s. ISBN 80-85471-84-1.

GAVORA, P. *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. 239 s. ISBN 80-88904-46-3.

GRUCHÁLOVÁ, Ľ. *Otcovstvo, dar a poslanie*. Dolný Kubín: Zrno, 2001. 162 s. ISBN 80-967867-6-8.

CHORVÁT, F. *Byť dobrým otcom – povinnosť, či túžba*. 1. vyd. Martin: Osveta, 1986. 192 s. ISBN 70-081-86.

JÁNOŠOVOVÁ, M. a kol. *Dieťa a jeho svet*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1975. 232 s. ISBN 65-040-75.

KASANOVÁ, A. *Spríevodca sociálneho pracovníka, 1. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. 449 s. ISBN 978-80-8094-277-9.

LONGAUER, V., SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K. *Vybrané kapitoly zo sociálno-právnej ochrany*. Nitra: UKF, 2006. 103 s. ISBN 80-8050-966-2.

MATEJOVÁ, R. Ranná citová väzba, puto, ktoré spája matku a dieťa. *Nebyť sám*. 2005, roč. 2, č. 4-5, s. 7-9. ISSN 1336-6025.

MÜHLAN, E. *Bud' O.K., otec!: Rady pre zaneprázdnených otcov*. Vrútky: Advent Orion, 1997. 202 s. ISBN 80-88719-66-6.

OPRAVILOVÁ, E. a kol. *Pedagogika 1 pre 1. ročník stredných pedagogických škôl*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1989. 208 s. ISBN 80-08-00067-8.

POTANČOK, J. Zmeny v chápaní úlohy otca v súčasnej rodine. *Sociológia*. 2010, roč. 42, č. 2, s. 113-133. ISSN 0049-1225.

ROZINAJOVÁ, H. *Pedagogika pre rodičov*. Martin: Osveta, 1988. 272 s. ISBN 70-057-88.

VIŠŇVOSKÝ, L. *Teória výchovy*. 1. vyd. Banská Bystrica: PF UMB, 1998. 121 s. ISBN 80-8055-135-9.

ZIEMSKA, M. *Rodina a osobnosť*. 1. vyd. Bratislava: Smena, 1980. 186 s.
ZÁKONNÉ NORMY

Zákon o rodine – Zákon č. 36/2005 Z. z.

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele – Zákon č. 305/2005 Z. z.

WEBOVÁ STRÁNKA

Počet detí v NOS, PS a poručníctve v porovnaní s počtom detí v ústavnej starostlivosti. [online]. c. 2011 [cit.2012-02-27] Dostupné z: <http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochranadeti/nahradna-starostlivost/pocet-deti-v-nos-ps-a-porucnictve-v-porovnanii-s-poctom-deti-v-ustavnej-starostlivosti.html?page_id=21478>.

ZOZNAM POUŽITEJ ZAHRANIČNEJ LITERATÚRY A PRAMEŇOV

BADINTEROVÁ, E. XY: *O mužskej identite*. Praha: Paseka, 2005. 272 s. ISBN 80-7185-727-0.

BRTNÍKOVÁ, M. *Svět muže, ženy a jejich dětí*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1991. 237 s. ISBN 80-7178-676-4.

BŘICHÁČEK, V. *Edinburghská škála postnatální deprese: overenie v České republice*. 1. vyd. Praha: Iga MZ ČR, 2000. 185 s.

CIBULEC, J. *Manželské praktikum*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1984. 304 s. ISBN 08-096-84.

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. 230 s. ISBN 80-7178-749-3.

JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

KOLUCHOVÁ, J. *Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace*. Praha: SPN, 1987. 139 s. ISBN 14-395-88.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MARHOUNOVÁ, J. *Od osamění k nové rodině*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988. 123 s.

MÁCHOVÁ, J. *Duševní hygiena rodinného života*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1974. 199 s.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 99 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 336 s. ISBN 08-056-89.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Slon, 1993. 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYHOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

MONTOUSSÉ, M., RENOUEAU, G. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 336 s. ISBN 80-7178-976-3.

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.

PRAŠKO, J. Psychoterapie poporodních depresí. *Psychiatria*. 2002, roč. 6, č. 2, s. 41-46. ISSN 1211-7579.

PREUSCHOFF, G. *Výchova dívek*. Praha: Portál, 2007. 168 s. ISBN 978-80-7367-207-2.

RHEINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*. 1. vyd. Praha: Motto, 1993. 175 s. ISBN 80-901338-4-3.

SALADIN-GRIZIVATZ, C. *Rodičovská autorita – sprievodca výchovou v rodině*. Praha: Portál, 2002. 104 s. ISBN 80-7178-676-4.

SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2004. 206 s. ISBN 80-7315-077-8.

SLIPP, S. *Freudovská mystika: Freud, ženy a feminizmus*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. 265 s. ISBN 978-80-7254-891-0.

SMITH, H. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 184 s. ISBN 80-7178-906-2.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠMOLKA, P., MACH, J. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 192 s. ISBN 978-80-7367-448-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 582 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývinová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9.

WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. 240 s. ISBN 80-7178-089-8.

YABLONSKY, L. *Otcové & synové*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 220 s. ISBN 80-7178-075-8.

WEBOVÁ STRÁNKA

KOZLOVÁ, L. & TOMANOVÁ, N. Dobrovolné mateřství bez partnera.

Gender. 2005, roč. 6, č. 1, s. 31-35. [online] c. 2005 [cit.2012-02-17] Dostupné z: <<http://www.genderonline.cz>>.

GALLOVÁ, T. Vzťahová väzba dieťa – matka – rodičia a jej význam. [online]

c.2012 Dostupné z: <<http://rodina.psisaris.sk/index.php/pary-a-rodicia/slovo-odbornika/psycholog/item/vzahova-vazba-dieta-matka-rodicia-a-jej-vyznam>>.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Bc. Barbara Huszárová

Odbor: Špeciálna pedagogika – učiteľstvo (Mgr. SPPGU)

Forma štúdia: kombinované štúdium

Názov práce: Absencia rodičovského vzoru pri výchove dieťaťa

Rok: 2011/2012

Počet strán bez príloh: 104

Celkový počet strán príloh: 0

Počet titulov slovenskej literatúry a prameňov: 18

Počet titulov zahraničnej literatúry a prameňov: 31

Počet internetových zdrojov: 3

Vedúci práce: PaedDr. Milan Hejdiš, PhD.